

**Az angol és holland közösségi munka,
közösségfejlesztés fejlődésének áttekintése
- Két szemelvény -**

Válogatta és szerkesztette: Vercseg Ilona

Fordította: Varga Tamás

ISSN: 1216-6723

ISBN: 978-963-87586-0-6

Kiadja a Közösségfejlesztők Egyesülete
Felelős kiadó az elnök

Tördelés i&i Kulturális Informatikai és Innovációs Kft.
Olvasószerkesztő Radnai Johanna
Tördelőszerkesztő Príma Viktória
Nyomás VEL Kft., Budapest

2007.

A Parola-füzet megjelenését a Szociális és Munkaügyi Minisztérium
Közösségi kezdeményezéseket támogató hálózata programja támogatta

**Az angol és holland
közösségi munka,
közösségfejlesztés fejlődésének
áttekintése**

– Két szemelvény –

Közösségfejlesztők Egyesülete
Budapest, 2007

Tartalom

David N. Thomas:

Végig a hatvanas és hetvenes éveken.....	9
Rövidítések jegyzéke	51

A közösségfejlesztés gyökerei Hollandiában53

Fred Stafleu: Bevezetés

Cees de Wit: A közösségfejlesztés gyökerei Hollandiában56

Előszó

A közösségfejlesztés, közösségi munka története a 80-as évek második felétől foglalkoztat bennünket, amióta munkánk nemzetközi perspektívába helyeződött. A nemzetközi és történeti kitekintés lehetőséget ad saját törekvéseink és tevékenységünk átfogóbb értelmezésére, és annak megértésére, hogy egy szakma kialakulását és fejlődését milyen törvényszerűségek mozgatják; mely társadalmi események, jelenségek hatására alakulnak olyan sűrűsödési pontok, amelyeken a tehetsős társadalmi szereplők – itt elsősorban a kormányzati és az üzleti szektor szereplőire gondolok – indítatva érzik magukat a közösségi beavatkozás mértékének növelésére és ehhez megteremtik a pénzügyi feltételeket is. De a történeti tanulmányok sokat segítenek a modernizáció korától kezdődő társadalmi változások megértéséhez is: hogyan alakultak ki olyan helyzetek, melyekben az egyénért saját (egykori) közössége már nem tud felelősséget vállalni, s erre ő maga sem képes. Megláttatják velünk a történelmi tanulmányok azt is, hogy a beavatkozás nagyon kényes jószág, mert nem kerülhető meg, hogy néhány kulcskérdésre ne keressük a választ: mi legitimálja a beavatkozást, és kinek az érdekeit szolgálja?

E szakterület történetének átfogó magyar bemutatása még tovább várat magára, ám e kötetben a szakmatörténet újabb tartományait tárjuk fel. Az angol és a holland közösségfejlesztés kialakulását bemutató munkák sorából mutatunk be most két jelentőset. A füzetben *David N. Thomas*, az angliai *Community Development Foundation* 80-as évekbeli igazgatója, a CEBSD egyik alapítója; *Fred Stafleau* közgazdász, a holland közösségfejlesztési egyesület (LCO, Landelijk Centrum Opbouwwerk) szakembere és *Cees de Wit*, az Erasmus Egyetem professzora teszi közzé saját kutatása eredményét.

Érdemes tudni, hogy a témában már több munka is megjelent. A legfontosabbak:

Gergely Attila: Intézmények építése a helyi közösségben. Parola-füzetek, 1991

Varga A. Tamás – Vercseg Ilona: Közösségfejlesztés, XIII. fejezet (Közösségfejlesztés külföldön). Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 1998 és 2001.

Varsányi Erika szerk. és vál.: Megfigyelés és cselekvés – Válogatás a közösségi munka elméleteiből. Balassi Kiadó, Budapest, 1999.

Alison Gilchrist: Közösségi munka Nagy-Britanniában, Parola 2003/1–2.

Hubert Campfens:

– A közösségfejlesztés háttérében álló szellemi tradíciók, Parola 2002/3.;

– Társadalmi tanulás: tudás és közösségi cselekvés, Parola 2002/4.

Gerard Hautekeaur: Közösségfejlesztés Belgiumban, Parola, 2006/1.

A közösségfejlesztés történetének átfogó jellegű feltárásához és bemutatásához még további kutatás és gondolkodás vár ránk, ám a most közzétett szemelvények is hozzájárulnak majd egy ilyen fontos mű megszületéséhez.

Budapest, 2007. március 26.

Vercseg Ilona

David N. Thomas

Végig a hatvanas és hetvenes éveken...

A fenti munka – A közösségi munka létrehozása David N. Thomas: The Making of Community Work (1983) London: George Allen and Unwin. 324 p. c. művének azonos című, első fejezetéből való (11–59. o.). A szemelvényben szereplő szervezetek rövidítései jegyzéke a tanulmány végén olvasható! (A szerk.)

Csak a bolond mondja, hogy balkézről származik
(akan közmondás)

A közösségi munka olyan beavatkozás, amelynek gyakorlói általában művelt, fehér középosztálybeli emberek (több férfi, mint nő), a legtöbbször húszas vagy harmincas éveiben jár; s az utóbbi években idősebb, munkásosztálybeli és etnikai kisebbségektől érkező újoncok csatlakoztak hozzájuk, akik közül azt megelőzően sokan szomszédsági szervezetek tagjai voltak. A legtöbb közösségi munkás fizetett főállású alkalmazott, igaz, rajtuk kívül sokan végzik ezt a munkát önkéntesen vagy részmunkaidőben is. Ez egy szakosodott funkció, bár a vele kapcsolatos elképzelések és módszerek más szakmák gyakorlatára is hatással vannak.

A közösségi munkások közösségi munkát végeznek, később majd definiálni is próbálom, mit jelent ez, s néhány olyan jellemzőt is szeretnék majd azonosítani, amelyek más beavatkozási formáktól megkülönböztetik. Az bizonyos, hogy ez beavatkozás a szomszédságokon és intézményeken belül végbemenő folyamatokba. Ez a tanulmány erről a beavatkozásról szól, valamint azokról a közösségi munkásokról, akik a közösségi tevékenységek megszervezéséért és a résztvevők szükségletei szerinti támogatásért fizetést kapnak. A közösségi munkásokra ható és az általuk befolyásolt társadalmi mozgalmak nem képezik a jelen tanulmány fókuszát; ahogyan azok a jelentős intézményi változások sem, amelyek a közösségi munka megjelenésének időszakában mentek végbe. Ezeket majd akkor fogjuk vizsgálni, ha a közösségi munka elemzése során fontossá válnak, ám a jelen tanulmánynak nem célja a közösségi politizálás, a társadalmi mozgalmak vagy az intézményi reformok áttekintése.

Értelmetlen összekötni a közösségi munkás és a közösségi aktivista szerepét. Kitaláció, hogy a kettő azonos lenne. A közösségi munka során végzett beavatkozásokhoz szükség van bizonyos tapasztalatra és képzettségre. A közösségi munkások olyan speciális jártasságokat nyújtanak egy közösségnek vagy intézménynek, amelyek különböznek a közösségi szervezetekben aktív szerepet vállaló helyi lakosok által nyújtott jártasságoktól (persze a közösségi munkások által nyújtott szolgáltatások nem szükségszerűen jobbak, s gyakran átfedések is tapasztalhatók). Természetesen maguk a helyi lakosok is közösségi munkássá válhatnak, ám ez esetben a feladatuk és a szerepük más lesz, mint amit valamilyen helyi szervezet tagjaként tölthettek be.

Valószínűleg ezrével vannak Nagy-Britanniában közösségi munkások, és még többen vannak azok, akik „mellékesen” végeznek valamilyen közösségi munkát, valamilyen más munka részeként (pl. tanítás vagy szociális munka). A közösségi munkások csoportjának mérete a definíciótól függ, nem tudjuk pontosan; keveset tudunk jellem-

zőikről is (nem, életkor, bőrszín, végzettség, fizetés, munkahelyi tapasztalat). Nem tudjuk, hány embert foglalkoztatnak a helyi önkormányzatok különböző intézményei (kivéve a társadalmi szolgáltatókat) és a különböző önkéntes intézmények, közösségi szervezetek. A Nagy-Britannián belüli megoszlásukról keveset tudunk, s ugyanez a helyzet a különböző közösségekkel is – például a városi és a vidéki közösségekkel. Kevés információnk van a közösségi munkásokat érintő kérdésekről, arról, hogy milyen társadalmi rétegeket érintenek ezek a kérdések, vagy arról, hogy milyen módon próbálnak a közösségi munkások egymásnak segíteni. Nincs kielégítő tudásunk motivációikról, vallott értékeikről, szakmai ambícióikról sem, s arról sem, hogy miként viszonyulnak egymáshoz, munkáltatóikhoz, a más szakmájú és a szakmabeli kollégáikhoz. Nem tudunk eleget arról, hogy mit gondolnak munkájukról, hogyan használják fel tapasztalataikat, az elméletet és a kutatómunkát a mindennapi gyakorlatban.

A legfigyelemreméltóbb ezekkel a közösségi munkásokkal kapcsolatban az, hogy kevés erőforrással és támogatással milyen sokat értek már el. Mivel sokszor az ország legemberpróbálóbb belvárosi negyedeiben élnek, számos közösségi szervezet, intézmény létrehozását kezdeményezték már. Voltak kudarcok, rosszul kivitelezett gyakorlatok, eredménytelennek is bizonyulhattak, helytelen prioritásokat is megjelölhettek, mégis – figyelemre méltó a közösségi munkások által ösztönzött/támogatott munka mértéke és sokfélesége. Az intervenciók nem voltak mindig sikeresek a csoportok anyagi célkitűzéseinek tekintetében; ám a sikeresség kritériumainak mindig tartalmaznia kell az emberek bizalmának és abbéli kompetenciájának kevésbé kézzelfogható fejlődését is, hogy megvédjék azt, amit érdeküknek tekintenek. A helyi politika radikálisan változott az évtized során: létrejött a *Seeborn* – (és sok más) *jelentés* által azonosított kapcsolat a közösségi részvétel és a hagyományos képviselői demokrácia között. Ezt az alulról építkező aktivitást gyakran támogatták közösségi munkások, akik segítették a demokrácia részvételre alapuló formáinak meghonosodását, aminek következményeit még túl korai lenne felbecsülnünk. Lakásügyi kampányaikkal, fesztiváljaikkal, szomszédsági gondozó-programjaikkal a közösségi munkások segítettek a helyi lakosoknak abban, hogy új tudást és jártasságokat szerezzenek, hogy több érdeklődést és megértést mutassanak a szélesebb köröket érintő kérdések iránt. Az érdeklődő és megértő helyiek aránya talán valóban alacsony, s gyakran éri az a kritika a közösségi munkásokat, hogy oktatási szerepük korlátozott; ám nem szabad figyelmen kívül hagynunk a szomszédsági önszervezés „dominó-effektusát” sem, mely által létrejön a bizalom légköre, amelyben az érzett szükségletek legitim módon kinyilváníthatóak, és létrejön a kollektív cselekvés modellje. Röviden: mindez a közösségi munkások tevékenységének köszönhető. Egyes önkormányzatoknál azt találjuk továbbá, hogy a közösségi munkások intézményeik általános szolgáltatásaiban és szervezeti felépítésében is elősegítették az innovációt (a társadalmi szolgáltatók *patch* – *holt* – *team*jei például), és hozzájárultak az adott önkormányzat szakmai és politikai irányelveinek fejlődéséhez. Arra is vannak példák, hogy közösségi munkások támogatták és inspirálták kollégáikat saját szakmájuk innovatívabb aspektusainak kimunkálásában.

Persze meglehet, hogy egyáltalán nem így érez az a szomszédsági közösségfejlesztő, aki egymaga küzd egy hideg, nyirkos lakótelepen valamelyik nagyvárosunk peremén. Valószínűleg frusztráltnak és szkeptikusnak érzi magát munkája tágabb jelentőségét illetően, amely főleg arra összpontosul, hogy a megszervezze a lakosokat olyan ügyekben, mint a lakásügy, játszóterek, forgalom, foglalkoztatás vagy közösségi gondozás. Egyetérthet e a tanulmány egyik szerzőjével, aki szerint:

„Igaz, hogy a hetvenes években volt néhány fontos példa a közösség fokozottabb bevonására, de nem tudom, hogy ezt egyetlen nagy igazságként kell-e kezelni, vagy inkább kisebb sikertörténetek sorozatának egy olyan évtized során, amely a közösségi részvétel szempontjából katasztrófálisnak volt nevezhető. Hadd mondjak két példát! *Waterloo*-ban, 1971-ben, az egyetlen helyben szervezett tevékenység a két apának, a fiaik számára szervezett futballcsapat volt, valamint egy templom, amelyben egy házaspár látta el a vezetéssel kapcsolatos teendőket. A helyiek nem léptek fel akkor, amikor rossz dolgok történtek környékükön, mert nem hitték, hogy képesek volnának rá. A közösségi munka eredményeképpen mára számos helyi cselekvő csoport jött létre, s ezeket egy szomszédsági tanács tartja össze. A légkör teljesen megváltozott és sokan érzik úgy, hogy joguk van befolyásolni a nyilvános párbeszédet kimenetelét, és tudják is, hogy hogyan tegyék azt...

Am egy mérföldnyire innen, a *southwarki* dokkokban, 1970-ben még sok minden megmaradt Nagy-Britannia egyik legerősebb munkásosztálybeli közösségéből – amely a dokkokban végzett munkára épült, s amelyet ez a munka is tartott össze. A dokkmunkások hatalmát mára megtörték. Nagyon magas arányban költöztek el az emberek *Southwark*-ból. A terület ma elhagyatott. A demokratikus jogok hanyatlásnak indultak. A tervezési hatóság a *London Docklands Development Corporation – LDDC* (Londoni Dokkok Fejlesztési Testülete), melynek tagjait nem választják, hanem a miniszter nevezi ki őket. Az LDDC ülései titkosak. Kizárólag taxival vagy autóval lehet eljutni az LDDC irodáihoz, mivel egy mérföldnyire vannak a *West India* dokkokban.

Milyen irányba halad valójában az ország egésze?

A közösségi munkának valóban az lenne a lényege, hogy gyorsabban fussunk, hogy ugyanott maradhassunk?

A felduzzadt önkormányzatok, a diszkréció eróziója, az országos quangok (kvázi NGO-k, tehát független, de államilag is támogatott szervezetek, *A szerk.*) növekvő hatalma, a kormányhatalom áttevődése az országból Európába és a növekvő hatókörű kereskedelmi egységek együttesen nem azt jelentik-e, hogy 1982-ben az embereknek *kevesebb* hatalma van, mint nekünk volt 1970-ben, és hogy ennek orvoslására mind több közösségi munkára van szükség?”

E gondolatokat a közösségi munkáról, mint *beavatkozásról* olyanok egészíthetik ki, amelyek fejlődését inkább egy *foglalkozás* fejlődésének tekintik, és e tekintetben számos tényezővel kell számolnunk. A hetvenes években az volt a közösségi munkában a legnagyobb probléma, hogy gyakorlóik általában egyedül dolgoztak, egyéni beavatkozásokat végezve, nem pedig egy szélesebb stratégia részeként – anélkül, hogy egy foglalkoztatási hálózat tagjai lehettek volna, vagy annak *érezhették* volna magukat, és gyakran nélkülözniük kellett bármilyen teamet vagy követői/konzulensi támogatást intézményükön belül. E foglalkozás művelői azt is nehéznek találják (például az elszigeteltség, a munkatempó és az együttműködés szervezeti korlátjai miatt), hogy figyelemmel kísérjék egymás tevékenységét, támogassák egymást, és kialakítsák a „közösségi munkások közösségét”. Ehelyett sokszor versengünk egymással, és lenézzük a másik céljait, értékeit, módszereit. A szakemberek hálózata még városi és regionális szinten is ritkás és instabil, igaz, ezek a kapcsolatok Ulster-ben és Skóciában erősebbnek és megbecsültebbnek tűnnek, mint Angliában vagy Walesben. Még a nyolcvanas évek elején is ke-

véssé érezhettük azt, hogy azonos szakmához tartozunk, amelynek országos dimenziója van, vagy amelyről elmondható, hogy rendelkezik néhány alapvető célkitűzéssel, értékkel és módszerrel, amelyek általában mindenhol közősek. A munkaköri identitás hiányát tükrözi az a tény is, hogy a közösségi munkások többsége nem tagja a Közösségi Munkások Egyesületének (*Association of Community Workers – ACW*), és a Közösségi Munkásokat Képző Szervezetek Föderációjának (*Federation of Community Work Training Group – FCWTG*) regionális szervezetei iránt sem mutatnak túlzott érdeklődést. Az ACW-nek kevesebb, mint 400 tagja van, akik közül néhányan adminisztrátorok, mások akadémikusok. A már amúgy is a szervezetek, intézmények peremén működő közösségi munkásokat csak tovább marginalizálják az egymáshoz tartozás kifejezésének nehézségei. Az egyik nehézség az, hogy általában egyedül alkalmazzák őket a szomszédság problémáinak kezelésére. Intézményen belül gyakran az az elvárás velük szemben, hogy a személyzet más tagjaival dolgozzanak együtt, nem pedig más közösségi munkásokkal. Sok közösségi munkást rövid távon foglalkoztatnak vagy támogatnak, és ez megszabja azt, hogy mennyire tudatosul bennük annak szükségessége, hogy kapcsolatban álljanak más közösségi munkásokkal, és megszabja az ehhez szükséges időt és energiát is. Csoportként a közösségi munkások mindig is kritikus szemmel, gyanakvóan tekintettek a munkaköri hovatarozásra és státuszra, és így nem tudták eldönteni, hogy hogyan viszonyuljanak egymáshoz (ha egyáltalán valahogyan), és hogy milyen közös image-t közvetítsenek a külvilágnak.

A közösségi munkások gyakran érzik veszélyben állásukat, amikor az önkormányzatok elkezdik megnyirbálni kiadásait, és egyre elégedetlenebbek azzal is, hogy a demonstrációs projekteket csupán rövid távon támogatják. A bizonytalanságot magyarázza az a tény is, hogy a közösségi munka nem vált meghatározó programmá azon intézmények többségében, amelyek a hetvenes évek elején felkarolták azt. Vannak ugyan kivételek az olyan területeken, mint *Sheffield* és *Strathclyde*, de több, mint tíz év fejlesztőmunka után a közösségi munka nem képes többet biztosítani magának, mint marginális státuszt önkormányzati szponzorainak politikai, szakmai és pénzügyi irányelveiben.

A marginalitás okai összetettek. Az olyan bevett szakmák, mint a szociális munka, jórészt közömbösek, sőt ellenségesek maradtak a közösségi munkával szemben, s ezen a helyzeten nem javított a közösségi munka saját ambivalenciája sem ezekkel a szakmákkal szemben. Az is csak súlyosbította a helyzetet, hogy a közösségi munka nem volt képes magyarázatot adni arra, hogy mint intervenció, miképpen segítheti az olyan intézményeket felhasználóik szükségleteinek kielégítésében, mint amilyenek a társadalmi szolgáltatók. Mint szakma, a közösségi munka – talán sikeresen – megpróbált ellenállni a bevett szakmákba, szolgáltatásokba való beolvasztásnak, és most, a nyolcvanas évek elején, még mindig azzal foglalkozunk, hogy kellő önálló alapot teremtsünk magunknak, olyan *beavatkozást, intervenciót* kínálva, amely számos szolgáltatásban és környezetben fontos szerepet tölt be.

Az évtized végén a közösségi munka még mindig ugyanúgy rá van szorulva arra, hogy képzéseinek nagy részét más szakmák végezzék – különösen a szociális munka és az ifjúsági munka. A közösségi munkának nehézségekkel kellett szembenéznie, amikor több autonómiát kívánt szerezni saját képzéseinek szervezésében, amely egyfelől a szakmai identitás és öntudat alacsony szintjének, másfelől pedig az azért hozott erőfeszítéseknek a következménye, hogy sokfélebbé tegyék a képzési lehetőséget, például

gyakornok- és akkreditációs programokkal vagy a regionális képzési szervezetek munkájával.

Az egyik nehézség, amivel – ha szakmailag azonosíthatóbbak kívánunk lenni – szembe kell néznünk, az az, hogy a közösségi munka gyakorlatának alapvető fogalmai még mindig jórészt működésképtelenek. Kevés történt annak érdekében, hogy tisztába tegyük, alapként használjuk, vagy helyettesítsük az ötvenes és hatvanas évek során lefektetett gyakorlati alapelveket. Az irányelv-nélküliséggel és a képessé tétellel kapcsolatos viselkedésmintákat nem vizsgálták újra a hetvenes évek során felhalmozott tekintélyes tapasztalataink fényében. Vagy például az oktatási célkitűzéseknek általunk tulajdonított fontosságát megcáfolja az a tény, hogy mily csekély számú gyakorlati útmutatás létezik a tekintetben, hogy a közösségi munkás milyen módszerekkel teljesítse e célkitűzéseket. Amennyiben a szakmai gyakorlat elmélete még mindig fejletlen, akkor a nagyobb kérdésekről vallott nézetei kevés fejlődést mutatnak a hatvanas és hetvenes évek ortodoxiájához képest. Nem tettünk szert nagyobb fokú megértésre az olyan fogalmak tekintetében, mint közösség, osztály, hatalom és nélkülözés; néhány CDP kiadványon kívül a szakma nem sokkal járult hozzá a szociálpolitika és a szociológia fejlődéséhez. Egy gyakorlati példa erre az, hogy nagyon keveset tettünk – mind mennyiségileg, mind minőségileg – a közösségi szervezetek szociológiája tekintetében, habár *Hugh Butcher* és kollégáinak munkája (1980), és *Alan Twelvetrees* könyve (1976) nyilvánvalóan kivételek ez alól.

Nagyjából ugyanez mondható el a közösségi munkások által vallott sokféle értékről, ideológiáról is. A közösségi munka egy pluralista szakma, olyan, amely még alig-alig tette nyilvánvalóvá vallott értékeit, és ami ennél is fontosabb, azok gyakorlati következményeiről sem adott számot. A közösségi munkában széles körben csoportosuló baloldal nem volt képes megfogalmazni különböző elképzeléseit a közösségi munkáról – kivéve néhány feminista szocialistát és a William Temple Alapítványi Csoportot (*William Temple Foundation Group*); az értékekről és ideológiáról folytatott vitában valóban a korábban CDP néven ismert politikai gazdasági kollektíváé (*CDP Political Economy Collective*) volt a vezető szerep, akik a hetvenes közepe óta próbálják össze- és kibogozni a materialista kötelék rájuk eső végét. A „CDP analízis”-ként ismertté vált elemző módszer fontossága határozta meg a közösségi munkában az értékekről és a gyakorlatról folytatott vitát, ami nem igazán ösztönözte a közösségi munkásokat arra, hogy az értékek pluralitását fogalmazzák meg a szakmán belül. A CDP strukturalista elemzése olyan hatással volt a közösségi munkára, melynek eredményeképpen a CDP munkásainak számára megteremtődhetett a radikális nézetek monopóliuma; ennek hatása az volt, hogy megakadályozták az alternatív szocialista és más perspektívák megjelenését a közösségi munkán belül és azzal kapcsolatban.

E kritikai megállapításokat – amelyeket később részletesebben is kifejtünk majd – a gyakorlók által személyesen és közösen elértéknek, valamint annak a ténynek kell ellensúlyoznia, hogy a közösségi munka relatíve fiatal szakma; fiatalossága megmaradt, és ma, a nyolcvanas évek elején, identitása még mindig meghatározatlan, s fő elképzelései és értékei is alakulóban vannak még. A közösségi munka nem összetartó szakma – a szó egyik értelmében sem: kismértékű a szervezeti vagy kollegiális összetartás gyakorlói között, és nincsenek olyan központi intézmények sem, amelyek összehozhatnák őket. A fajlagosság, valamint az értékek, elképzelések megfogalmazásának hiánya adja meg a széthúzás másik aspektusát. A közösségi munkásoknak a hetvenes évek során tapasztalt elpártolása, továbbá az a tény, hogy nem létezik a közösségi munkások túl-

nyomó részét felölelő szervezet, szakszervezet, valamint hiányzik a közös környezet és munkáltató is, csak még erőteljesebbé teszik az össze nem tartozás képét. Ezeket a jellemvonásokat csak hangsúlyosabbá teszik a szakma különböző szekciói között fennálló politikai különbségek, valamint az utóbbi években (pl. nemi vagy etnikai hovatartozás alapján) kialakuló frakciók, klikkek is, amelyek, legyenek bármilyen szükségesek is tagjaik öntudata, támogatása szempontjából, mégiscsak a szakmai széthúzást fokozzák. Nem azt próbálom sugallni, hogy a szakmának teljesen meg kellene szüntetnie ezeket a különbségeket, ha ez egyáltalán lehetséges volna. Ellenkezőleg: a közösségi munka pluralista természete inkább erősség, ám mindenképpen ki kell alakítanunk egy szervezeti és fogalmi alapot, melynek segítségével a különbségek egy meglehetősen evidens szakmai identitás köré tömöríthetőek.

Az ezen megfontolások által felvetett egyik kérdéskör a szakmai elégedettség a közösségi munkában. Példának okáért a pénzügyi bizonytalanság, az elszigeteltség, a nem megfelelő támogatás és képzés, amelyet csak tetéz a gyakorló szakemberek közötti (és a köztük és mások, például képzési szakemberek közötti) kapcsolatok homályos természete, nem igazán segíti elő a munkahelyi elégedettség kialakulását. A *John Holmes* által a *Consultative Group on Youth and Community Work Training* (Ifjúsági és Közösségi Munkahelyi Képzés Konzultációs Csoportja) számára végzett kutatás azt mutatta, hogy a közösségi munkások akkor kezdték el leginkább elveszíteni szakmai elégedettségüket, amikor már több mint két éve voltak alkalmazásban. Ez az elégedetlenség különösen a támogatás hiányával, az apatikus vagy közönyös munkáltatóval, a társadalmi érintkezések nélkül töltött órák által keltett feszültséggel, valamint a megosztott lojalitás által okozott stresszel függött össze. *Holmes* megjegyzi, hogy „a közösségi munkások az emberi munka minden formájával szemben valamivel nyilvánvalóbban képviselnek egyfajta kedvetlenséget...”, hogy a szakmai elégedettség gyakran csökken, ha egy kétéves periódus után sem történnek munkaköri változások, és hogy amikor ezek mégis megtörténnek, ez gyakrabban eredménye a növekvő szakmai elégedetlenségnek, mint a vonzó új munkaköröknek”.

A szakmai elégedettségre hatással van az az úr is, ami sokszor a szakemberek elvárásai és elért eredményei között tántog. A közösségi munka azt is elvárja gyakorlótól, hogy elfogadjanak egy bizonyos fokú önmegtagadást. Ehhez arra van szükség, hogy a közösségi munkás szilárdan higgyen abban, amit csinál, és/ vagy átérezze odatartozását egy foglalkozási csoporthoz. Munkacsoporthunk egy tagja így ír erről:

„Eszembe jutott, hogy a közösségi munkán belül olyanokat is találunk, akik lényegében keresztények és akik úgy találják, hogy a közösségi munka az általuk vallott értékek nagyon pozitív és gyakorlatias kifejeződése. Ez nem ugyanaz, mintha azt mondanánk (ahogyan azt a régi szociális munka tankönyvek tették), hogy a szociális munka a zsidó-keresztény értékrendre alapszik. Nem is ugyanaz, mintha azt mondanánk (ahogyan *Paulo Freire* teszi), hogy a fejlesztés közvetítője (vagy tanítója), és a helyi személy vagy tanuló közötti tranzakció során az előbbi meghal azért, hogy a másik élhessen. Mégis – persze csak akkor, amikor nem politikai aktivisták gyakorolják a közösségi munkát, mert ők a politikai cselekvés helyettesítőjének tekintik azt –, a közösségi munka eszmerendszerében van egyfajta önmegtagadás. Ez, véleményem szerint, vagy pozitív hitet követel meg a közösségi munkástól, s ez a teljesítményt önmagát teszi jutalomná, vagy ezzel párhuzamosan a rendszer, amelyhez tartozik, jutalmazhatja

effajta módon. Mert csak egy bolond folytatná más emberek támogatását, hogy azok tehesse magukért, amit ő egyedül sokkal jobban tudna végezni azok bevonása nélkül, hacsak nem pozitív oka van arra, hogy ezt tegye. Az önmegtartás mellett a másik lehetséges magyarázat e viselkedésre az lehet, hogy a szakembernek vagy rejtett szándéka manipulálni a helyzetet, vagy valamely más célpontot, vagy pedig rá van kényszerülve, hogy ily módon dolgozzon, mert nem rendelkezik önálló erőforrásokkal, és ezért függeni kényszerül azokról az erőforrásokról, amelyeket a résztvevő emberek készek rendelkezésére bocsátani segítő tevékenységért cserébe.”

A közösségi munka fejlődésének áttekintésekor meg sem közelítem a *Peter Baldock*hoz vagy *Eileen Younghusband* asszonyhoz hasonló történészek által nyújtott részletesség mértékét. Amit én nyújtok, az nem is annyira történelem, mint inkább kísérlet arra, hogy kiválasszunk néhány témát és kérdéskört, amelyek meghatározónak tűnnek a közösségi munka, mint szakma napjainkban érvényes jelentésének szempontjából. A nyolcvanas évekre történő előretételek érdekében egymást követően vizsgáljuk a hatvanas és hetvenes éveket, hogy ezáltal fény derülhessen a mai helyzetre, és kirajzolódhassanak a várt fejlődés irányvonalai.

A hatvanas évek előtt nem igazán volt közösségi munka. Vannak természetesen példák olyan közösségi cselekvésekre, amelyek korábban történtek, de a közösségi munkás szakma csak 1960-ban kezdett el formálódni. Az olyan szakemberek, mint pl. a közösségi házak igazgatói, a lakótelepek fejlesztésével foglalkozó hivatalnokok vagy a szociális szolgáltatási tanácsok (*Councils of Social Service, CSS*) titkárai által a két világháború között és 1945 után végzett tevékenységek a mai közösségi munka közvetlen ősei, habár az ő érdekeik, elméleteik és munkamódszereik csak nagyon kis mértékben egyeznek meg a hetvenes évek végének közösségi munkásaiéval. Az, hogy néhány közösségi ház igazgató és CSS-titkár már készen állt a szakításra munkája hagyományos koncepcióival, még nem ok annak feltételezésére, hogy ők egy különálló csoportként tevékenykedve elkezdtek volna lerakni a közösségi munka elméleti és gyakorlati alapjait. Másfelől, ezek az alapok az ötvenes években jelentek meg először szisztematikusan, és ekkor vált lehetővé az általános gyakorlati elmélet és a vele kapcsolatos koncepciók kialakulása, amely egy közös szakmán belül össze tudta kapcsolni a gyakorlat és kísérletezés olyannyira eltérő formáit. Most természetesen *Murray Ross* könyvére (*Közösségszervezés – Community Organisation*) hivatkoztam, amely megragadta a szociális szolgáltatási tanácsoknál dolgozók fantáziáját, mert azt sugallta, hogy munkájuknak létezik elméleti alapja, és elindított egy vitát a szomszédsági közösségi munkával, valamint a közösségi munkával, mint a hivatalok közötti munkával kapcsolatban. (*M. Smith, 1979*)

Ezek a kezdeti fejlesztések többnyire az önkéntes szektorban történtek; kívül estek a jóléti állam keretein és kiváltképp a szociális szolgáltatásokat – ifjúságügy, népjólét, egészségügy – nyújtó különféle hivatalok érdeklődési körén. *Ross* könyvének célja az volt, hogy ezen segítsen – olyan, a szociális munkát oktató emberként írta a könyvet, aki ismerte a szociális munka Észak-Amerikában használatos kategóriáit: esetmunka, csoportmunka és közösségszervezés. A közösségi munka szociális munkán belüli koncepciójának kialakítása, majd ennek elfogadása és megerősítése a nagy hatást gyakorló *Younghusband-jelentésben* (1959) igazán figyelemreméltó annak ismeretében, hogy a két háború közötti és háború utáni tapasztalatoknak egyáltalán nem volt köze a szociális

munkához. De a hatvanas évek elején a Szociális Szolgáltatások Országos Tanácsa (*National Council of Social Service*) kiadványai és különböző tanárok újabb könyvei nemigen vonták kétségbe, hogy a közösségi munka a szociális munka egyik módszere. Az így elindított folyamat, amelynek gyümölcsei a *Seebohm-jelentésben* (1968) jelentek meg, nem is annyira a közösségi munka fogalmának tisztázása volt, mint inkább annak felhasználása a *Younghusband-jelentés* által kitűzött cél megvalósításában: a szociális munka gyakorlatának megreformálása és radikalizálása Nagy-Britanniában. *Eileen* asszonynak a közösségi munka szociális munkán belüli helyével kapcsolatosan kifejtett gondolatai 1958-ban jelentek meg az ENSZ számára írt jelentésében. Egyik következtetése szerint „a szorosabb munkakapcsolat előnyei kölcsönösek, a közösségi munka számára hozzáférhetővé válik néhány hatékonyabb munkamódszer, a szociális munkának pedig kibővül a látótere azáltal, hogy rákényszerül tudásának és képességeinek egy kiterjedtebb területen való alkalmazására”.

A közösségi munka egy olyan időpontban bukkant fel (a *Seebohm Bizottságot* 1965-ben állították fel), amikor a szociális munka elmélete és szolgáltatásainak szervezése alapvető változtatásokra szorult, s ezzel egyidejűleg megérkezett Amerikából a közösségi munka kényelmes, szociális munkán belüli értelmezése. A közösségi munka későbbi fejlődése sokkal inkább köszönhető e két tényező összefüggésének, mint a fennálló gyakorlati munka realitásainak, amelyek teljesen kívül estek a szociális munkán és az állami szektoron. Olyan esettel állunk tehát szemben, amikor a definíció nem a gyakorlat elemzésének következtében jött létre, hanem készen kapott megfogalmazások – valamint a szociális munka reformereinek átfogóbb terveikhez való hasonlóság – alapján. A szociális munkán, az oktatáson (beleértve az ifjúsági szolgáltatásokat is) belül és a más területeken (mint pl. az egészségügy és a tervezés) zajló reformok elnyelték a közösségi munkát, majd olyan ütemben haladtak tovább, amely nem tette lehetővé a közösségi munka önálló kifejlődését a gyakorlati alapoknak az ötvenes-hatvanas évek során történő lerakásától kezdődően. Ami a hatvanas években történt, az lényegében egy kísérlet volt arra, hogy a szociális munka és az oktatás között eldőljön a közösségi munka feletti tulajdonjog sorsa. Ez a feszültség – a két érintett szakmához kötődő hivatalnokok és reformerek bevonásával – jelentős hatást gyakorolt a közösségi munka kialakulására. (Valami hasonló történt korábban az ifjúsági munkával kapcsolatban is, amely végül szorosan az oktatáshoz kötve találta magát. Az ifjúsági vezetők közé történő bekerülés két útja alakult ki a II. világháború idejére, egy az oktatáson, és egy a szociális adminisztráción illetve szociális munkán keresztül, amelyek közül az előbbi maradt fenn.) Egy ehhez kapcsolódó küzdelem zajlott le a hetvenes évek közepén is, a két szakma, valamint a közösségi munkába a társadalmi mozgalmakból és politikai csoportokból belépők között, akik a közösségi munkát nem csak saját meghatározott politikai céljuk eléréséhez, hanem ezzel együtt csoportjaik hagyományos gyakorlati működésének megreformálásához is használható eszközként látták.

Szociális munka

Az 1959-es *Younghusband-jelentés* a szociális munka három módszere egyikeként azonosította a közösségi munkát, mint „amelynek elsődleges célja, hogy segítsen az embereknek meghatározni szociális szükségleteiket a helyi közösségeken belül, valamint a leghatékonyabb módot ezek kielégítésére, majd elkezdni ezeknek a terveknek a végrehajtását, amennyire a rendelkezésre álló erőforrások lehetővé teszik”. A következő

két évtized során ez a definíció nagyon keveset változott. A jelentés azt a következtetést vonta le, hogy sem a csoportmunkát, sem a közösségi munkát nem tanították vagy gyakorolták módszeresen az Egyesület Királyságban. „A közösségi munkában... majd-hogynem semmilyen kitétel nem létezik a szakmai képzés tekintetében”, és a jelentés által egy országos képzési intézmény – amely később a Szociális Munka Képzés Országos Intézeteként (*National Institute for Social Work Training*) vált ismertté – számára ajánlott funkciók egyike az volt, hogy „elsőként szervezzen képzéseket a csoportmunka és a közösségszervezés területén”. A jelentés által a közösségi munkára tett utalás le-dönti azt a mítoszt, hogy az 1968-as *Gulbenkian-jelentés* használta először a kifejezést. *Batten* is használta azt 1957-ben és 1965-ben írt könyveiben, valamint az 1963-as NCCSS-jelentésben. Mégis, bizonyos értelemben a szakma (ellentétben egyes tevékenység-típusokkal) nem létezhetett önállóan, ameddig valaki állandó névvel fel nem ruházta. Az a tény, hogy *Gulbenkian* felhasználta a létező „közösségi munka” elnevezést, lehetővé tette, hogy a kifejezés valamilyen meghatározott dolgot jelöljön. Ebben az értelemben ez egy beavatkozás, intervenció volt.

A *Younghusband-jelentés* az elsők közt legitimálta a közösségi munkát Nagy-Britanniában. Azóta a közigazgatási vezetők és az akadémikusok a közösségi munkának és potenciális hatásainak figyelembe vételével szabják meg az iramot, amelyet azonban a szakma hatvanas évekbeli gyakorlatának realitásai még nem támasztottak alá.

A brit közösségi munkáról 1960-ban írott könyvében *Peter Kuenstler* határozottan tökéletesítette a közösségi munka *younghusbandi* megközelítését, mely szerint az a szociális munka egyik módszere. *Kuenstler* ügyesen sajátította ki a szociális szolgáltatások, a közösségi egyesületek és a közösségi házak irányító testületeinek munkáját, mint „ami azonnal felismerhetően szociális munka, és akként is tartják számon”. (*Peter Kuenstler* az elsők között szervezett közösségfejlesztő képzéseket egyetemi szinten, először az ötvenes évek végétől *Oxfordban*, majd 1963-tól a Londoni Közgazdasági Főiskolán (*London School of Economics*). Érdekes, hogy egyik oxfordi kollégája, a közigazgatást oktató *Peter Brinson* később a *Calouste Gulbenkian Foundation* igazgatója volt annak az időszaknak a túlnyomó részében, mely során az alapítvány komolyan támogatta a közösségi munkát, a közösségi kapcsolatokat és a közösségi művészeteket).

E kisajátítással szemben nem mutatkozott érzékelhető ellenállás a szociális szolgáltatást irányító testületek részéről, sőt, e helyett – egy 1961 és 1965 között lezajlott nagyhatású szeminárium- és kiadványsorozat során – továbbra is a szociális munka részeként definiálták a közösségi munkát. A könyveket a Szociális Szolgáltatás Országos Tanácsa (*National Council of Social Service*) jelentette meg, köztük egyet a Szomszédsági Munkások Társaságának nevében (*Society of Neighbourhood Workers*). A hangsúly a szociális és rekreációs kérdéseken volt, valamint a csoportok, intézmények és szervezetek közötti interakción, a tervezett és együttműködő igyekezeten a szükségletek kielégítése érdekében. Az érdekellentétek nem voltak napirenden, és a szemináriumok és jelentések a közösségi munkát a társadalmi integráció és kapacitás fejlesztésének eszközeként határozták meg, mely szerint az azonosított szükségletek kielégítése érdekében egy közösség saját erőforrásai kerülnek felhasználásra. Az *Ingleby Gyermek- és Ifjúsági Bizottság* (*Ingleby Comunittee on Children and Young Persons*) 1960-ban tett jelentést; az a tény, hogy e szervezet felismerte a családsegítő központok szerepét, valamint az 1963-as Gyermek- és Ifjúságvédelmi Törvény kitételei, amelyek lehetővé tették az ifjúsági intézmények számára, hogy „prevenációs tevékenységet” kezdeményezzenek, az ilyen központok számának emelkedését eredményezték a helyi közösségekben. Ezeket a köz-

pontokat a hatvanas évek közepén a Gyermek Országos Irodája (*National Children's Bureau*) tanulmányozta, és *Aryeh Leissner* 1967-ben jelentést tett közzé róluk. A négy azonosított típus közül a csonka családokat segítő központok dolgozói olyan kérdésekben kezdeményeztek közösségi cselekvést, mint a lakásügy, a bérleti díjak, a karbantartás és a játszótérek. Ez a fajta kihelyezett, egy lakásban vagy egy bolt előterében szerveződő szolgáltatás nyújtotta az első, a brit gyakorlatból vett szervezeti modellt arra, hogy miként lehetne a közösségi munkát a szociális munka környezetén belül fejleszteni. A különálló közösségi szolgáltatás hasznosságát igazolták azok a szomszédsági tanácsadó központok is, amelyeket a korai amerikai szegénység-ellenes programok keretei között hoztak létre; ezek a központok nagy hatással voltak a Szociális Munka Országos Intézetének munkatársára, *David Jones*-ra, amikor 1965–66-ban Amerikában dolgozott, és részt vett a Southwarki Közösségi Projekt (*Southwark Community Project*) létrehozásában. A különálló projekt értékét az Észak-Kensington-i Családkutató Központ (*North-Kensington Family Study Project*) is lemérte 1964-től kezdődően.

Fontos kiemelni azt a tényt, hogy a különálló központ volt az első szociális munkán belül alkalmazott szervezeti modell (amelyet a mai folt-szisztémák újra felfedeznek). A különálló központ megjelenése a hatvanas évek második felében segít nekünk jobban érzékelni, hogy a szociális munka átforgatásával foglalkozó vezetők és képzési szakemberek hogyan hozták létre az évtized elején a közösségi munkát, a szociális munka részének tekintő elképzelések szuperstruktúráját, amit nem támasztott alá az, ami éppen a gyakorlatban történt. A közösségi munka itt inkább az oktatási szolgáltatások részeként fejlődött a közösségi házak közvetítésével, valamint a különálló ifjúsági munkásokkal és lehetőségekkel végzett kísérletek során; és másodsorban a Lakótelepi Közösségi Csoportok Állandó Konferenciájaként (*Standing Conference of Housing Estate Community Groups*) ismert szervezet munkájában (e szervezet később a Londoni Lakótelepek Egyesülete – *Association of London Housing Estates* – elnevezést kapta, ma pedig a Londoni Lakásbérlők Szervezeteként – *London Tenants' Organisation* – közzismert). Az állami szektorban a közösségi munka lassan fejlődött az oktatási szolgáltatások részeként, nem pedig a szociális munka intézményein belül. Mégis a szociális munka volt az, amely a szemináriumok, könyvek és állami testületek szintjén uralta az elképzelések és a párbeszéd világát. Az a tény, hogy a művelődésben dolgozók nem voltak képesek az elképzelések és javaslatok összehasonlítható megfogalmazására az országban szerzett tapasztalataik alapján, később hátrányosan érintette a közösségi munkát.

A hatvanas évek közepétől a közösségi munka intellektuálisan a szociális munkához kötődött, holott az utóbbi által a közösségi munka területén szerzett tapasztalatok (különösen az állami szektorral együtt) rendkívül limitáltak voltak. Két speciális projektre korlátozódtak ezek (*Notting Dale* és *Bristol*), a családsegítő központok fejlesztésére és a közösségi központok kiépítésének folytatására egyre több lakótelepen és az átrendeződő területeken. Az utóbbi területeket akkor számíthatjuk ide, ha elfogadjuk a szociális munkának az évtized során kialakuló bővebb értelmezését, mely során annak inkább intézményi, semmint azon kívüli jellege vált hangsúlyossá. A szociális munka azonban nem volt homogén entitás. Az egészségügyben és a jóléti szolgáltatások területén végzett szociális munka különböző volt a gyermekvédelem területén végzettől, mivel az utóbbi a Belügyminisztérium Gyermekvédelmi Főosztályának hatáskörébe tartozott. A *Younghusband-jelentés* megmutatta, hogy ez utóbbi szolgáltatások érdekeltek a közösségi munkában, ám a tapasztalat tekintetében igencsak elmaradtak ezen a területen; a gyermekvédelmi szolgálat családsegítő központokkal kísérletezett, és 1966-

ra a Gyermekvédelmi Főosztály munkatársai (nevezetesen *Derek Morrell* és *Joan Cooper*) olyan javaslatokat dolgoztak ki, amelyek végül a közösségfejlesztő projektekhez (*Community Development Projects* – CDP) vezetett. A CDP tapasztalatai és a közösségi munkának a *Seebohm Bizottság* által adott lendület volt az a két meghatározó kezdeményezés a hatvanas évek végén, amely megerősítette a szociális munka tulajdonjogát a közösségi munka fölött.

A Gyermekvédelmi Főosztálytól 1966-tól folyamatosan érkező javaslatokat először a *Gyermekek bajban* (*Children in Trouble*) elnevezésű törvénytervezet számára fogalmazták meg, amely az 1969-es Gyermek- és Ifjúságvédelmi Törvény előzménye volt. A tervezet harmadik része a *Prevencióval* foglalkozik. Egyik fő javaslata a közösségfejlesztő területek (*Community Development Areas*) kijelölése „és a helyi önkormányzatok, egyetemek és önkéntes testületek felhívása arra, hogy működjenek együtt azokkal az állami intézményekkel, amelyek közös támadást kívánnak indítani a kijelölt területeken jelentkező társadalmi problémák ellen”. A Közösségfejlesztő Területekkel, vagy ahogy később nevezték őket, CDP-kkel kapcsolatos elképzelések végül nem kerültek bele a végső törvényjavaslatba. 1967 áprilisában a *Seebohm Bizottság* azt az ígéretet kapta a Belügyminisztériumtól, hogy a közösségfejlesztéssel kapcsolatos javaslatokat elejtik. 1967 októberében a *Bizottság* továbbá azt az ígéretet kapta a Belügyminisztériumtól, hogy a 12 CDP egyikét sem mutatják be nyilvánosan, amíg a *Seebohm-jelentés* meg nem jelenik (a *Seebohm-jelentést* 1968 júliusában tárták a parlament elé). Hangsúlyozni kell, hogy a CDP-kkel kapcsolatos javaslatokat 1966-ban dolgozták ki, a családok szétesésével és a fiatalkori bűnözéssel kapcsolatos problémák kezelésére hozták létre őket (etnikai vagy belvárosi krízisekről nincs említés) és bejelentésüket egészen 1968 végéig késleltették annak az ígéretnek megfelelően, hogy a javaslatokat nem jelentetik meg, amíg a *Seebohm Bizottság* nem jelentett. Ezek a tények, amelyeket a *Seebohm Bizottság* jegyzőkönyvéből válnak nyilvánvalóvá, elég jelentősek annak a széles körben elfogadott nézetnek a szempontjából, amely a CDP-k eredetét az *Enoch Powell* 1968-as beszéde által megvilágított faji és belvárosi problémák politikai ellentmondásaihoz vezeti vissza. 1968 után a CDP Belügyminisztériumon belüli fejlődését *Derek Morrell* halálán túl az is befolyásolta, hogy a Gyermekvédelmi Főosztályt az új Önkormányzati Szociális Szolgáltató Főosztályhoz (*Local Authority Social Services Department* – LASS) csoportosították át az Egészségügyi és Társadalombiztosítási Intézeten (*Department of Health and Social Security*) belül. A Belügyminisztériumban a CDP megfelelő adminisztratív és szakmai alap nélkül maradt: amit egy adminisztrátor létrehoz, egy másik semmissé teheti – a hetvenes évek során ez a közösségi munka állandó jellemzőjévé vált.

Kevesebb, mint hat év telt el a *Younghusband-jelentés* következtetése (miszerint a közösségi munkát nem tanítják vagy gyakorolják szisztematikusan Nagy-Britanniában) és a közösségi munka (bár ezt a kifejezést akkor még nem használták) megjelenése között (egy kormányzati törvényjavaslat jelölte meg, mint fő stratégiát a családok szétesésének és fiatalkori bűnözésnek a megelőzésére). Ebben az időszakban nem volt jelentős növekedés a közösségi munkát végzők feladataiban vagy számában, és nem voltak értékelő tanulmányok sem, amelyek demonstrálhatták volna hatékonyságát; *Ross* könyve óta nem jelent meg olyan széles körben elterjedt kiadvány sem, amely elősegítette volna a szakma alapelveinek és módszereinek fokozottabb megértését. 1966-ban *Peter du Sautoy* a következőket írja:

Tavaly találkoztam egy ausztrál egyetemi tanárral..., aki azt mondta, hogy négy Nagy-Britanniában töltött hónap után még nem találkozott a szó nemzetközi értelmében vett „közösségfejlesztés” egyetlen példájával sem. Kiváló példáit látta azonban a közösségi szociális munkának, amelyeket helytelenül a közösségfejlesztéshez soroltak. Lehet persze, hogy létezik a „projekt”-típusú közösségfejlesztés néhány kisebb példája – erről azonban nincs tudomásunk.

Hogyan lehetséges, hogy egy ilyen fejletlen intervenciós módszer akkora jelentőségre tegeyen szert, hogy hamarosan a *Seeböhm-jelentés* is igazolja? Ott voltak persze a korai amerikai közösségfejlesztő kísérletek által kifejtett hatások is (amelyeket a Fulbright Ösztöndíjak és az ENSZ Európai Népjóléti Programja tettek lehetővé), valamint a közösségi munka fokozódó támogatottsága a társadalomtudósok és mások (például szociális szolgáltató tanácsok) körében. A közösségfejlesztés összhangban állt a *Wilson-kormány* azon tervével is, hogy átalakítsa a brit társadalmat. Ezekről a tényekről nem feledkezhetünk meg, de figyelembe kell vennünk az „adminisztratív önkifejezést” is – a hatvanas évek végén és a hetvenes években a közösségi munka lehetővé tette az adminisztrátorok számára a kísérletezést. Ez ideálisan alacsony költségvetésű és kockázatú innováció volt.

Bolger és kollégái (1981) szerint a közösségi munka az állam „közösségi stratégiájának” is része, amely megpróbált újra „hiteles kapcsolatot” kiépíteni a szociáldemokrata állam és a munkásosztály között – „e nélkül a munkásosztály nem szokhatott volna hozzá az ipari változás következményeihez, a kapitalista társadalmi kapcsolatok határain belül”. A szerzők szerint a kapcsolat ködössé és töredezetté vált, és hogy a kapcsolat fenntartásának ortodox módszerei (például a képviselői demokrácia folyamata) hatástalanná váltak. Ami *Bolger* és társai amúgy rendkívül hasznos beszámolójából hiányzik, az annak a folyamatnak a magyarázata, amely segítségével a közösségi stratégia körvonalazódik. Kétlem, hogy közösségi megközelítést és a közösségi munkát „stratégiaként” kezelték; ehelyett a közösségi munka nagyon is fokozatos módon fejlődött a közigazgatás és az Akadémia bizonyos szektorain belül, és ugyanolyan mértékben befolyásolta a szociális munkához hasonló szakmák megerősödése és megújulása is, mint az állam és osztály közötti kapcsolat törekeny mivoltának tudomásul vétele. Ehhez jött még egy jó adag humanizmus és társadalmi érzület, amely jórészt a munkásosztályon (és más csoportokon) belüli kapcsolatok javítását célozta, amelyek, ahogy azt *Prior* és *Purdy* (1980) is bemutatja, maguk is töredezetté váltak az anyagi életminőség javítása során a háborút követő hosszú növekedési periódusban. Ez azért is kevésbé volt stratégia, mint járulékos fejlemény, mert a közösségi munka nem egy jól megalapozott beavatkozás volt, kialakult értéktrenddel, célokkal és funkcionális módszertannal; épp ellenkezőleg, azokban az időkben ez lényegében egy olyan „megközelítés” vagy „látásmód” volt, amelynek elméleti és működési aspektusait még ma is folyamatosan vizsgáljuk, szegmensről szegmensre, a gyakorlat, a képzés és az elméleti kifejtés segítségével.

A közösségi munka szociális munka általi adoptációját az 1968-as *Seeböhm-jelentés* erősítette meg. A jelentés a közösségi orientációjú családsegítő szolgálat létrehozását szorgalmazta; megvitatta a társadalomfejlesztési területek kialakítását, az állampolgári részvételt, az önkéntességet, a társadalomtervezést és az adott terület szociális szolgáltatóinak közösségfejlesztő szerepét. Mindez jelentős támogatás volt egy olyan beavatkozás számára, amelynek alapelvei és módszerei még mindig relatíve ismeretlenek

voltak, és amelynek kidolgozásával még várni kellett a közösségi munkáról szóló első *Gulbenkian-jelentés* (1968). Az 1968 végén bevezetett várossegítő programmal együtt a *Seebohm-jelentés* volt a legfontosabb esemény, amely elősegítette a közösségi munka, mint *szakma* kialakulását. Nemcsak széles körű nyilvánosságot és legitimitást biztosított a közösségi munka számára a szociális munkán belül, de azáltal, hogy egyesített szociális szolgáltatási főosztály létrehozását javasolta, a hosszú növekedés utolsó éveinek relatív prosperitásában lehetővé tette a közösségi munkások számának példa nélküli emelkedését is. Úgy határozta meg a közösségi munka helyzetét, mint a jóléti államon belüli szolgáltató funkciót; a városi segítő programmal, a CDP-kel és később a Munkaerő-szolgáltató Bizottsággal (*Manpower Service Commission*) közösen a *Seebohm-jelentés* elősegítette a közösségi munka politikai eszközzé való átalakítását az állami szektoron belül, miközben, ahogy azt *Richard Crossman* mondta a brit alsóházban 1970 februárjában, a személyes szociális szolgáltatások is „fontos szerepet játszanak a közösségfejlesztésben”.

Ennek az átalakulásnak az volt a legfigyelemreméltóbb jellemzője, hogy úgy vitték végbe, hogy nem tettek említést a közösségi munkás szakmai pozíciójának specializált voltáról. A *Seebohm-jelentés*ben csak annak *lehetősége* vetődik fel, hogy ilyesfajta, a szociális munka területéről átvett szakemberek működjenek, akiket a szervezeti székhelyeken tapasztalt tanácsadók segítenek. A közösségi munkások kijelölését nem ajánlották, és az ilyen szakemberek nyilvánvalóan csak egy aspektusát képezték a *Bizottság* jóval szélesebb körű értelmezésének a közösségek fejlesztését illetően. A hetvenes évek során az történt, hogy a közösségfejlesztő szakembereket elkezdték a fejlesztés legfőbb, és gyakran kizárólagos közvetítőinek tekinteni. Mind a politikusok, mind pedig az új szociális szolgáltató intézmények könnyű módszernek találták a közösségi munkások kinevezését, kifejezésre juttatandó, hogy intézményük megértette, mit értett *Seebohm* közösségi irányultságú szolgáltatás alatt.

A hatvanas évek végére a közösségi munka stabil pozícióra tett szert a szociális munkával kapcsolatos már létező fogalmak között; nem lépett azok helyébe, ám hozzáigazodott az újfajta szociális munkához Nagy-Britanniában. A szociális munkához való viszonyát néhány kisebb esemény is demonstrálja, mint például a közösségi munka képzésének beindítása az Országos Intézetben (*National Institute*) belül, valamint az intézet projektjének beindítása *Southwark*-ban, 1968-ban. Az Egészségügyi Társadalombiztosítási Főosztály (*Department of Health and Social Security*) 1971-ben kezdte a közösségi munka területén működő tanulócsoportokat támogatni, a Szociális Munka Központi Oktatási és Képzési Tanácsa (*Central Council for Education and Training in Social Work*) pedig elsőként összegezte elképzeléseit egy, a közösségi munka oktatásáról szóló tanulmányban (a tanulmány 1974-ben jelent meg).

Oktatás

Visszatekintve úgy tűnik, hogy a két szolgáltatás: az oktatás és a szociális munka közül az előbbi járt élen a közösségi munka megerősítésében a hatvanas évek során. S az a tény, hogy ez nem sikerült, komoly hatással volt a közösségi munka elméletére és gyakorlatára a hetvenes években.

Számos tényező mutatott arra, hogy valószínűleg az oktatás lesz a legalkalmasabb a közösségi munka „vendégül látására”. Először is, a közösségi munka két alapelve közül az egyik az oktatási, vagy folyamati célok megvalósítása. A gyarmatokon és Nagy-

Britanniában a *Kuenstler*éhez hasonló művek úgy tekintették a közösségi munkát, mint olyan beavatkozást, amelynek végső igazolását nem az elért, megfogható eredmények biztosítják, hanem a résztvevők számára biztosított tanulási lehetőségek a célkitűzések megvalósítása során. A nem hivatalos vagy közösségi oktatás ilyen hangsúlyozása a közösségi munkát olyan típusú beavatkozássá formálta, amely alkalmas arra, hogy az oktatási rendszer szerves részét képezze.

Másodszor az oktatással foglalkozó intézmények vonzották magukhoz a valamikori gyarmatokról visszatérő szakképzett közösségfejlesztőket – olyanokat, mint *Reg Batten*, *Hywel Griffiths* és *Peter du Sautoy*, akik mindannyian kulcsszerepet vállaltak a *Közösségfejlesztési Folyóirat (Community Development Journal)* szerkesztésében. A lapot 1966-ban alapították olyan magánvállalkozásként, amelyet olyan britek egy csoportja szponzorál, akik mindannyian aktívan részt vesznek a közösségfejlesztésben és a kapcsolódó témákban”, és amelyet a Tengerentúli Fejlesztések Minisztériuma (*Ministry Of Overseas Development*) kamatmentes hitellel támogatott. Képesek voltak bebizonyítani Nagy-Britannia számára annak a közösségfejlesztő modellnek fontosságát, amelyet maga *Batten* fogalmazott meg 1957-ös könyvében, és amely a Gyarmati Hivatal (*Colonial Office*) által egy évvel később kiadott közösségfejlesztő kézikönyvben is szerepel. Mind az UNESCO, mind pedig az ENSZ megpróbálta a csoportmunkával és a közösségfejlesztéssel kapcsolatos elképzeléseket és gyakorlati modelleket elterjeszteni Európában, és megpróbálták a szociális munka amerikai technikáit a fejlesztés jóval tágabb ázsiai és afrikai értelmezésével ötvözni. Három főbb szemináriumot rendeztek Európában – *Palermo* (1958), *Bristol* (1959) és *Athén* (1961). A brit résztvevők közül *Richard Titmuss*, *John Spencer* és *Peter Kuenstler* nevét érdemes megemlíteni. Körülbelül ugyanekkor érkezett vissza *Reg Poole* egy afrikai látogatásról, és ekkor kezdte a közösségfejlesztő programokból vett elképzeléseket összekapcsolni a Liverpooi Közösségszolgálati Tanács (*Liverpool Council of Social Service*) munkájával.

Harmadszor, számos olyan alkalmazott volt, akiket a közösségi házakban működő oktatási intézmények támogattak vagy foglalkoztattak. Ők jó helyen voltak és megfelelő képzést kaptak ahhoz, hogy a közösségi munka magjává váljanak. Ez a csoport 231 főállású és 63 részmunkaidős, közösségi házakból érkező igazgatóból állt, bár *Milligan* figyelmeztet, hogy ezek az emberek „nem rendelkeztek elfogadott képzési rendszerrel, országosan elismert státusszal, és országosan megállapított fizetésekkel vagy szolgáltatási feltételekkel” (1961). A szociális munka számára nem állt rendelkezésre ilyen felkészült szakmai csoport, akik a közösségi munka területén végzett kísérletek alapját képezhették volna, és erre a 70-es évekig nem is került sor.

A közösségekben tevékenykedő szakértői magon túl megvolt az infrastruktúra, amely támogathatta őket, gondoskodni tudott a számukra szükséges képzésekről, és amely elősegítette a közösségi munkások alkalmazását a közösségi házakban és az egyesületi mozgalomban. *Frank Milligan* maga a Szomszédsági Munkások Társaságának (*Society of Neighbourhood Workers*) elnöke volt. Ott volt még a Közösségi Egyesületek Országos Föderációja (*National Federation of Community Associations*), valamint a hosszú ideje fennálló Országos Felnőttoktatási Intézet (*National Institute of Adult Education*), amely ugyanúgy elkezdhetne volna a Szociális Munkások Országos Intézete (*National Institute for Social Work*) által végzett tevékenységet a közösségi munkára vonatkozó tanfolyamok szervezése és publikációk megjelentetése terén. A Munkások Oktatási Szövetsége (*Workers' Educational Association*) tapasztalatai és oktatási létesítményei, valamint a szakszervezeti mozgalom lehetőségei is kihasználhatóak lettek

volna, ha a közösségi munkát az oktatási rendszer részének tekintik. A kormányzat részéről is fokozódó megértés és bizonyos szintű támogatás volt tapasztalható a közösségi környezetben végzett oktatási tevékenység iránt. Az Oktatási Minisztérium (*Ministry of Education*) és a Skót Oktatási Főosztály (*Scottish Education Department*) már 1945-ben és 1947-ben klasszikus írásokat jelentetett meg a közösségi házakról; helyi szinten az oktatási hatóságok képesek voltak közösségi házakat létesíteni és fizetni azok személyzetét. Ezen felül az Oktatási Minisztérium a Községi Egyesületek Országos Föderációjánál (*National Federation of Community Associations*) módot látott az Oktatási Törvények (*Education Acts*) informális oktatási vonatkozásainak megvalósítására, és delegált egy tisztviselőt, *Harold Marks*-t, a Föderációhoz. *Richard Mills*, aki később a *Calouste Gulbenkian Alapítványnál* volt, szintén dolgozott a Föderációnál, a közösségi munka tökéletesítésével foglalkozott az oktatási táborok keretein belül.

Az, hogy az oktatási rendszer ezekre az alapokra miért nem tudott építeni, tisztázatlan. Egyértelműen jobban kiépített, amellet gondolkodásban és szerkezetileg is hierarchikusabb rendszer volt, mint a szociális munka. Lehet, hogy emiatt kevésbé tudta tolerálni a közösségi munka nyitott és társadalmi részvételt támogató értékeit. Az oktatás a 60-as évek nagy részében a kötelező iskoláztatás és iskolára való felkészítés domináns oktatási feladataival foglalkozott. A felnőttoktatás és az informális oktatás a „szegény rokon” maradt, az erőforrások elosztásánál alacsony prioritással. Emellett megállapítható, hogy a felnőttoktatás nem kapta meg azt a stimulációt a változásra, amit tevékenységének átfogó felülvizsgálata okozott volna – az 1973-as *Russell-jelentés* előtt az utolsó nagyobb vizsgálat e területen 1919-ben történt.

Bármi volt is az oka, az oktatási rendszer, kezdeti előnye ellenére sem tudott jelentősen hozzájárulni a közösségi munka kifejlődéséhez, eltekintve néhány elszigetelt kísérlettől a közösségi iskolák és a felnőttoktatás területén, mint a *Keith Jackson, Tom Lovett* és *Eric Midwinter* nevéhez fűződő Oktatási Prioritási területek (*Educational Priority Areas*) Projekt. Ennek a következtetésnek két előzménye van. A közösségi munkán belül egyrészt kiemelendő a skóciai közösségi művelődési főosztályok működése a hetvenes években, másrészt az a folyamatos érdeklődés, melyet az ifjúságvédelem tanúsított a közösségi munka iránt végig a két évtized során. Itt a közösségi munka fokozatosan alakult ki, a „kirekesztettekkel” való hosszasan foglalkozás során, ahogy az 1960-ban megjelent *Albermarle-jelentés* nevezi őket. Létrejött az Ifjúsági Szolgáltatások Fejlesztési Tanácsa (*Youth Service Development Council*), kísérleti munkát és speciális projekteket támogató pályázataival. A kora hatvanas évek „ifjúsági klub”-időszaka a „függetlenekkel” való foglalkozás periódusához és a kihelyezett, a közösségben működő ifjúsági munkások különböző válfajaival való kísérletezéshez vezetett a hatvanas évek vége felé. A korai hetvenes évekre az ifjúsági munka ifjúsági- és közösségi munkává vált, amelyet nagyban inspirált az 1969-ben megjelent *Milson-Fairbairn-jelentés*, amely az ifjúsági munkát a közösségfejlesztés kontextusába helyezte, és összefüggésbe hozta annak azon tevékenységével, amely egy fokozottabb részvételen alapuló demokrácia megteremtését célozza. A Nemzeti Ifjúsági Iroda (*National Youth Bureau*) és a *westhilli* és *Goldsmith-i* ifjúsági és közösségi munka kurzusok iránti érdeklődés megerősítette az ifjúsági munka érdekelttségét a közösségi munkában, és ez a két főiskola a hetvenes években jelentős szerepet töltött be a munkások képzésében és a közösségi munka minden területén. Az első *Gulbenkian* tanulmányi csoport felállítása 1966-ban lehetőséget teremtett a közösségi munka iránt érdeklődő oktatók és a szociális munkások eszmecserejére. Az Alapítványt azzal a kereste meg *Muriel Smith*, hogy felvilágosít-

tást kérjen „a nondirektív közösségfejlesztés képzési lehetőségeiről”. Az Alapítvány először azzal válaszolt, hogy 1965-ben kis csoportot toborzott egy, a közösségfejlesztők képzéséről szóló konferencia szervezésére. A csapat reakciója az volt, hogy mindezt ki kellene terjeszteni egy munkacsoportra, melynek célja a közösségi munka természetének tanulmányozása, és erről jelentést kell készíteni. Ez nem zajlott problémamentesen, de 1966-ban a jelentést benyújtották az alapítványnak. A csoport hatásköre olyannyira kibővült, hogy magába foglalja „a közösségi munka összes manifesztációját, beleértve a szociális munkát is, amely még nem tűnt fel a színen a közösségi munka kontextusában” (a tanulmányi csoport szövivője). Az oktatásban való érdekeltséget olyan tagok képviselték, mint *Reg Batten*, *Hywel Griffiths*, *D. F. Swift*, *George Wedell* és *Roger Wilson*, csakúgy, mint *Richard Mills*, akinek érdeklődését abban az időben a közösségi munka képzési dimenziója kötötte le. A szociális munka részéről ott volt az elnök, *Eileen Younghusband* *Peter Hodge*-dzsál együtt, *David Jones*, *Bob Leaper*, *Reg Wright* és *Andrew Lochhead*. A másik két tag, *Elisabeth Littlejohn* és *Muriel Smith* mindkét érdekeltséghez kötődtek, ám az utóbbira nagy hatást gyakorolt *Reg Batten* is. Volt egy harmadik csoportosulás is átfedésben a másik kettővel, ebbe a tengerentúli tapasztalatokkal rendelkező közösségfejlesztők tartoztak (*Batten*, *Griffith*, *Hodge*, *Leaper* és *Lochhead*). Ennek a csoportnak a befolyása megerősítette a szakma pozícióját az oktatási érdekekről szóló vitában. Érdekes elgondolkozni rajta, mennyiben lenne a jelentés más, ha az említettek egyikének javaslatát elfogadják, azét, aki szót emelt a településeken, szociális intézményekben, közösségi tanácsokban működő emberek bevonásáért, és úgy gondolta, hogy azok az emberek, „akik a tengerentúli fejlődő országok közösségfejlesztésében szereztek tapasztalatot, nem tudnának kifejezetten értékesen hozzájárulni a hazai városi területek közösségi szükségleteihez.”

Érdekes módon *Peter du Sautoy* nem volt a tanulmányi csoport tagja. Ezzel kapcsolatos nézetei már sokkal korábban ismertté váltak:

„Ami igazán fontos, az az, hogy ebben az országban a közösségfejlesztés bevezetésére tett bármilyen kísérlet ne legyen (a) túlságosan összekötve meglévő járulékos érdekekkel az olyan kapcsolódó területeken, mint a felnőttoktatás és szociális munka, vagy (b) ne terjedjen ki szerteágazóan a mindenfajta közösségi élettel foglalkozó területre, hogy (i) eltorzítsunk egy olyan fogalmat, ami nemzetközileg éppen kezdene jobban körvonalazódni..., és (ii) kiessünk a nemzetközi gondolkodás és a tárgyra vonatkozó egységes felfogás fejlődésének üteméből.”

Sautoy úgy vélte, hogy a közösségfejlesztés éppúgy filozófia, mint cselekvési rendszer, és jelentős problémákat látott abban, ha „nincs megfelelően körülhatárolva a szociális munka, a felnőttoktatás vagy a várostervezés fogalma”, vagy ha megkísérlik a közösségi munka többfunkciójú tevékenységként való bevezetését egy specializált és kategorizált oktatási és igazgatási rendszerbe. *Sautoy* ezen túl még a következőket jósolta: „nem hiszem, hogy a közösségfejlesztés túl sokra viheti Nagy-Britanniában addig, amíg az emberek nem eléggé felkészültek ahhoz, hogy önálló létjogosultságúnak tekintsék – s ne valamely más terület hasznos függelékeként vagy eszközöként –, ami speciális képzést és folyamatos önfejlesztést igényel.”

A tanulmányok témái főleg területi és módszertani kérdések voltak. Az oktatási szakemberek vitatják, hogy a közösségi munka az oktatáshoz, pontosabban a felnőtt-

oktatáshoz tartozik, valamint, hogy beavatkozásként, alapvetően oktatási vagy tanulási folyamat lenne, amely megvalósulásában a szakképzett közösségi munkások alkalmazása csak az egyik stratégia. A csoportban lévő oktatási szakemberek rámutattak, hogy az oktatási rendszer egyre növekvő mértékben vesz részt a közösségi munkában, valamint hogy a szociális munka esetében szinte nincs ilyen részvétel. Ráadásul úgy tűnt, hogy a közösségi munka fontos értékei ellentétben állnak a szociális munka szabályozott funkcióival, amelyeket például *Batten* kritikusan manipulatívként és befolyásolóként jellemezett.

A jelentés maga 1968-ban jelent meg, és a közösségi munkások szerepét és helyzetét körvonalazta, és javasolta szakképzett közösségi munkások alkalmazását. Nem foglalkozott oktatási szempontokkal, és ebben az értelemben a csatát elvesztették, akárcsak az előnyt, amelyre az oktatási rendszer a szociális munkához képest szert tett a közösségi munka gyakorlatában. A szociális munka szempontjából siker volt, hogy minden foglalkoztatási és képzési lehetőség nyitott maradt a közösségi munka számára, majd később a *Seebohm-jelentés* következményeként ezeket a lehetőségeket besorolták a szociális szolgáltatási főosztályok és szociális munka tanfolyamok keretei közé. Röviden, míg a legerőteljesebben a *Gulbenkian-jelentés* támogatta a közösségi munkát, más események, mint a *Seebohm-jelentés*, azt tették lehetővé, hogy az a szociális munkán belül fejlődjön. Ennek oka az volt, hogy az oktatási szakemberek nem tudták maguk mellé állítani a tanulmányírók csoportját. Nem teljesen pontosak az olyan megállapítások, mint *Peter Baldocké*, aki szerint mind a *Gulbenkian-csoport*, mind a szakma általában, „a közösségi munka jövőjét a szociális munka részeként látja” (1977). Egyértelműen elterjedt nézet volt a szociális munka megújítói között, hogy a közösségi munkát a szociális munka harmadik módszereként kellene bevezetni, de a közösségi munkával foglalkozók már sokkal kevésbé voltak biztosak abban, hogy a jövő a szociális munkáé, és ezzel kapcsolatban a *Gulbenkian-csoporton* belül is jelentős nézeteltérések voltak. Lehet, hogy a csoport elnöke, *Eileen Younghusband* asszony a csoportot egy további lehetőségnek tekintette arra, hogy a szociális munka gyakorlatát és elméletét oly módon reformálja meg, hogy az meghatározza a közösségi munka oktatásának jövőbeli irányát. *Younghusband* végül is nem volt tagja a *Seebohm Bizottságnak*, amely ugyanakkor ülésezett, és az ő gondolkodásmódja jól nyomon követhető a *Gulbenkian Alapítóány* egyik 1966 szeptemberi jegyzőkönyvében: „Ennek a speciális (közösségi munka) képzésnek az eredményeképpen ki fog bővülni a szociális munka hatásköre, amely eddig kizárólag eseti tevékenységre korlátozódott... a Munkáspárt képviseli az első szervezett próbálkozást az effajta képzésnek a szociális munka új változatához szükséges kezelésére...”.

Az oktatási szakemberek sikertelenségének jó néhány oka volt. Nem voltak képesek az oktatási rendszer keretein belül kifejleszteni a közösségi munka elgondolásait, mint olyant, amely több mint filozófia vagy megközelítés, s nem tudták meggyőzni a csoportot arról sem, hogy a közösségi munka az oktatás egyik módszere lehet. Másrészt, a szociális munkások úgy hivatkozhattak a közösségi munkára, mint három olyan módszerük egyikére, amelyhez már kialakult a képzési rendszer, és háttérként utalhettek az amerikai tapasztalatokra és irodalomra. Mindezt erőteljesen támogatta a *Robert Perlman* és *Arnold Gurin* által a csoport számára végzett munka; a csoport kapott egy kezdetleges vázlatot 1972-es könyvükről és *Gurin* tapasztalata az USA-beli *Curriculum Development Project* igazgatójaként segített érzékelteni a közösségi munka jogosultságát a szociális munkás képzésen belül. Mivel az oktatási szakemberek nem tudták kel-

lőképpen megindokolni, hogy a közösségi munka az ő módszerük, az is kétséges volt, hogy a közösségi munkások számára munkalehetőségeket tudnának biztosítani; ugyanakkor a szociális munkások számára nem volt nehéz megjósolni, hogy a *Seebohm Bizottság* ajánlásai milyen irányúak lesznek és némi elégtétellel rámutatni, hogy a javasolt szociális szolgáltatási osztályok nyilvánvalóan lehetnének a közösségi munkások alkalmazói. Végül, *Batten*nek a nondirektív megközelítésről vallott puritán nézetei fokozatosan elszigetelték őt a csoporton belül, mivel azok mind az oktatási szakembereket, mind pedig a szociális munkásokat sértették, és gyengítették az előbbieket pozícióját; emellett a csoport úgy érezte, hogy a közösségi munkának sürgősen meg kell adnia a feleletet a belvárosi területek egyre súlyosbodó válsághelyzeteire, ami megnehezítette a közösségi munka hosszú távú folyamatként való kezelését.

A hivatalos képzési rendszer és a felnőttoktatás hangsúlya a szakmán belül ezt követően folyamatosan csökkent, és a 70-es években csak minimálisan járult hozzá a közösségi munka elméletének és gyakorlatának fejlődéséhez. A *Gulbenkian-csoport* oktatási szakembereiként működő akadémikusoknak nagyon kevés szerepe volt – ha volt egyáltalán –, a brit közösségi munka fejlődésében az utolsó évtized során. Az egyetlen kivétel *Hywel Griffiths* volt, aki elment az Új Ulsteri Egyetemre (*New University of Ulster*) *Coleraine*-be, és jelentős hatással volt a közösségi munka Észak-Irország-beli fejlődésére. *Batten* nem dolgozta ki a nondirektív közösségi munkára vonatkozó ötleteit, amelyekről 1967-es könyvében írt; a közösségi munka szembe fordult a nondirektív megközelítéssel, részben mert félreértették és félremagyarázták, de főképpen azért, mert *módszerként* magyarázat nélkül maradt. A szociális munkás oldal ez alatt virágzott és a 70-es években továbbra is hatással volt a közösségi munkás képzésre, főleg *David Jones*, *Bob Leaper* és *Reg Wright* által, akik az évtized első felében segítettek megteremteni a CCETSW támogatását a közösségi munkás képzéshez. A 70-es évek elejétől kezdve a közösségi munka terjeszkedni kezdett a szociális szolgáltatási főosztályokon belül, és elkezdte megtalálni a helyét a szociális munka képzéseken, a politikai és intellektuális biztonság különböző fokozataival; helyzete mint a szociális munka egy módszere, sok közösségi munkás megdöbbenésére szilárdnak tűnt az egységes képzési és gyakorlati elvek bevezetésekor az évtized közepén.

Az oktatási befolyás megszűnésének legnyilvánvalóbb hatása az volt, hogy a közösségi munka folyamatainak céljait nem pontosították tovább az 50-es és 60-as években megjelent szövegek általános megfogalmazásainál. Senki nem vállalta fel a közösségi munka részét képező oktatási folyamat megújítását, illetve ezeknek az oktatási céloknak a középtávú meghatározását, valamint ezeknek a céloknak a végcélokhoz történő elméleti és gyakorlati kapcsolását. Ennek nem csak az lett a következménye, hogy a beavatkozás oktatási vonatkozásait elhanyagolták, hanem hogy ezek továbbra is két szűk ortodoxiában gyökereztek. Az első az olyan emberek könyveiből származott, mint *Batten* és a *Biddle*-k, akiknek a folyamatok céljairól közzétett írásai a 70-es évek új gyakorlati munkásainak tudatában csupán az individuális és személyes fejlődéshez kapcsolódtak. A második ortodoxia az volt, hogy a folyamatcélokat a „politikai tudatosság növelésének” retorikáján belül fogalmazták meg; ezt a szűk fogalmat tovább korlátozta a felfogás, amely szerint a tudatosságot baloldali irányba kell növelni. A közösségi munka oktatási céljai mindkét ortodoxiát elfogadják (a személyes fejlődésről és a politikai tudatosságról), ugyanakkor mégis sokkal szélesebb körűek és általánosságban meghatározhatóak, mint *Baldock*nál:

„[A közösségi munkás] célja, hogy segítsen az embereknek kritikusan újrazsngálni a társadalmat, amelyben magukat találják, hogy megértsék a módokat, ahogy a különféle politikai és közigazgatási rendszerek működnek, hogy önszervezési készségeket sajátítsanak el, s egyéb specifikusabb képességeket is, amelyek szorosan összefügghetnek saját választott projektjeikkel...„ (1974)

Az oktatási célok meghatározásának kudarcra összefüggött azzal is, hogy képtelenek voltak pontosan meghatározni azokat a *módszereket*, amelyekkel a közösségi munkások segíthettek azoknak, akik azért vesznek részt a közösségi tevékenységekben, hogy tanuljanak vagy megváltozzanak. A közösségi munkán belüli, iskolarendszeren kívüli oktatási gyakorlat filozófiai, feladatai és a szükséges képességek, amelyek meghatározzák, hogy a közösségi munkás mit tesz és hogyan teszi azt – az informális oktatás gyakorlati elmélete –, ma is ugyanannyira meghatározatlanok, mint a 70-es évek elején voltak. (Ez talán kevésbé igaz a közösségi művészetek és színházak képviselői, valamint azok esetében, akik az *animáció* francia elméletének és gyakorlatának hatása alatt állnak.)

A közösségi munkán belüli informális oktatás céljainak és módszereinek hiányos meghatározása volt a legfontosabb következménye az oktatási szakemberek kivonulásának a közösségi munkából a 70-es évek elején. Voltak azonban további következmények is:

– Elszalasztották annak a lehetőségét, hogy a közösségi munkát a közösségi házakon belül vezessék be – ez olyan lehetőség volt, amely helyben irányított szomszédsági bázisokat biztosíthatott volna közösségi munkások számára a helyi szolgáltató hivatalok fősztályainak napi működésén kívül;

– A közösségi munka meghatározása továbbra is a napi konkrét problémákhoz kapcsolódott, vagy ami még rosszabb, a tevékenységben résztvevő közösségi munkás pillanatnyi elfoglaltságaihoz. Más szóval, elfogadtuk, hogy a közösségi csoportok napi-rendje kívánatosabb, mint az őket életre hívó és segítő csoportok céljainak felsorolása, pontosabban megegyezik azzal. Így a 60-as években a közösségi munkát a lakásfejlesztési területek lakosainak szociális és kikapcsolódási szükségletei határozták meg, a 70-es években pedig bizonyos belvárosi esetekkel összefüggő tiltakozások, konfliktusok és kampányok formájában jelent meg. A beavatkozás azon jellemzői, amelyek nagyjából változatlanok a különböző csoportok és munkások eltérő prioritásaitól függetlenül, még mindig homályosak, részben mert ezen jellemzők egyikének, az informális oktatásnak még nincsenek megfelelően definiálva a céljai és a módszertana.

Általánosabban fogalmazva a 60-as évek végétől a közösségi munka egyre inkább a politikusok, hivatalnokok és munkások különböző csoportjai által azonosított egyes feladatok megoldására törekedett. A tervezésen, lakásfejlesztésen, szociális szolgáltatásokon, közösségi kapcsolatokon, CDP-ken és különféle önkéntes kezdeményezéseken belül, mint az YVFF, a közösségi munka csak egy módszer volt az adott hivatal vagy kísérleti program bizonyos feladatainak elvégzésére. Általában keveset tudtak arról, hogy a közösségi munka mint módszer hasznos lehet sokkal alapvetőbb fejlesztési célok megvalósításánál is. Ez leginkább számos szociális szolgáltató fősztályon volt érzékelhető, ahol *Griffiths* szerint, a közösségi munkásoknak „vagy korlátozniuk kellett saját tevékenységüket és céljaikat, hogy megfeleljenek a hivatal feladatkörének (és ezek még mindig főleg a kóros esetekre fókuszálnak), vagy bizonyos fokig elidegenedésre és elzárkózásra számíthattak a többi szakmabelitől” (1979). A közösségi munkások (gyak-

ran önkéntes) elszigetelődése, a közösségi munka korlátozása egy hivatal hatáskörébe tartozó konkrét feladatokra és a bürokratikus adminisztráció formáinak bevezetése pontosan az ellentéte annak, ami egy hatékony közösségfejlesztési stratégia követéséhez vagy hivatali reformokhoz szükséges.

Ezeknek a konkrét reformkísérleteknek a következménye egyrészt az volt, hogy szélesebb szociális vagy gazdasági vonatkozásaik vizsgálata nélkül hajtották végre őket (egy elméleti hiányosság, amelyet a 70-es évek közepén végzett CDP-vizsgálatok egy része javított ki); és másrészt, hogy egymásra való hatásaik és a közösségi munka hosszabb távú oktatási/fejlesztési céljainak figyelembe vétele nélkül hajtották végre őket. Ezért regionális, városi és közösségi szinten a közösségi munka olyan stratégia nélkül fejlődött, amely összekötötte volna a különböző kezdeményezéseket, olyan elmélet nélkül, amely összekötötte volna ezeket a kezdeményezéseket a strukturálisabb jellegű tényezőkkel, és nemigen volt tudatában annak, hogy az egyes célkitűzések (jobb lakások, játszóterek stb.) nemcsak önmagukban voltak fontos célok, hanem eszközei voltak egy hosszabb távú kísérletnek arra, hogy fokozzák a marginalizálódott csoportok érdekelttségét, versenyképességét és részvételét a kormányzás folyamatában. Ez egy alapvetőbb dimenziója a közösségi munkának, amely túlmege az eseti használat által meghatározott adminisztratív, politikai vagy jóléti célok elérésén, amelyet az utóbbi évtizedben helytelenül hangsúlyoztak. A közösségi munka gyakorlata meghatározott beavatkozásokról szól, hogy konkrét ügyekben segítséget nyújtson az embereknek; de mind a beavatkozások adminisztratív szervezetének, mind céljuk elméleti magyarázatának kapcsolódnia kell egy szélesebb körű politikai és jóléti fejlesztési koncepcióhoz.

Kevesen próbálták mérsékelni azt a lelkesedést, amellyel mindenfajta szociális és gazdasági bajra a közösségi munkát kezdték alkalmazni, s amellyel egy bizonyos hivatal vagy főosztály hatáskörén belül alkalmazható konkrét beavatkozásként kezdték értelmezni azt. *Peter du Sautoy* 1967 vége felé meghalt, és kevesen látták egyáltalán, s még kevesebbekre hatott *William Biddle* 1968 októberi cikke, amely „A közösségfejlesztő leértékelése” címmel a *Közösségfejlesztés* c. folyóiratban (*Community Development Journal*) jelent meg. Az írás előrevetíti a radikális pesszimizmus elterjedését, amely a brit közösségi munkát a 70-es évek közepén jellemezte, miután annak gyakorlati alkalmazói felfigyeltek a nagyságrendbeli különbségre célkitűzéseik és a szűkös gyakorlati eredmények között. Biddle illúzióvesztésről és kiábrándultságról beszél a „nagy tudású közösségfejlesztők” körében, akik nem lettek olyan sikeresek, mint remélték; ír túlzó reményeikről és valóságtól elrugaszkodott várakozásaikról, miszerint a közösségi munka „univerzális gyógymód lehet az emberiség legtöbb komolyabb bajára”. Ő reális elvárásokat ajánl, és felhívja a figyelmet az oktatási funkcióra, amely mérsékelhette és kihasználhatta volna a 60-as évek végének és a 70-es éveknek a hasznosabb légkörét. Így ír:

„A közösségfejlesztőknek el kellene jutniuk oda, hogy ne úgy tekintsenek önmagukra, mint nemzetépítőkre és a gazdasági problémák megoldóira, hanem mint oktatókra. Olyan oktatók ők, akik az alapvető tanuláshoz járulnak hozzá, nem pedig szaktanárok. Segítenek az embereknek, hogy olyan tapasztalatokat szerezzenek, amelyek felbátorítják őket arra, hogy új gondolkodásmódokat és munkamódszereket fejlesszenek ki – saját választásuk alapján. A közösségfejlesztő nem mondja meg az embereknek, milyen legyen új attitűdjük vagy viselkedésmódjuk. Ezeket a kérdéseket a közösség állampolgárainak kell megválaszolniuk, a közösségfejlesztő figyelmes segítségével és célirányos tanácsaival. Ha

bölcs, a közösségfejlesztő beismeri, hogy nem tudja, milyennek kellene lennie a megfelelőbb új életmódnak. Azaz, az oktatási folyamat végeredménye nem valamely konkrét tudás megszerzése a közösségfejlesztőtől, hanem egy új társadalmi felépítmény, amelyet az állampolgár-tanulók a fejlesztő segítségével hoznak létre.

Az oktatást így nem a hagyományos tanár-diák viszony jellemzi, hanem a problémák megoldása során szerzett tapasztalatok és háttér-információk megosztása. Habár nincsenek tanításra váró lexikális adatok, azért vannak remélt oktatási célok – például az önsegítés és együttműködés képességének kialakítása – az új kollektív öntudat kialakításának érdekében. Ha a folyamat megfelelően működik, az állampolgárok kompetensebbé válnak a jobb közösségek kialakításában. Nincs helye arra vonatkozó kritikának, hogy a közösségi munkások nem vették át az ajánlott gyakorlatot, mivel ilyen nem létezik. Ehelyett többféle viselkedésmódra hívják fel figyelmüket, és arra bátorítják őket, hogy ezek közül vegyenek át néhányat, vagy ami még jobb, hozzanak létre valamilyen újfajta gyakorlatot hagyományaik, a közösségfejlesztők és más kívülállók által felvetett ötletek kombinálásával.”

Ennek ellenére a jó közösségi munkás szerepköre tartalmaz egy oktatási paradoxont, amelyet a fiatal szakemberek, akik oly lelkesen vetették bele magukat belvárosok és más városi területek problémáinak megoldásába, figyelmen kívül hagytak. A paradoxon a következő:

A közösségfejlesztő az emberek okulásának szenteli magát, de nem tanítja őket. Rájuk bizza, hogy tanuljanak tapasztalataikból, és ezáltal kifejlesszék az önirányítás attitűdjét és szokásvilágát. Nem határozza meg, és nem választja ki ezeket a tapasztalatokat számukra, azok a közösségi életből származnak. A közösségi munkás értelmezheti ezeket a tapasztalatokat, hogy az emberek olyasmit tanuljanak belőlük, amit az ő közreműködése nélkül nem tanultak volna meg. Megpróbálja őket rávenni, hogy olyan tapasztalatokat szerezzenek, amelyekre az ő hatása nélkül nem is gondoltak volna. Nem szabja meg, hogy mit tanulnak, de olyan fejlesztési folyamatokat kezdeményez, amelyek visszafogott kezdeményezése nélkül nem jönnének létre.

A közösségfejlesztő nem-irányító és nem-utasító szerepe megköveteli az önuralmat. El kell fogadnia a résztvevő szerény szerepét egy olyan fejlesztési folyamatban, amelyet lehet, hogy ő kezdett el, és egyértelműen segít működtetni, de semmiképpen sem irányít. Az ő célja az, hogy az emberek elég éretté váljanak ahhoz, hogy meg tudják választani a számukra legjobb cselekvéssort.

A közösségfejlesztő ne számítsa arra, hogy nemzeteket, gazdasági rendszereket vagy új kultúrákat épít. Ne számítsa arra sem, hogy elismerést kap, amiért bizonyos problémákra tudja a megoldást. Jobb, ha arra számít, hogy valami sokkal fontosabbat tesz; segít az embereknek, hogy kompetenssé váljanak saját kultúrájuk, közösségeik és nemzeteik felépítésében. Ami még fontosabb, reménykedhet abban, hogy segít nekik megszerezni azt a rugalmas intelligenciát, amelyre az embereknek egy eddig precedens nélküli és megjósolhatatlan, változó eljövendő korban szükségük van.

Ennek a programnak és szerepnek ismeretében azoknak a közösségfejlesztőknek, akik valamilyen közösségi utópiát keresnek, kiábrándultság és cinizmus jut. A keresett végcél nem „a tökéletes közösség”, hanem *Biddle* szerint egy olyan közösség, amely szembe tud nézni, és meg tud birkózni egyre komplexebb problémákkal. „A végső cél valami, ami egy közösségben történik..., vagy ami még több, egy változás a közösséget alkotó emberek életében, amely által jobb kollektív problémamegoldókká válnak.” Arra figyelmeztet minket, hogy legyünk szerények a tekintetben, hogy mit tekintünk a saját részünknek a végeredményből, mert (és itt ismét előrevetíti a hetvenes évek közepének strukturalista vitáit) sok olyan erő is segít befolyásolni a közösségeket és a kultúrát, amelyet a helyi emberek nem tudnak irányítani. Van két fontos korlátozás, amelyet a saját hasznosságáról reálisan gondolkodó közösségfejlesztőnek szem előtt kell tartania:

Az első, hogy az ő befolyása csak egyike a közösségi életet alakító sok tényezőnek és a hozzájárulásnak, amelyet a közösség az egész nemzethez hozzátesz. A másik, hogy az ő felelőssége nem az, hogy olyan életmódokat tanítson, amelyeket ő vagy az ő kulturális háttérére hasznosnak talált; az ő feladata inkább az, hogy csatlakozzon a helyi emberekhez és segítsen nekik kidolgozni saját kulturális életüket. A közösségfejlesztő egyrészt az emberek kreatív gondolkodásának serkentője, másrészt olyan ötletek felvetője, amelyek stimulálják az emberek kreatív gondolkodását. Akkor sikeres, ha képesek a jelenléte nélkül megoldásokat találni problémákra, olyan ötletes problémamegoldó módszerek alkalmazásával, amelyeket ő segített nekik megtanulni. Azaz nem megoldásokat ad problémákra, hanem fejleszti az emberek problémamegoldó képességét, amely aztán nélküle tovább fejlődhet.

A közösségi munkával kapcsolatos közhangulat ebben a korszakban, az ország viharos belpolitikai helyzetének mintájára, azonban nem volt fogékony azoknak a közösségfejlesztőknek a tapasztalataira, akik az ötvenes és hatvanas években Amerikában, Afrikában vagy Ázsiában dolgoztak. Nemcsak tapasztalt tanárok voltak közöttük, de mások is, mint *Nick Derricourt* és *Marj Mayo*, akik később a közösségi munka radikális irányzatának lettek képviselői. A hetvenes évek egyik elvesztegetett lehetősége volt az, hogy nem voltak meg a párbeszéd csatornáit az új, fiatal, kezdő szakemberek és azok között, akik más országokban már jelentős tapasztalatokat szereztek a közösségi munka területén. Az olyan emberek, mint a *Biddle-k*, kifejezetten vallásos és politikailag konzervatív értékei, akárcsak írásaik kenetteljes hangvétele csökkent a közösségi munka oktatási alapjára vonatkozó fejtegetéseik értékét. Ennek ellenére az oktatási szakembereknek ez a nagy és heterogén csoportja (köztük sokan dolgoztak a tengerentúlon), sokban hasonlított a közösségi munka szocialista irányzatára a hetvenes években. Közös gondolatuk például a CDP-k és feministák szakirodalmának egy részével az az elképzelés, mely szerint a közösségi munka egy oktatási folyamat, amelynek végső indoklása a demokratikus folyamatok fejlődéséhez való hozzájárulás. De egy legalább ennyire meglepő összefogás a szociális munka reformerei és a fiatal radikális közösségi munkások között („tenni kell valamit” a városi problémákkal!) eredményezte azt, hogy a hetvenes évek nagy részében az a hiányos elképzelés volt domináns a közösségi munkával kapcsolatban, mely szerint ez egy jóléti, és nem pedig oktatási vagy demokráciával kapcsolatos tevékenység.

A hetvenes évek

Sokkal nehezebb a hetvenes évekről írni. Még mindig túl közel vagyunk ehhez az évtizedhez, nem telt el elég idő ahhoz, hogy biztosak lehessünk a közösségi munkát meghatározó áramlatok tekintetében. Még több végiggondolnivaló és értékelnivaló maradt, végtére is a hatvanas években a közösségi munka kezelhető számú manifesztációt mutatott fel: leginkább arról szólt, amit az emberek írtak vagy mondtak róla, valamint arról, hogy milyennek kellene lennie, és hogyan kellene ehhez hozzájárulni. A hetvenes években az elmélkedés folytatódott. A közösségi munka egyrészt gyakorlati módozatoknak széles skáláját jelentette, másrészt az elméleti, kutatási, képzési és elhelyezkedési lehetőségekből álló infrastruktúrát. A közösségi munka magába foglalja azokat az alakzatokat is, amelyeket kifejlesztett, illetve amelyek csoportosultak köré – a Közösségi Munkások Társulása (*Association of Community Workers*), a Közösségi Munka Oktató Csoportok Federációja (*Federation of Community Work Training Groups*). A közösségi munka az azzal foglalkozó emberek ezreiben is megtestesül, és súlyos megítélésbeli hibákat követhetünk el, ha azt feltételezzük, hogy azok, akik a szakmáról könyveket és cikkeket írnak, ugyanazokkal a jellemzőkkel és nézetekkel bírnak, mint a szakma névtelen gyakorlóit, akik keményen dolgoznak a városokban és vidéken.

Azoknak az egyéb jelenségeknek is megnőtt a száma, amelyeket kapcsolatba hoznak a közösségi munkával, de legnagyobb részt kívül esnek a tudomány látószögén. Ilyen például, hogy sok más szakmába szivárogtak be a közösségi munkával kapcsolatos bizonyos elképzelések, szakkifejezések és munkamódszerek. Ilyen a kora hetvenes évek fellendülése, melyet *Phil Bryers* „spontán fejlődésnek” nevezett, amikor csoportok formálódtak és szervezkedtek egy-egy kormányhatározat ellenzésére vagy kikövetelésére. Ilyen a társadalmi mozgalmak változatos formáinak feltűnése (például nőkkel, nemzetiségekkel vagy a nukleáris leszereléssel kapcsolatban); a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Tanács (*National Consumer Council*) felmérésében (1977) dokumentált kiemelkedő ütemű növekedés a speciális és általános tanácsadó és információs központok körében; és olyan működési területek felbukkanása, mint a közösségi művészet és a közösségi média. Ezek és még sok más jelenség abban az évtizedben mentek végbe, melyet politikai zűrzavar, romló gazdasági hatékonyság és széthúzás jellemzett ebben az országban éppúgy, mint a világon általában.

Maga a közösségi munka a kísérletezés kontextusában fejlődött tovább a nagy nemzeti programok által éppúgy, mint egész kisléptékű projektek keretében, amelyek munkája sok esetben nem vált ismertté helyszínükön kívül, de amelyek hatása a közösségi munka fejlődése szempontjából az évek során jelentősebbnek bizonyulhat, mint a nemzeti programok és szervezetek újításai. Még túl korai lenne megmondani, melyik hatás lesz tartós. A tudománytörténészt az a veszély fenyegeti, hogy figyelmen kívül hagyja, vagy lebecsüli a kicsik és szerények munkájának összesített hatását, és hagyja magát elcsábítani azok által, akik bővebb hatáskörük és jobb erőforrásaik következtében a nemzeti szintereken jelentek meg. Hasonlóképpen fennáll annak a veszélye, hogy túl nagy hangsúlyt helyez az újító projektekre a közösségi munka bevett működéséhez képest, mint amilyen például a helyi önkormányzatok társadalmi főosztályainak tevékenysége.

A hatvanas évek végére létrejött az új közösségi munkás mesterség, annak köszönhetően, hogy a *Gulbenkian-jelentésben* nagy hangsúlyt kapott a közösségi munkás specialista munkaköre – „egy különállóan létjogosult funkció, professzionális képesséssel,

amely tartalmazza a legjobb hozzáférhető ismeretanyagot és gyakorlatot”. A jelentés vitatta a közösségi munka helyzetét, de ragaszkodott hozzá, hogy ez egy önálló szakma, amely radikális változás volt a korábbi évek álláspontjához képest, amikor még többnyire úgy kezelték ezt a tevékenységet, mint ami más szakmák hatáskörébe tartozik. A *Seebohm-jelentés* (a szociális szolgáltató főosztályok létesítésével) és a várossegítő program teremtették meg az új mesterség számára a lehetőséget a növekedésre és változatosá válásra, a települések és a kezdeményezőbb szociális szolgáltató és közösségi kapcsolattartó tanácsok segítségével. Azt, hogy a közösségi munka mint mesterség e két jelentés és a várossegítő program következtében jött létre, tulajdonképpen úgy kell érteni, hogy azok hívták életre, akiknek hatalom volt a kezében – akadémikusok, hivatalnokok és politikusok. A jóléti állam apparátusának részeként teremtették meg, és tévedés lenne azt hinni, hogy a közösségi munka egyszerűen a 60-as évek végének „lázasai” során született meg, és a későbbiek folyamán az állam átvette. Valójában ennek a fordítottja közelebb áll az igazsághoz: a kormányzat és az akadémia teremtette meg, majd a 70-es években átvették a terepen dolgozók, és ebben az évtizedben fejlődésének történetét úgy is tekinthetjük, mint a terepen dolgozók próbálkozásainak sorozatát, hogy kialakítsák a kormányzattól és a közszolgáltatásoktól való függetlenségét. A szakma növekedését és életképességét a sok megszervezendő városi közösség fogékonyságának köszönhetette. A 60-as évek végén sok városban volt növekvő közösségi aktivitás, főleg lakbéremelések és fejlesztési kérdések kapcsán. A helyi aktív politikálást befolyásolták a hazai és külföldi diáklázadások (és sokszor támogatották is diák önkéntesek olyan belvárosi területeken, mint *Notting Hill*) és az ülősztrájk-mozgalom, amelyek mindegyike azt mutatta, hogyan lehet változást elérni szervezés és közvetlen cselekvés által. Emellett az emberek elégedetlenek voltak az állami apparátus növekvő méretével és hatáskörével, miután az újraszervezte saját magát különböző reformokkal, átszervezésekkel és a gazdaság közvetlenebb állami irányításával. A hatóságok beavatkozása a magán és közösségi élet szféráiba is tiltakozó reakciókat váltott ki, amikor a helyi közigazgatás kötelező vásárlási rendeleteket alkalmazott várostervezési, fejlesztési és erdőirtási célok érdekében. Ezzel egy időben a kormányzat hatalmát ellensúlyozták sérülékenységének demonstrációi, ez vált különösen nyilvánvalóvá Párizsban 1968-ban és Saigonban a Tet-offenzíva idején, ugyanabban az évben.

Ennek ellenére az olyan szélsőbaloldali csoportok, mint a Nemzetközi Szocialisták (*International Socialists*) és a Szocialista Munkás Liga (*Socialist Labour League*) soraiban kevesen érdeklődtek a közösségi munka iránt. Ezek a csoportok csak jóval később kapcsolódtak be a közösségszervezésbe, és a 60-as évek folyamán a közösségeken belüli szervezési képességüket csökkentette a hitük egyfajta lenini élcsapat-szerepben, amely szerint diák tagjaik szerepét „detonátorként” (*Ernest Mandel*) határozták meg, és tevékenységüket nagyjából a csoport újságjának gyárak előtti árusítására korlátozták. Ettől függetlenül a közösségi munkát befolyásolták az Új Baloldal (*New Left*) elképzelései és irodalma, valamint a 60-as évek végi ellenkultúrának különféle elemei. Ezek az elképzelések, az olyan alulról jövő akciókkal együtt, mint az 1967–68-as lakbér-lázadások és az „új” ülősztrájk-mozgalom, segítettek meghatározni azt az irányt, amerre a közösségi munka a következő tíz évben fejlődött.

1968 volt az az év, mely során „útjára indult” Nagy-Britanniában a közösségi munka. Ebben az évben hozták nyilvánosságra a *Seebohm-* és *Gulbenkian-jelentéseket*, ugyancsak ebben az évben indították el a várossegítő programot és a CDP-eket is. Létre-

hozták a Fiatal Önkéntes Erők Alapítványát (*Young Volunteer Force Foundation*) és elindult a Southwark-i Közösségi Projekt (*Southwark Community Project*). A Versenyjogi Törvény (*Race Relations Act*) előkészítette a terepet a helyi közösségi viszonyok tanácsai számára és 1968-ban létrejött a Közösségi Munkások Egyesülete (*Association of Community Workers*). A kontinensen megkezdte működését a Közösségi Munka Európai Regionális Információs Központja (*European Regional Clearing House for Community Work*), és az emberek otthon elkezdtek írni: *Batten, Marris és Rein, Leaper, Goetschius és Thomason* könyvei 1967 és 1969 között jelentek meg csakúgy, mint az olyan nagy hatású jelentések, mint *Az Önkéntes Munkás a Szociális Szolgáltatásban, az Ifjúsági és a Közösségi Élet a 70-es években* és az *Emberek és Tervezés*. Szintén 1968-ban az *Oxford University Press* Reg *Batten* kezdeményezésére és a *Gulbenkian Alapítvány* finanszírozásával kiadta a *Közösségfejlesztési Folyóiratot* (*Community Development Journal*), kétségtelenül előre jelezve az eljövendő növekedést.

A 70-es évek elejére egyre több közösségi munkást foglalkoztattak állami és önkéntes szervezetek, de sajnos nincsenek adatok, amelyek alapján valós képet kaphatnánk a szakma növekedéséről. Azokból, amelyek rendelkezésre állnak, kevés okunk van azt feltételezni, hogy a növekedés olyan nagy mértékű volt, mint azt gyakran feltételezik. 1975-re Angliában és Walesben a szociális szolgáltatási főosztályok alkalmazásában 276 főállású közösségi munkás állt, bár ehhez még hozzá kell számolnunk azokat, akik más régiókban dolgoztak, és azokat, akik szociális munkás beosztásban tevékenykedtek. Ez még így sem jelentős növekedés az ország több száz területi munkacsoportjában, és ez a növekedés valószínűleg elég fokozatos volt, azaz ez a szám évről évre gyűlt össze. Ezen felül látványos egyensúlyhiány volt a régiók között, mivel Angliában a közösségi munkások majdnem háromnegyedét a London környéki és az északnyugati régiókban alkalmazták. Hasonló volt a helyzet a várossegítő programmal is: *Edwards és Batley* elemzése (1978) szerint 1968 és 1973 között összesen 48 közösségi munkást alkalmaztak, összesen 2929 projekthez. Ez egy túl alacsony becslés, mivel közösségi munkásokat alkalmaztak más típusú projekteknel is, mint amilyenek a szomszédsági tanácsadó központok (27), más tanácsadó központok vagy egyéb (28) közösségi házak (81) és általános közösségi projektek (95). Ezeket összeszámolva összesen 279 projektet kapunk. Ezek főleg londoni kerületekben és vidéki városokban működtek; és ezeket a tanácsadó/információs és közösségi projekteket egyenlő mértékben finanszírozta a helyi közigazgatás és az önkéntes adományozók; a kettő közötti százalékos eltérés elég csekély ahhoz, hogy megállapíthassuk, hogy a várossegítő program ugyanolyan mértékben serkentette a közösségi munkát az állami és az önkéntes szektorban.

A hetvenes években az önkéntes szektor által végzett közösségi munka jelentős támogatást kapott helyi és országos vagyonkezelőktől és alapítványoktól. Ebből a szempontból az egyik legfontosabb vagyonkezelő a *Calouste Gulbenkian Alapítvány* volt; jelentősége kevésbé az általa adományozott pénzösszegnek volt köszönhető, mint inkább a közösségi munka számára nyújtott kitaró támogatásnak, valamint a szakmán belüli elképzelésekre és irányelvekre gyakorolt hatásának. A kiosztott ösztöndíjak összege és kedvezményezettjeik, akárcsak az Alapítvány politikája, részletesen megtalálható az Alapítvány éves jelentéseiben. Az Alapítvány népjóléti programján belül a közösségi munka és a versenyszabályozás először 1964-ben kapott hangsúlyt, és 1975-re irányadó elvvé vált. Ekkorra az Alapítvány beszüntette tevékenységét a többi népjóléti területen, közösségi munkával és közösségi viszonyokkal kapcsolatos törekvésein belül pedig a közösségi oktatás és közösségi művészetek kerültek előtérbe – az Alapítvány az

Interaction, a *Centreprise*, az *Albany Művésztelep* valamint hasonló szervezetek támogatásán keresztül a Művészeti Laboratórium Mozgalmat (*Arts Laboratory Movement*) segítve hozzájárult a közösségi művészetek fellendítéséhez. 1978-ban erőforrásait főleg a belvárosi problémákra koncentráta, hogy a huszonkét partnerségi segítő program területén működő csoportokat és önkéntes szervezeteket támogassa. Kinevezett egy belváros-ügyi koordinátort, 1979-ben létrehozta a Közösségi Erőforrások Részlegét (*Community Resources Unit*), megalakította saját tanácsadó bizottságát, hogy elősegítse a párbeszédet, és szervezett egy Belvárosi Kiállítás programot (*Inner Cities Exhibition*).

A *Gulbenkian Alapítvány* 1970 és 1979 között 1 940 046 fontot osztott ki a népjóléti program keretében, főleg közösségi munkára és a közösségi kapcsolatok fejlesztésére. A támogatások többsége (például 1979-ben 54 pályázatból 50) ötezer fontnál kisebb összegű támogatás volt. A komolyabb összegű (tízezer font vagy több) támogatások 1975 előtt gyakoribbak voltak, de ezek többsége a közösségi munkán kívül eső projektekre jutott; majd az évtized második felében a jelentős összegű támogatások megritkultak (1979-ben például összesen két ilyen volt a közösségi munka és a közösségtámogatási programokon belül) és ezeket főleg az Alapítvány saját kezdeményezéseinek finanszírozására adták, valamint képzési, támogatási vagy kutatási létesítmények létrehozására ezen a területen.

Az Alapítvány folyamatos elkötelezettsége a közösségi munka mellett, és az újító törekvések támogatása azok a tényezők, melyeknek köszönhetően az Alapítvány jelentős befolyással volt a közösségi munka fejlődésére. Ezt a befolyást erősítette a két *Gulbenkian tanulmányi csoport* tevékenysége és ezek publikációi is, emellett a közösséget támogató program és az erőforrás központok tanácsadó bizottságai, valamint saját kezdeményezései, mint például a Közösségi Erőforrások Részlege, a munka és szabadidő jövőbeli kapcsolatán dolgozó részleg, és a Közösségi Kommunikációs Projekt (*Community Communications Project*) is. Mégis, lehet, hogy az Alapítvány legfontosabb hozzájárulása a közösségi munkához a közösségi munka gyakorlásához szükséges infrastruktúra finanszírozása volt. Az Alapítvány a szponzorok közül szinte egyedül ismerte fel az infrastruktúra hasznosságát a terepmunka támogatásában; tekintélyes összegeket adományozott kutatásra, képzésre és hasonló tevékenységekre egy olyan időszakban, amikor a többi támogató, különösen a központi és helyi kormányzat, egyáltalán nem vagy kevéssé volt tisztában azokkal a veszélyekkel, amelyek felmerülnek, ha bevezetnek egy gyakorlati tevékenységet anélkül, hogy annak megfelelő kutatási, elméleti és képzési alapja lenne. 1970 és 1976 között 458 388 fontot, azaz a teljes népjóléti költségvetés 37 százalékát fordították közvetett szolgáltatásokra – azaz olyan dolgok finanszírozására, mint képzés, kutatás, felmérések, jelentések, bizottságok és tanulmányok a közvetlen terepmunkával kapcsolatos projektek helyett. 1977 és 1979 között 454 851 font, azaz nagyjából a közösségi munkára fordított támogatások fele jutott az indirekt szolgáltatásokra.

A kormányzat volt és maradt a közösségi munka elsődleges finanszírozója, nem csak közvetlen támogatásokon keresztül, hanem az önkéntes szervezetek és közösségi csoportok számára nyújtott pályázati támogatások útján is. A szociális szolgáltatások és a várossegítő program növekedése a helyi önkormányzati hivatalokon belül a közösségi munka konszolidációjával járt együtt. Az évtized folyamán az állami támogatás egyre dominánsabbá vált, olyan megnyilvánulási formákon keresztül, mint a Munkaerő Szolgáltató Testület (*Manpower Services Commission*), a különböző szociális szolgáltatási főosztályokon belül létesített kiterjedt közösségi munka osztályok, a Közösségi

Projektek Alapítványához (*Community Projects Foundation*) hasonló önkéntes szervezetekkel való együttműködés, valamint projektek közös finanszírozása a helyi önkormányzatokkal. A helyi igazgatás számára a hetvenes évek a közösségi munkáról való nyilvános tanulás időszakát jelentették: bizonyos hatóságoknál újításokat és fejlődést figyelhetünk meg a közösségi munkához tartozó számadatok, létszám, funkciók és igazgatási struktúra alapján, míg máshol a közösségi munka nem alakult ki, sőt helyenként teljes egészében elvetették egy rövid kudarcokkal teli kísérleti időszak után. A fejlődés üteme is egyenetlen volt, láthatunk sok helyi önkormányzatot és közösségi munkáikat olyan problémákkal küzdeni, amelyeket más, gyakran szomszédos főosztályok már megoldottak az évtized elején. Meglehetősen hasonló módon a közösségi munka is tanult saját magáról, tapasztalatokat gyűjtve terepen és képzésben, különböző működési és munkáltatási módokat kialakítva és kissé magabiztosabbá válva a munkához szükséges tudás és képzettségek terén.

Két rövid leírás lehetővé teszi, hogy átérezzük az ebben az évtizedben végbement fejlődést. Az egyik a hetvenes évek elejétől 1974-ig tartó időszakot tárgyalja, amikor a munkahelyek száma mind a kormányzati, mind az önkéntes szektorban növekedett. A dolgozók egészében véve képzetlenek (bár elméleti téren magasan kvalifikáltak) voltak, mivel a képzési lehetőségek még csak ebben az időben váltak széles körben elérhetővé. Leginkább a belvárosi szomszédságokban találunk közösségi munkásokat; nemcsak az előzetes tapasztalatuk és képzettségük volt korlátozott, de kevés útmutatást is kaptak a kutatás és szakirodalom terén; rendszerint elégtelen támogatást kaptak egymástól és az őket működtető szervezetektől. Hivatásukat munka közben tanulták meg, amelyet saját filozófiájuk és a jobb társadalomról vallott ideáljaik vezéreltek; ezek az ideák, és az általuk a közösségi munkában generált légkör szenvedélyes és gyakran messianisztikus volt, és sokkal inkább kapcsolódott a „diáklázadások” eufóriájához a késő hatvanas években, és a városi erőszakhoz a kora hetvenes években, mint a helyi szervezetek kisebb céljaihoz. A közösségi munka a társadalmi mozgalmakhoz kötődött: lehetővé tette a diákság életmódjának és politizálásának kiterjesztését és lehetőséget adott arra, hogy kilépjenek a jobban kialakult szakmák keretei közül. Lehetőséget kínált művelőinek arra, hogy főállásban, fizetésért csinálják azt, amit legtöbbször esténként politikai hovatartozásuk vagy meggyőződésük részeként egyébként ingyen is csináltak. Az olyan szervezetek, mint a Diákok Közösségi Akciója, a Különítmény (*Student Community Action, Task Force*) és az Ifjú Önkéntes Erők Alapítványa megkezdtek az ifjúság közösségi érdeklődésének kiaknázását, pályakezdési és képzési lehetőséget biztosítottak a korai frissdiplomás közösségi munkások számára.

Ennek az időszaknak a munkásai egészében véve sikeresek voltak, segítettek megszervezni számos különböző közösségi kampányt és szolgáltatást, amely az addig tehetetlen embereknek lehetőséget adott, hogy a kormányzati döntéseket a nekik kedvező irányba befolyásolják. Sok általuk szervezett közösségen belül cselekvésre kész hangulat uralkodott. Azokban az időkben nem volt olyan nehéz mozgósítani az embereket, és csak kicsit volt bonyolultabb engedélyeket és erőforrásokat szerezni a helyi közigazgatástól, mint a nyolcvanas évek elején. A hozzáértés és képzettség hiánya nem volt hátrányos, a munka melletti szakmatanulás nehéz folyamata nem volt magától értetődő a közösségi csoportok számára: csak a legszerencsétlenebb vagy legkevésbé megfelelő közösségi munkának nem sikerült szervezkednie – mert olyan kampányokat szervezni, amelyeknek célpontja a helyi közigazgatás (amely egyúttal rendelkezett

a szükséges erőforrásokkal), habár eléggé bonyolult, de a közösségi munka legkevésbé nehéz formái közé tartozik.

A második rövid leírás a hetvenes évek utolsó éveiről és a nyolcvanas évek elejéről szól; amikor a helyi közigazgatás autonómiája és pénzügyi lehetőségei költségvetési megszorítások miatt jelentősen csökkentek. Egy tudósító szerint a helyi demokráciát is korlátozza „ez a konzervatív kormány... az ember nem tud részt venni az állami döntéshozatalban, ha minden államhatalom a *White Hall* folyosóin összpontosul. Ez egy nagyon szegény világ, ha az emberek csak egyéni döntéshozatalukban vehetnek részt, közös döntésekben nem.” A közösségi munka mézeshetei rég véget értek; a fejlődés lelassult, a kísérletezés mértéke csökkent, és maguk a közösségi munkások is reálisabban ítélték meg, hogy munkájukkal mit érhetnek el. Egyre nehezebbnek találták a helyi lakosokat a közösségi tevékenységekbe bevonni, pedig paradox módon az emberek jobban készen álltak úgy tekinteni a közösségi cselekvésre, mint a dolgok kezelésének normális rendjére, mint a hetvenes évek elején. A stratégiák is változtak, például a nyilvános tüntetések helyett a törvény és a bíróságok hatékonyabb kihasználása jött gyakorlatba egy csoport érdekeinek érvényesítésénél. A kampány- vagy ellenzéki etika kiegészült a strukturális változás szükségességének felismerésével – strukturális változás alatt itt már nemcsak olyan változásokat értenek, amelyek megváltoztatják a javak, előjogok és lehetőségek megteremtésének és elosztásának módját, hanem annak a szükségességét is, hogy a munkásosztálybeli közösségek életére nagy hatással levő hivatalok politikája, eljárásai és szolgáltatásai is megváltozzanak.

Egyre több közösségi munkás kapott alapvető kiképzést munka előtt, és gyakorlatban tanulta a továbbiakat. Ők olyan hivatalokban dolgoztak, ahol a kollégáik és főnökeik már többet tudtak a közösségi munkáról, mint akik ugyanolyan beosztásban az évtized elején tevékenykedtek. A szakmán belül tapasztalat és tudás halmozódott fel, amelyet tükrözött a létrehozott szakirodalom változatossága és színvonala is. Ebben csak az volt ironikus, hogy a tapasztalat és tudás legnagyobb része a szomszédsági munka, valamint a helyi önkormányzatok erőforrásaiért folytatott kampányok területén gyűlt össze. A közösségi munkások kevésbé voltak felkészülve képzettség és attitűdök tekintetében, hogy sokkal bonyolultabb problémákat oldjanak meg (mint például a strukturális munkanélküliséget), amelyek sokkal kevésbé voltak befolyásolhatóak – ha egyáltalán azok voltak – helyi szinten végzett kampányszerű tevékenységekkel. Nem voltak felkészülve a szervezetek közti munka fontosságának megnövekedésére sem a hivatalok és a szomszédsági csoportok között, sem a városi szövetségeken belül, sem pedig arra, hogy a kutatás és tervezés területén sokkal komolyabb technikai felkészültségre lesz szükség.

A hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején a bizonytalanság és frusztráció légköre volt uralkodó. Bizonytalanság volt tapasztalható, mert a költségvetési megszorítások a közösségi munkát is fenyegették; nem volt szolidaritás a közösségi munkások között, amely pedig problémák esetén segíthetett volna; nem voltak tudatos szakmai célok, amelyek felválthatták volna a hetvenes évek elejének társadalmi változásra vonatkozó megszabású ideáit, amelyek az évtized folyamán leértékelődtek.

Frusztráció volt tapasztalható, mert nemcsak a hetvenes évek elejének retorikája hangzott egyre kevésbé hihetően, de a helyi bázisú tevékenység haszna is kétségessé vált: túl tudja-e élni a közösségi munka a helyi önkormányzatok hatáskörének és erőforrásainak a lefaragását? Ezek a kételyek persze csak akkor voltak valóságok, ha a közösségi munkát egyszerűen olyan kampányszerű tevékenységek halmazának tekintjük,

amelyek célja, hogy erőforrásokhoz jussanak a helyi közigazgatástól. Ha valaki a közösségi munkáról ennyire szűklátókörű elképzelésekkel rendelkezett, akkor kevés esélye volt elkerülni azt az érzést, hogy a munkája nemcsak egyre bonyolultabbá, de egyre értelmetlenebbé is válik. Sokan kísértésbe estek, hogy elforduljanak a közösségi munkától, beskatulyázva azt az érdekes, de rövid életű kísérletek közé, és hogy helyette a nyolcvanas évek társadalmi mozgalmi felé forduljanak – az életmódpolitika, a felszabadítási mozgalmak, a környezetvédelemmel és békével kapcsolatos kérdések, a szak-szervezetek radikalizálódása felé és így tovább. Ugyanúgy, ahogyan a hetvenes évek eleji hullám sokakat belesodort a közösségi munkába, az évtized végén a társadalmi mozgalmak felkínálták a lehetőséget a kilépésre is.

A közösségi munka hetvenes évekbeli fejlődése egy tűzijáték-rakéta és egy gyalogos versenyére hasonlított; a kezdeti időszak szemtanúja lehetett sok országos nagyszámrendű kísérletnek (mint például a CDP-k), és néhány, várossegítő programon keresztül finanszírozott, kevésbé közismert helyi projekt „szárnyalásának”. Ezek a kísérletek nagy energiával és hírveréssel kezdődtek, gyakran országos érdeklődést kelteve; de elkerülhetetlenül kifulladásra, ahogyan támogatásuk időtartama a végéhez közeledett. Ahogy kihunytak, a drága rakétákhoz hasonlóan villantak néhány utolsó könyvek és cikkek formájában, amelyek egy-két pillanatnyi időre még bevilágították az őket körülvevő sötétséget. Mialatt ez történt, zajlott egy gyalogos tempójú fejlődés is az állami és önkéntes szervezetek kialakított költségvetési és munkavégzési keretein belül, egy olyan fejlődés, amely túlélt a látványosabb bemutató projekteket és kísérleteket. Seholy sem volt ez annyira így, mint a szociális szolgáltatási főosztályokon, amelyek a közösségi munkások legfőbb alkalmazói lettek.

Az ezeken a főosztályokon belül végzett közösségi munka tapasztalatairól két kutatási jelentés készült (*Thomas és Warburton 1975, Davies és Crousaz 1982*), habár a hetvenes évek végére elég sokféle ilyen főosztály volt ahhoz, hogy ez önmagában is óvatosságra intsen az általánosításokkal kapcsolatban. Például volt néhány, ahol a közösségi munkások nagy csoportját alkalmazták, akik támogatást és képzést kaptak egymástól, és önmaguk vagy tapasztaltabb szakemberek, vagy a főosztály választott tagjai által kialakított stratégia és terv szerint dolgoztak. A gyakoribb helyzet, ahol magányos közösségi munkások tevékenykedtek szociális munkások területi csoportjain belül, elszigetelődéshez, gyenge felügyelethez és kevés támogatáshoz vezetett; ez gyakran önmagában bizonyította azt, hogy a közösségi munka nem rendelkezett a szociális munkán belül, vagy amellel betöltött funkciójának megalapozott indoklásával. Ezek a főosztályok maguk is saját megalakulásuknak és a szociális szolgáltatások átszervezésének problémáival küzdöttek, egy olyan időszakban, amikor egyre több igénynek kellett megfelelniük. Ezeknek a főosztályoknak a valós helyzete – azzal együtt, amit *Littlejohn* úgy írt le, mint „[a főosztályok] örült hajszája, hogy megfelelően képzett személyzetre tegyenek szert, az intenzív versengés, amely a szociális munkás szakmán belül kialakult, és az elkerülhetetlen vágyakozás, hogy a fejlődés élcsapatában legyenek” (1972) – hátráltatta a közösségi munka tudatos fejlődését, akárcsak *Seeborn* elgondolása a közösség-alapú és család-központú szolgáltatásokról.

Amíg az új főosztályok képesek voltak munkahelyeket teremteni a közösségi munkások számára, addig sem ők, sem a szociális munka általában nem tudták megteremteni azokat a fajta radikális normákat vagy intellektuális igazolást, amit a kora hetvenes évek közösségi munkásai magukkal hoztak a késő hatvanas évek tapasztalataiból, és a belvárosokban próbáltak meg a gyakorlatba átültetni. A szociális munka biztosította a

megélhetést, de a közösségi munka lelkét, szellemiségét nem tudta megteremteni az évtized folyamán. Radikális közösségi munka fejlődött ki, úgy, ahogyan *Peter Baldock* helyesen összefoglalta: a jóléti államon belül, de nem őrte, határmezsgyén állva „a népijóléti hivatás, amelyben létezése értelmet nyert, és a változtatásért küzdő mozgalmak közt, ahova tartozott”. (*Baldock, 1980*)

Amire a közösségi munka szociális munkán belüli fejlődése lehetőséget nyújtott, az a közösségi munka módszertanának legitimációja volt. Az Egyesült Államokban a közösségi munkát régóta a szociális munka harmadik módszerének tekintették, és ezt megerősítette a szociális munka egységes koncepciójának kidolgozása a 70-es évek elején és közepén. A közösségi munka metodikájának elfogadása segített ezt az egységes koncepciót elterjeszteni nem csak a szociális munkán belül, de a radikális szociális mozgalmak körében is; a 70-es évek folyamán, a politikai pártok (különösen a Liberálistok) felfedezték a közösségi politizálást is, így a közösségi munkában eszközt láttak a politikai érdeklődés feltámasztására a választókerületekben és az utóbbi időben a szakszervezeteken belül is. A közösségi munka megítélésében eluralkodott a nyers utilitárius és instrumentális szemléletmód. Ez komoly nehézségeket okozott, elsősorban azért, mert eszközként rövidtávon nem volt alkalmas azon eredmények elérésére, amelyeket – irreálisan – elvártak tőle. Ráadásul a közösségi munkának, mint beavatkozásnak az alapelvei és fő szabályai nem kerültek kidolgozásra a 70-es évek folyamán sem. Ez a közösségi munka 70-es évekbeli fejlődésének egyik központi paradoxonja volt; az állam, társadalmi mozgalmak és politikai csoportok kisajátították mint beavatkozási módot saját konkrét érdekeik és céljaik elérésére, de anélkül tették ezt, hogy sokat tudtak volna a módszereiről és alapelveiről. Sőt, a közösségi munkások egy nyers szakszerűség-ellenes etika korlátjai között maguk is igen kelleetlenül tisztázták szakértelmük és kompetenciájuk alapjait. Még a 80-as évek elején is ezzel a paradoxonnal kell kreatívan megbirkózni; kidolgozni tehát a közösségi munka mint olyan beavatkozás alapvető részleteit, amely segíthet meghatározott konkrét problémák megoldásában, és egyidejűleg kijelenteni, hogy a közösségi munka sokkal több, mint csupán egyetlen konkrét problémával vagy feladattal foglalkozó beavatkozási mód. A közösségi munka oly módon való meghatározása, mely szerint a közösségi munka ugyan konkrét ügyekkel kapcsolatban is használható beavatkozás, de amelynek jótékony hatása sokkal szélesebb körben nyilvánul meg, mint a konkrét eset, amelyben alkalmazták, a következő néhány év egyik komoly intellektuális kihívása.

A közösségi munka, mint beavatkozás elválasztása tevékenységének tágabb értelmezésétől többféleképpen tükröződött a 70-es években, leginkább a szomszédsági munka furcsa helyzetében. A kis földrajzi területeken, gyakran egy lakótelepen belül végzett szomszédsági munka volt a közösségi munka leggyakrabban alkalmazott formája, és valószínűleg a munkát végzők többségének ez is volt az elképzelése a közösségi munka mibenlétéről. Mégis, a szomszédsági munka fontossága a 70-es évek végéig nem vezetett ahhoz, hogy értékek és elméletek szülessenek a szomszédság és a közösség a 70-es évek végéig mint társadalmi, gazdasági és politikai egység jelentőségéről. Sőt, a szomszédsági koncepciót lekicsinyelte jónéhány szociológus, elsősorban *Norman Dennis*, és magának a szomszédsági munkának az értékét vitatta kritikusan *John Benington* 1972-ben és *Harry Specht* 1974-ben a Közösségi Munkások Szövetségének (*Association of Community Workers*) éves konferenciáján tartott előadásában. A szomszédsági munka túlélte ezeket a kritikákat, de folyamatos gyakorlása nem járt együtt a szomszédságnak és közösségnek mint fogalomnak a jelentésére és fontosságára vonat-

kozó eszmerendszerek megszületésével. Inkább egy jól látható elfordulás volt megfigyelhető a helyi koncepcióktól és sokkal több intellektuális energiát fordítottak az állami koncepciókra (az inkább jóindulatú és barátságos „tanács” helyébe a személytelen és távoli „helyi önkormányzat” lépett, amely egyben az elnyomó és manipulatív „helyi állam” is lett), a városi szövetségek és föderációk elképzeléseire, valamint a közösségi csoportok és szakszervezetek közös akcióira. A szomszédsági koncepciótól történő intellektuális és ideológiai menekülés során kényelmesen elfeledkeztek arról a körülményről, hogy az előnyben részesített alternatívák (szövetségek, együttműködés a szakszervezetekkel, erőforrás-központok) nagymértékben köszönhették sikerüket és hitelességüket a virágzó szomszédsági csoportoknak. Így míg a szomszédsági szervezés, a róla mondott kedvezőtlen dolgok ellenére is fontos maradt, indokait és céljait a szomszédságon kívül fogalmazták meg és – kevés kivételtől eltekintve – nem érveltek olyan szomszédsági munka végzése mellett, mely a szomszédságokat alapvetően fontos politikai és társadalmi rendszerekként kezeli. A kevés kivétel közé tartoztak *Michael Young*, *George Clark* és *Stephen Hatch* gondolatai és kezdeményezései, akik a szomszédsági demokráciával és tanácsokkal foglalkoztak, de ezek jelentősen kívül estek a közösségi munka elméletének és gyakorlatának fő irányvonalán. Egy kivétel van, amely úgy tűnik, nagyobb hatással van a szomszédsági közösségek jelentőségének helyreállítására; ez a jövedelem előteremtése terén tapasztalható elmozdulás a nagyobb mértékű helyi önellátás és a közös erőfeszítések felé. Ám még itt is fennáll a veszély, hogy a közösségi munkát eszközként alkalmazzák a helyi gazdasági kezdeményezések megszervezésében anélkül, hogy ezeket a kezdeményezéseket (és másokat, amelyek a közlekedéssel és az energiaszolgáltatással függnek össze) elhelyeznék a közösség társadalmi és politikai rendszerként való fejlődésének tágabb értelemben vett folyamatában.

A szakma gyakorlatára vonatkozó elméletek iránti érdeklődés, valamint egy olyan elmélet vagy erkölcsi felfogás lehetősége, amely a személyes kapcsolatokra és azok hálózatára vonatkozik, és amelyet már a közösségi vállalkozásfejlesztés, valamint némely feminista elgondolás is sugallt, a 70-es években túl későn jelent meg ahhoz, hogy a közösségi munka elkerüljön egy hosszú elméleti és ideológiai elavulási periódust. A közösségi munkások és szervezetek jól behatárolt céljainál szélesebb körű elméletre való igényeknek felelt meg a CDP-k némelyikének politikai gazdaságtan szakirodalmá, *Cynthia Cockburn* helyi állammal kapcsolatos munkássága, szocialista feminista írások és a *Castells* nevéhez fűződő új városszociológia, habár ezek többsége a közösségi munkások és oktatóik számára egyaránt érthetetlen volt. Ezeknek az irodalmaknak közös vonásai voltak a materialista alapfeltevések, valamint az osztályharcra és osztálypolitikára vonatkozó nézetek; tekintetbe vették az állam és más intézmények szerepét, akár csak a családét a termelés és újratermelés folyamatában, és megállapították, hogy sok belvárosi kerület problémái országos vagy nemzetközi üzleti döntésekből (vagy befektetésekről szóló döntések elmaradásából) fakadnak.

Néhány CDP-alkalmazott materialista írásai hatással voltak a közösségi munkásokra a hetvenes évek közepén. A kritikai kutatás hasznosságának modelljével látta el őket, és arra vonatkozó tanácsokkal, hogy hogyan kellene a mindennapi gyakorlatot összekapcsolni a társadalmi és politikai struktúrák szélesebb körű megértésével. Az az álláspont született, hogy habár egyesek nem értenek egyet a marxista elemzéssel, életbevágó egy átfogóbb teória a szociális problémák és tervek áttekintésére. A „CDP-elemzés” az évtized közepének közösségi munkáján belüli, illetve a róla szóló gondolatok letisztulását eredményezte. Az elemzés természetesen nem volt teljesen eredeti, és

a hatvanas évek végének és hetvenes évek elejének olyan forradalmi szocialista csoportjainak örökségét hordozta magával, mint például az Internacionalista Szocialisták (*International Socialists*). Egyes CPD ügyek a munkásmozgalom egészét is jellemezték. A multikat támadta például *Harold Wilson* a Munkáspárt 1973-as kongresszusán, valamint más miniszterek is az azt követő években, és a Nemzeti Vállalkozási Testületet (*National Enterprise Board*) azért alakították meg 1975-ben, hogy a multik hatalmát ellen-súlyozzák.

A közösségi munkások nem csak tartalmi érdemei miatt fogadták érdeklődéssel a CDP-vizsgálatot, hanem mert ez végre legalább hasonlított egy olyan koherens elméletre, amely számukra is érthető volt, s a közösségi munka területén létrejött normatív és teoretikus új betöltésére szolgált. De ennek a vákuumnak a betöltése a CDP-k materialista elemzésével csupán csak illúzió volt, amely egészen a 70-es évek végéig megmaradt, részben azért, mert a közösségi munkásoknak és az őket oktatóknak munkájukhoz elengedhetetlenül szükségük volt valamilyen szélesebb alapokon nyugvó indoklásra. Illúzió volt, mivel az elemzés nem a közösségi munkával, mint beavatkozással vagy mint szakmával foglalkozott, hanem az állammal, a fővárossal, az osztályok befolyásával és a köztük lévő konfliktusokkal. A közösségi munkáról nem létezett elmélet, csak abban a jelentéktelen értelemben, ahogy a szomszédságokban végzett közösségi munkát leszólták. Mindössze néhány kísérlet történt a közösségi munkára vonatkozó általánosabb érvényű elméleti megállapítások tételére, valamint annak leírására, hogy ezek hogyan kapcsolódnak a gyakorlati részletekhez. A közösségi munka önmagára vonatkozó kevés elmélete közé tartozik *Cockburn* elemzése a közösségi munkáról és városvezetéséről (1977), a *William Temple* Alapítvány (*William Temple Foundation*) korábban említett könyve (Közösségfejlesztő Csoport – *Community Development Group*, 1980), valamint *Henderson et al.* megállapításai (1980).

A közösségi munka saját magáról szóló elméleteinek csekély száma egyaránt eredménye és jele a szakmán belül folytatódó dilemmának saját *identitásával* és *hovatartozásával* kapcsolatban. Emellett fellépett az a nehézség is, hogy egy szakma, amely nem terjeszt önmagára vonatkozó elméleteket, nem képes definiálni, hogy az aktuális kérdésekkel kapcsolatban miben tud segíteni; érthetjük ezt a segítséget a legtágabb értelemben („részvételi alapú demokrácia kialakításában”, „egy gondoskodóbb társadalom felépítésében”, „az emberek döntéshozatalba történő bevonásában”, és így tovább), de ezek csak addig segíthetnek egy szakmának erőforrásokhoz jutni, amíg a szakma új és kísérleti, illetve amíg erőforrásokból nincs hiány.

Az identitás és hovatarozás kérdésein keresztül láthatjuk, hogyan viszonyult a közösségi munka a többi szakmához, illetve hogyan viszonyultak a szakmabeliek egymáshoz és a közösségi munka egyéb szereplőihöz, oktatókhoz, munkáltatókhoz vagy helyi aktivistákhoz. Ha meg akarjuk vizsgálni, hogy a közösségi munka mennyire vált koherens szakmává, azt tapasztaljuk, hogy a koherencia olyan tényezők mentén mutatkozik meg, mint a szervezeti felépítés, az ideálok és értékek, valamint a *szakmai felfogás*. A szakmai felfogás alatt azt a képességet értjük, amellyel megértik a közösségi munka mint feladat céljait, azok indoklását, és megpróbálnak ezek szerint cselekedni. A szakmai felfogás típusa eléggé eltérő lehet, a viszonylag szűklátókörű, partizán jellegű vagy ágazati elképzelésektől a nagyobb komplexitással vagy *Gestalt*tal rendelkező elgondolásokig, amelyben kisebb, ágazati elképzelések és gyakorlati ismeretek halmazát egy jóval nagyobb intellektuális (és remélhetőleg működési) rendszer részeként értelmezik. A szakmai felfogás utóbbi válfaját nevezhetjük holisztikus vagy stratégiai felfogásnak,

de a 70-es években főleg ágazati típusú szakmai felfogások terjedtek el stratégiai típusúak helyett.

Koherencia alatt a szakma különböző aspektusai között fennálló kapcsolatokat értem – a kapcsolatot például az oktató és a gyakorlati munkás között, a gyakorlati munkások egymás közti kapcsolatait, és a kapcsolatokat a gyakorlat, az ideák és az értékek fejlődése között. Vizsgáljuk a szakmán belül annak koherenciáját is, ami eredményeinek természetéből látható, valamint a gyakorlati munkások szaktudásának koherenciáját is. Nem szabad a koherenciát hasonlóságnak vagy egyformaságnak gondolni, hanem sokkal inkább azoknak az intellektuális és működésbeli kötődéseknek, amelyek egymáshoz kapcsolják egy szakma gyakran eltérő és helyenként összeférhetetlen különböző elemeit. Koherenciát vizsgálni annyi, mint megvizsgálni, hogy a szakma különböző aspektusainak – gyakorlati munkásainak, intézményeinek, ideáinak és így tovább – működése és fejlődése egymással és a „külvilággal” valamilyen interaktív kapcsolatban történik-e vagy sem.

A 70-es években a közösségi munka nagyrészt összefüggéstelen részekből álló szakmaként létezett és fejlődött, elég kevés koherenciával és olyan jellemzőkkel, amelyeket főleg a különböző részei közötti különbségek határoztak meg; csak az évtized végére kezdtek megjelenni a fejlődésében az összekapcsolódásra utaló jelek. Jelen fejezet hátralévő részében ezt az állítást fogom alaposabban megvizsgálni, és megpróbálok mondani valamit a szakma identitásának és önmeghatározásának kialakulása és a koherencia közötti összefüggésről.

Nem meglepő, hogy a közösségi munka, mint szakma az évtized elején elkülönült részekből állt – elég sokféle ember dolgozott sok különféle szervezetben belül közösségi munkásként vagy kapcsolódott más módon a közösségi munkához. Háttérük, érdeklődésük, értékrendjük és céljaik különfélék voltak, akárcsak tevékenységi területük és a munka elvégzéséhez használt tudásuk. A közösségi munkával kapcsolatos elvárásai, akárcsak alkalmazóiké, magasak voltak, amit reálisan elérhettek ugyanakkor, az sokkal kevesebb. Ez egy olyan szakadáshoz vezetett a közösségi munkások motivációs világában, amelyet csak lassan ismertek fel, de amely hamarosan illúzióvesztéshez és a munka lehetőségeinek fájdalmas újraértékeléséhez vezetett. A közösségi munkások körében fellelhető képzettségek, érdekek és értékrendek változatossága a szakma egyik értékes aspektusa, mivel lehetővé teszi a közösségi munka számára, hogy megfelelően kezelje a sokféle kérdést, amelyek kapcsán a segítséget kérik. Ez a változatosság a gyakorlati munkások körében különösen jól látszott a 70-es évek elején, amikor a közösségi munka szerepet vállalt rengeteg különféle szociális, gazdasági és politikai probléma kezelésében; nem csak ennek a változatosságnak, hanem rugalmas határainak is köszönhetően alkalmazkodóképes szakma volt.

Régóta ismert, hogy ezek a különbségek számtalan politikai és személyes összetűzéshez vezettek a projekteken belül a közösségi munkások között, de *Frazer* rámutatott, hogy a szakma egésze „kicsit hamisan egységes benyomást keltett”, különösen 1974 előtt. Ez az olyan általánosított értékekben való hitnek volt köszönhető, mint a társadalmi részvétel támogatása, valamint *Frazer* szerint annak a közös ellenszenvnek, amellyel az igazságtalanságokkal szemben viseltettek, és annak a közös együttérzésnek, amelyet a társadalom áldozatai iránt éreztek – ezek megkönnyítették a közösségi munkások számára, hogy különböző nézeteik és törekvéseik ne kerüljenek előtérbe: „az állam meghátrálni látszott, és a közösségi munkások általában a változásokat célzó mozgalomhoz csatlakoztak, sőt annak részeiként kezelték őket... Annak köszönhetően

is könnyebb volt a különbségeket elrejtetni, hogy számos újdonság történt, ugyanakkor rendelkezésre álltak az erőforrások változatos kreatív elképzelések támogatására” (1981b). Az egység hamis látszata mellett szólt további két tényező is: az egyik a szakmán belül uralkodó antiprofesszionális hangulat volt, amely lehetővé tette önmaga negatív meghatározását; a másik pedig az a hamis egyetértés volt, amellyel a szakma a baloldal strukturalista fejtegetéseit fogadta a közösségi munka ágazataival kapcsolatban; ez azért volt hamis, mert a terepmunkások veszélyesnek érezték belefolylni e kérdések megvitatásába.

Frazer szerint 1974 után az állam és más hatalommal bíró intézmények „fokozatosan visszavették az irányítást”, és ez oda vezetett, hogy „a munkások eltérő nézetei és törekvései élesebb megvilágításba kerültek”. Jerry Smith feljegyzése az ideológiákról a Községi Munkások Szövetségének (*Association of Community Workers*) 1977-es konferenciája számára a nézeteltérések erőteljesebb megnyilvánulását jósolta és segítette elő, és ezt a folyamatot elismerte több más dolgozat is a politikai kérdések és a közösségi munka viszonyáról szóló Paul Curno által szerkesztett könyvben (1978). Nagyjából ebben az időben a foglalkozáson belüli szakszerűség-ellenesség kiegészült egyfajta „burkolt szakszerűséggel”; míg a hagyományos, „nem képessé tévő” szakmákhoz kapcsolódó tulajdonságokat továbbra is elutasították, egyre növekvő érdeklődés támadt a közösségi munkának, a hozzá szükséges képzettségeknek és tudásnak, a képzés elérhető fajtáinak valamint a képesítések és kinevezések rendszerének definiálása iránt. A burkolt szakszerűség más vonatkozásai a gyakorlati munkások autonómiájának, a bürokratikus kötöttségektől való függetlenségnek és a szolgáltatást igénybe vevők megbízhatóságának fontossága volt.

A közösségi munka heterogén voltának és ezáltal kialakult széttagoltságának felfogására ad alkalmat, ha megfigyeljük, hogy a közösségi munkának a 70-es években három fő kategóriája volt:

- programszerű
- intézményes
- projekt

A továbbiakban ezeket megmagyarázom, valamint érzékeltetem a kategóriákon belül és a közöttük levő koherencia kicsiny mértékét.

A programszerű közösségi munka azokat a nagyra törő kísérleteket jelenti, amelyek valamilyen nemzeti égisz alatt zajló különálló projektek halmazai. A projektek és a hozzájuk tartozó közösségi munkások tevékenysége (legalábbis kezdetben) azokon a kereteken belül zajlott, amelyek a program és benne a közösségi munka kialakításához vezettek. (Ez nem jelenti azt, hogy létezett a közösségi munka helyi szinten történő bevezetésére vonatkozó koherens stratégia és szisztematikus megközelítés.) Nyilvánvaló példa erre a Községfejlesztő Projekt (*Community Development Project, CDP*), ide tartozik az EPA-kon belül végzett közösségi munka legnagyobb része, de a Községi Projektek Alapítványa (*Community Projects Foundation*), valamint az erőforrás-központok hálózata is a programszerű közösségi munka sok jellemzőjével rendelkezik.

Intézményes közösségi munka az, amelyet különféle olyan hivatalos szervezetek tevékenységének részeként végeznek, amelyek a népjólét, az egészségügy, az oktatás, ritkább esetben a várostervezés, a lakásépítés területén vagy a közigazgatási vezetők hivatalain belül működnek. Nem csak olyan nyilvánvaló példái vannak, mint a szociális szolgáltató főosztályokon végzett közösségi munka, hanem ide tartozik az a közös-

ségi munka is, amelyet a fennálló önkéntes szervezeteken (mint a szociális szolgáltatási tanácsok vagy a közösségi kapcsolatok bizottságai) belül végeznek.

A projekt típusú közösségi munka kategóriája rengeteg kis önálló projektből tevődik össze, amelyek meghatározott szomszédsági kérdésekkel foglalkoznak és nem részei semmilyen országos (vagy helyi) közösségi munka programnak. A várossegítő program és a Munkaerőszolgáltató Testület (*Manpower Services Commission*) által finanszírozott sokféle különálló projekt tartozik ebbe a kategóriába.

A fenti „kategóriák” mindegyike hozzájárult a szakma széttagolódásához az évtized során. A programszerű irányzatban belül működő közösségi munkások nagyjából közböcsök maradtak a másik két kategória iránt, a CDP-knél dolgozókat pedig különösen zártkörű csoportnak tekintették. A programok mérete és önálló szervezeti felépítése lehetővé tette a közösségi munkások számára, hogy az ideák és társadalmi kapcsolatok egy viszonylag zárt világán belül működjenek; és amennyiben az adott programon kívüli kapcsolatokat teremtettek, azok többnyire nem más közösségi munkásokhoz fűződtek, hanem, mint néhány CDP esetében, a munkásmozgalomban tevékenykedő kollégáikhoz. Ehhez képest az egy program közösségi munkásai közötti kapcsolatok – és koherencia – viszonylag jól fejlettek voltak az egységes finanszírozási és irányítási elvek és programcélok eredményeképpen, valamint a városi depriváció természetéről és a közösségi munkáról vallott egységes nézeteknek köszönhetően. A közösségi munkán belül a programszerű irányzat közösségi munkásai státusszal és presztízzsel rendelkeztek, jó fizetéssel, megfelelő kutatási és támogatási pénzalapokkal és egy országos fórummal, ahonnan a közösségi munkát és a szociálpolitikát egyaránt befolyásolni tudták.

Ezzel ellentétben, az intézményes irányzatban tevékenykedő közösségi munkások, akik a gyakorlati munkások legnagyobb létszámú csoportját alkották, egyértelműen sokkal inkább helyi, provinciális személyiségek voltak. Beolvaszták az őket foglalkoztató főosztály sokkal nagyobb hatáskörébe és működési rendszerébe, és, mint a szociális szolgáltatóknál lévők, elégtelen erőforrásokkal és alacsony szintű támogatottsággal küszködtek, emellett szembesültek sok kollégájuk érdektelenségével is. Az intézményi közösségi munkás munkája olyan volt, mint azé a magányos kerékpárosé, aki erős ellenszélben pedálozik egy emelkedőn felfelé anélkül, hogy erőfeszítéseit indokolná és elszántságát időről időre megerősítené egy segítő és az iramot diktáló csapat. Az ilyen közösségi munkásoknak nem állt rendelkezésére semmilyen intézményi stratégia, amelybe beépítették a közösségi munkát; még kevesebb valószínűsége volt olyan helyi vagy városi stratégiai elképzelések létrejöttének, amelyek magukba foglalták volna a különféle főosztályok és hivatalok közösségi munkával kapcsolatos tevékenységét. Ezek a közösségi munkások ugyanakkor a programszerű és a projekt típusú irányzatokon belül tevékenykedő kollégáiktól eltérően részesültek a viszonylag hosszú távú munkahely és finanszírozás áldásaiból.

A projekt típusú irányzat volt valószínűleg a legváltozatosabb a három irányzat közül. A várossegítő és MSC programok eredményeképpen a közösségi munka változatosabb és szerteágazóbb lett, így nem csak a helyi lakosoknak, hanem számtalan különféle, előző foglalkozásával elégedetlen embernek is lehetőséget adott. Kiábrándult tervezők, szociális munkások, tanárok, vezetők, művészek és építészek töltötték be a közösségi munkás állásokat ebben az irányzatban; egyetemi karok radikális diákjai, főleg szociológusok, a szomszédsági projekteken találták meg a módot az intézményes közösségi munka sokkal bürokratikusabb világának elkerülésére és a munkásosztály

iránti elkötelezettségük gyakorlati kifejezésére. A projektek közösségi munkásainak tisztségei nem voltak igazán tartósak (egy projekt átlagos időtartama három év volt), és kevés erőforrás állt a rendelkezésükre képzés, konzultáció és egymás segítése terén. Erre a csoportra jellemző volt a fizikai és érzelmi kimerültség; ezek a közösségi munkások mindig magányosan (ha szerencsésük volt, párokban) tevékenykedtek kis helységekben, olyan körzetekben, ahol a problémák számosak és összetettek voltak; a meghátrálás lehetősége az elvárások elől, amely az intézményi közösségi munkások számára – a hivatal megközelíthetetlen irodáiba és rutin munkafolyamataiba való menekülés formájában – nyitva állt, a projektek közösségi munkásai számára nem létezett.

Nem szabad eltúlozni a három irányzat közötti különbségeket, ám ezek elég jelentősek voltak ahhoz, hogy a koherencia mértékének csökkenéséhez vezessenek a szakmán belül; a különböző irányzatokban tevékenykedő közösségi munkások számára nem a közösségi munkás szakma, hanem a program, intézmény vagy projekt volt a lényeg, amelyben részt vettek. Különböző irányzatok munkásai között kapcsolatot teremteni és tartani bonyolult volt, még helyi szinten is; és ugyanez volt a helyzet egy-egy irányzatban belül is, habár a három közül a programszerű irányzat, különösen a CDP közösségi munkásai körében volt leginkább jellemző a közös munkavégzés, gondolkodás és publikálás. Ez a három irányzat oly módon járult hozzá a koherencia hiányához, hogy mindegyik a szakma más aspektusát befolyásolta, és ez folytonossági hiányokat okozott a gyakorlatban, az ideákban és az alapelvekben. Az értékek kifejeződése és a politikai állásfoglalás leginkább a programszerű irányzatban volt egyértelmű; a CDP-hez hasonló programok közösségi munkásainak politikai elemzése egyértelműek és nyilvánosak voltak, és a közösségi munka más „pozícióiból” (leginkább az intézményi irányzat munkásaitól) származó állásfoglalások hiánya következtében olyan mértékben dominánsak voltak, mintha ezek lennének a közösségi munkán belül előforduló egyedüli ideológiák. Ezeket az elképzeléseket olyan stílusban adták elő, amely távol tartotta a nézeteikben kevésbé koherens vagy kevésbé magabiztos csoportokat, valamint azokat, akik elméletben és kutatás-fejlesztésben gondolkodtak ideológia és politikai elemzések helyett.

Meglehetősen hasonló módon a közösségi munka különböző irányzatai különböző elméleti érdeklődést vonzottak. A programszerű irányzat például nagyban hozzájárult a közösségi munka fejlődéséhez azzal, hogy felkeltette a szakma érdeklődését a kontextuális, oknyomozó teóriák iránt. Az úgynevezett politikai gazdaságtudományt szorgalmazta, hogy egyfajta kritikai politikai elemzéssel meghatározza azt az átfogó politikai és gazdasági keretet, amelyen belül a közösségi munka működik. Másrészt a gyakorlati tevékenységre vonatkozó elméletek sokkal inkább hatottak és fejlődtek – mind az egyének, mind a szervezetek és események szintjén – az intézményes és a projektirányzatban belül is. Szintén ennek a két irányzatnak köszönhetjük annak az elég szűkös irodalomnak a legnagyobb részét, mely olyan problémákat taglal, mint a közösségi munkások irányításának és felügyeletének kérdésköre, és a munkába állás előtti és szolgálat közbeni képzés és tanácsadás tartalma és szerkezete.

Az értékekről való vita elválasztása az elméletekről való diskurzustól, és a különböző fajta teóriák csoportos feltűnése együtt járt a közösségi munkát érintő alapelvek inkoherens fejlődésével. A szakmán belül zajló irányelvi viták színhelyei a Közöségi Munkások Szövetsége (*Association of Community Workers*), a Közöségi Munka Oktatócsoportok Szövetsége (*Federation of Community Work Training Groups*) és a *Calouste Gulbenkian Alapítvány* szolgálatában álló tanácsadó bizottságok voltak. Ezek a helyszí-

nek egészében véve inkább a program és projektirányzat képviselőinek befolyása alatt álltak, mint az intézményi alapú közösségi munka képviselőinek. Ennek egyik következménye az volt, hogy a közösségi munkáról kialakult kép és az álláspont, melyet például az ACW munkájával kapcsolatban kifejtett, nagyrészt a programszerű és a projektirányzatoknak köszönhető. A projekt alapú közösségi munkások közül sokan nemcsak osztották programszerű beállítottságú kollégáik szakma iránti közömbösségét, de ezen túlmenően (elszigetelt munkakörülményeik minden öntudatosságával) kevésbé vállaltak közösséget a munkások hálózatával, akikkel pedig egy hivatáson belül nagyjából egyező feladatokat láttak el, ugyanazokkal a módszerekkel.

Adott tehát egy szakma, ahol a különböző irányzatokon belül és közöttük szakadékok tátongnak, és emellett az értékek, elméletek és irányelvek meghatározásai hézagossak. A hetvenes évek végére a jelenség egyre több helyen volt megfigyelhető. A közösségi munka irányzatai egyre inkább összemosódtak az olyan programok, mint a CDP megszűntével, és a CPF egyre több közös munkába fogott bele a helyi hatóságok hivatalaival; a tervközpontú munka kevésbé változatosá és sokkal állandóbbá vált, egypár meghatározott téma köré koncentráldott (egészség, munkanélküliség és oktatás), és olyan közösségi munkásokat vonzott magához, akik más projekteknél, önkormányzatoknál vagy civil szervezeteknél szerzett tapasztalatokkal rendelkeztek. Sokkal nehezebb volt közösségi munkás állást találni, ennek eredményeképpen a jövedelem és a mobilitás mértéke csökkent, különösen, úgy gondolom, a szociális szolgáltató főosztályokon belül. Ez azzal a hatással járt, hogy a munkások kényszerítve voltak arra, hogy kapcsolatokat keressenek saját kollégáikkal és más főosztályokkal és projektekkel; ez talán elősegítette a hálózatok és területi képzési csoportok iránti érdeklődés újbóli felélénkülését, amely az évtized utolsó pár évének egyik jellemzője volt. Az irányzatok egyre kevésbé voltak fontosak, ahogy más szerveződések tűntek fel az irányzatok keresztmetszeteiként – a nemre, fajra alapuló csoportok például –, és ahogy néhány település olyan stratégiákat fejlesztett ki a közösségi munka számára, amely keretet biztosított számos különböző nagyvárosi területi kezdeményezésnek.

A szakma széttagolt fejlődése sok más tényezővel keveredett. A munkások számában beállt növekedés üteme, a mind a munkások, mind a munkáltatók által támasztott magas követelmények, valamint a munkáltatók sokfélesége az inkoherencia összetevői közé sorolhatóak, akár csak a közösségi munkára vonatkozó helyi és nemzeti stratégiák hiánya, és a közösségi munkát „befogadó” szakmákkal, mint például a szociális munkával, valamint a társadalmi és politikai mozgalmakkal való tisztázatlan kapcsolatok. Az inkoherenciának ez a forrása abban a felismerésben volt legfájdalmasabban megtapasztalható, hogy a közösségi munka mint felszabadító erő és a közösségi munka, mint az állami irányítás és tervezés eszköze édestestvérek. A közösségi munka a dolgozó osztályok és az állam közt tátongó űrben fejlődött ki és művelői ki voltak téve minden egymásnak ellenható és egymást összezavaró erőnek, amelyeket érdekközvetítő szerepe miatt nem tudott kivédeni.

A szakma inkoherenciájának egyik eleme az, hogy úgy tűnt, nincs sem múltja, sem jövője. A hetvenes évek elején és közepén csak kevés művelője volt tisztában a közösségi munka több évtizeden átívelő gyakorlati és szellemi történelmével; mélységeit talán azok a művelői érezhették át egy kicsit, akiket összekapcsolt egymással a közös múlt, amelyben a szakma gyökeredzik. Ezzel ellentétben, ha a hetvenes évek munkásai észleltek is hagyományokat és gyökereket, azok nagyrészt a hatvanas évek társadalmi és diákmozgalmaira korlátozódtak. A hetvenes évek hangulatát a jelenben és jelennek

élés jellemezte, és a munkások belesodródtek a helyi közösségek ügyeibe. A jövővel is kevés kapcsolatuk volt; valójában az uralkodó filozófiák érezhetően ideiglenesek voltak; a közösségi munkások úgy dolgoztak, hogy a hivatásukat nem élték meg, és a hetvenes évek közepének szélsőséges pesszimizmusa marginálisként és hatástalanként írta le a közösségi munkát, és ezen tényezők összessége egy jövő nélküli, átmeneti szakmai identitást eredményezett. A munka realitása semmivel sem csökkentette ezt a frusztrációt: a közösségi munkások úgy érezték, hogy „befogadóik” – pl. a szociális munka és az ifjúságvédelem – jóakaratótól, valamint a helyi és központi munkáltatók toleranciájától és nagylelkűségétől függenek, akiknek a közösségi munkáról vallott nézeteit megváltoztathatja egy választás, vagy a szomszédság tevékenységének valamely vita tárgyát képező eleme is.

Ehhez hozzá kell tenni, hogy semmilyen karrierstruktúra vagy minta nem alakult ki a közösségi munkások körében, és sokan közülük egyébként is elutasították az ilyesmit; a szakmán belüli mobilitás legnagyobb része oldalirányú volt, ahogy a közösségi munkások egyik beosztásból a másikba kerültek egy olyan cikluson belül, amely semmivel sem csökkentette a szakmán belüli inkoherenciát. Sokan átmentek az oktatás területére és más szakmákba; még a hetvenes évek végén is két kézen meg lehetett számolni azokat a közösségi munkásokat, különösen a projektirányzaton belül, akik legalább öt éven keresztül megmaradtak a gyakorlati tevékenységnél. A szakma nem volt stabil: évente újult meg, ahogy emberek beléptek egy két-három éves időtartamra, majd ezután kiléptek; a közösségi munka egésze gyakran egy garniszállóra emlékeztetett, tele különféle emberekkel félúton a diákélet és egy ortodoxabb, elfogadottabb egzisztencia között (valamely kapcsolódó szakmában). Ennek egyik következménye az volt, hogy a szakmán belül a tapasztalatok nem gyülemlettek fel és az eszmék sem szilárdultak meg; az új, fiatal pályakezdekők megtanulták és respektálták a közösségi munkával kapcsolatos összes régi illúziót, mítoszt és tévhitet. Például az a nézet, amely szerint a közösségi munka segíthet felszabadítani a munkásosztályt a kapitalizmus egyenlőtlenségei alól, fennmaradt mindvégig az évtized folyamán, és nem azért, mert reális és érvényes elképzelés volt, hanem mert mindig voltak pályakezdekő közösségi munkások, akik hittek benne, és életben tartották ezt a nézetet egészen addig, míg az ellenkezőjét meg nem tapasztalták és az újoncok következő hulláma meg nem érkezett.

Hol voltak ebben az egészben a meghatározó tényezők – az eszmék, események és intézkedések, amelyek a szakma különféle elemeit összekapcsolták? Milyen erők hozták létre a koherenciát? Most megvizsgálom néhány országos hatáskörrel rendelkező szervezetet, és megpróbálom kimutatni, hogy ezek nagyon keveset tettek a szakma szétagoltságának megszüntetése érdekében, sőt bizonyos esetekben fokozták az inkoherenciát. Kezdjük rögtön a legkézenfekvőbbel, az 1968-ban alapított Közösségi Munkások Szövetségével, amely 1973-ban a nyílt tagfelvétel mellett döntött. Elutasította a szakmai szövetséggé vagy a tagság szakszervezetévé való továbbfejlődését a hetvenes években. Arra, hogy a szakma számára segítséget nyújtson a koherencia növelésében és a szakma identitásának meghatározásában, továbbra sem volt képes; a tagság az ország közösségi munkásainak csak kis hányadát foglalta magába, számuk az 1969-es száznegyvenről 1982-re csak kb. négyszázra nőtt. Tagjai (akiknek körülbelül az egyharmada nem újítja meg a tagságát évente) főleg városi területekről jönnek, elsősorban Londonból és északkeletről, valamint maroknyi közösségi munkás Észak-Írországból, Walesből és egészen a közelmúltig Skóciából. Nem hozott létre hatékony struktúrát helyi szervezetekből és hálózatokból, és egyértelműen megsínylette, hogy nem volt főállású sze-

mélyzete, valamint, hogy a „beszervezendő” közösségi munkások többsége érdektelen volt vele kapcsolatban.

Látható, hogy tagjainak száma és tagságának összetétele, valamint szervezeti felépítése alapján az ACW egyáltalán nem volt sem országos, sem reprezentatív szervezet; sőt a probléma egy része az volt, hogy valótlán megvilágításban látta saját magát, és határozottan visszautasított minden olyan szerepet és felelősséget, ahol ki kellett volna állnia a közösségi munka mellett. Láthatóan keveset tett annak érdekében, hogy „kívülállókat” (köztük közösségi munkásokat) győzzön meg arról, hogy – egy korábbi elnöke szavai szerint – „nem egy önnön hatalmát konzerváló elit uralja”. Az évtized legnagyobb részében az ACW-nek nem volt hitele a közösségi munkásokkal, alkalmazóikkal és finanszírozóikkal szemben. Valószínűleg a legnagyobb hibája az volt, hogy keveset tett a közösségi munka érdekeinek érvényesítéséért kormányzati és támogatói körökben, valamint az, hogy mint szervezet, kevés lényeges dolgot adott hozzá az irányelvekről folyó diskurzushoz, még azokon a területeken sem volt lényeges hozzájárulása, amelyek pedig szorosan kapcsolódnak érdeklődési területéhez, mint az egészségügy, az oktatás, a népjólét és a munkaügy. Amellett, hogy szerette volna elismertetni a közösségi munka önálló identitását, az ACW bizonyos fokig „liberális amatőr” volt, és mint ilyen, gyanakvással tekintett minden hatóságra, központosítási törekvésre, és rendszerteremtő kísérletre, valamint vonakodott, sőt félt befolyást gyakorolni vagy lépéseket tenni. Az ACW-hez hasonló csoportok negatív hozzáállása a kapcsolódó szakmák és a kormányzat testületeivel szemben azt eredményezte, hogy az évtized hátralevő részében ezek a testületek előítéletesen és zárkózottan viszonyultak a közösségi munkához.

Az ACW nehézségeinek egy része abból eredt, hogy a közösségi munkásokat legnagyobb részben lefoglalták a saját körzetük problémái, és túl kevés idejük, energiájuk és érdekelttségük volt abban, hogy tevékeny részt vállaljanak a nemzeti szervezet munkájában. Fel kell ismernünk, hogy a közösségi munkásoknak mennyi nehézséggel kellett szembenéznük a saját körzetük határain kívül: a munka gyakran elszigetelt, a munka fókusza mindenhol helyi sajátosság, a munkások így is teljesen le vannak foglalva, és még ennél is több igény felmerülésével kell szembenéznük.

Tudom, hogy az országos fejlesztések fontosak. Sok fronton próbáltam már tenni értük valamit, de még így is fékezve és hátráltatva érzem magam, ha „abba kell hagynom” a napi munkámat azért, hogy írásban válaszoljak egy hivatalos papírra, hogy elmenjek egy beszélgetésre a Belügyminisztériumba, vagy hogy valami olyan tágan értelmezhető problémakörrel foglalkozzam, mint az „akkreditáció” a közösségi munkában. Érteni nem értem, hogy a közösségi munkások miért nem mutatnak érdeklődést ez iránt, de tapasztalom, hogy miért nem teszik.

Az is nehézséget okozott az ACW-nek hogy tagjainak megfelelően tevékeny szerepköröket találjon; a hetvenes évek nagy részében ez egy olyan szervezet volt, mely egyszerűen biztosította a lehetőséget minden elegendő szabad energiával rendelkező személy és csoport számára, hogy saját érdekeinek szerezzen vele érvényt. De másrészt ez egy olyan szervezet is volt, amely számottevő nehézséggel szembenézve megpróbált fejlődni. Keresztülment azon, amit egy tudósító úgy fogalmazott meg, mint „egy olyan növekedési periódus, melyet a nyolcvanas években vagy felvirágzás követ, vagy nem.”

A képzés terén fontos szerepet töltött be az ACW, de a témában megjelent publikációktól eltekintve (amelyek működésének továbbra is leglátványosabb megnyilvánulásai voltak) az ACW egyáltalán nem mutatott érdeklődést (egészen 1981-ig, amikor egy rész munkaidős oktatási tisztviselőt neveztek ki) képzési programok támogatása iránt, illetve a gyakorlatban vagy a képzésben tevékenykedő tagok tapasztalatainak és erőforrásainak kihasználása iránt. Kevés hatással volt a közösségi munkás képzéssel kapcsolatos párbeszédre is. Az oktatással kapcsolatos kezdeményezések nagyrészt más honnan eredtek – a CCETSW személyzetétől, akik publikációkkal, rövid tanfolyamokkal, kutatással és a szociális munkás tantervek keretén belül közösségi munka tananyag kidolgozásával támogatták a közösségi munkát; az Országos Szociális Munka Intézet-től (*National Institute for Social Work*), publikációk, tanácsadás és rövid tanfolyamok formájában; s néhány területen közösségi munkások olyan csoportjaitól, akik kísérletezni kezdtek a képzéssel kapcsolatos helyi támogató hálózatok, valamint a tanonckodás és az akkreditáció lehetőségeivel.

Egyes kormányhivatalok, mint a Belügyi és a Környezetvédelmi Minisztérium, a finanszírozás szintjén érdekeltek voltak a közösségi munkában, de a tervezetek és a projektek, melyeket támogattak, keveset járultak hozzá a szakma koherensebb fejlődéséhez. A programok politikai érdekeket követtek, meghatározó volt az ebből a szempontból való felhasználhatóságuk, és túlnyomó többségben voltak azok a kicsi, időkorlátos projektek, melyek meghatározott helyi és központi keret nélkül fogalmazódtak meg és működtek. A közösségi munka fejlődését a szociális szolgáltatási főosztályokon a Népjóléti Minisztérium vagy a Társadalombiztosítás nem is serkentette, és nem is informálta (kivéve Észak-Írországot és Skóciát, ahol a közösségi munkában jártas tanácsadókat neveztek ki). A DHSS személyzete, talán a Minisztériumban uralkodó gyógyászati tradíciók hatására, leginkább a kliens csoportok fogalomrendszerét használva dolgozott, talán megijesztették őket belügyi kollégáik övékétől különböző tapasztalatai, melyeket utóbbiak a CDP-kben szereztek. A minisztériumi érdekeltség 1974 körül, a „nélkülözés ciklusában” nem terepmunkát, hanem kutatási tanulmányokat célzó programokat eredményezett. Ez csak egy aspektusa volt egy sokkal általánosabb hetvenes évekbeli problémának: a szociális munka megújítóinak sikerült felhasználniuk a közösségi munkát arra, hogy saját szakmájuk módszertanát és látókörét szélesítsék általa, de a szociális munka szakértői és hivatalnokai nem voltak arra készek, hogy a közösségi munka szellemiségét beintegrálják a szociális problémákról való gondolkodásukba és cselekvési irányultságukba.

Az olyan programok, mint a CDP-k, és az olyan kormányzati háttérrel rendelkező szervezetek, mint a CPF, meg tudták őrizni viszonylagos függetlenségüket, és elzárkóztak a közösségi munkán belüli általános fejlődéstől. Természetesen a személyzetnek, a gyakorlatnak és az értékeknek figyelemre méltóan széles skálája vonult fel a CDP keretein belül, de csak egy kiemelkedő volt köztük, a Politikai Gazdaság Közössége (*Political Economy Collective*), amelyet 1974-ben alapítottak, mint „a CDP személyzetének egy a munkásosztály körében tevékenykedő, állami alkalmazásban álló, a tagjait érintő eseményekkel és szituációkkal kapcsolatban marxista nézeteket valló és ezen nézetek szerint jelentéseket tevő és tevékenykedő csoportját”. A közösségi munka szakmai koherenciáját taglaló „CDP-elemzés” egészében véve a várttal ellentétes hatást ért el: a tudálékos stílus, amellyel elképzeléseiket előadták, sok gyakorlati munkást és oktatót elidegenített, és olyan légkört eredményezett a közösségi munkában, amelyben az emberek nem szívesen osztották meg őszintén egymással tapasztalataikat és elkép-

zeléseiket. Ez különösen sértő volt a közösségi munka olyan értékei miatt, mint a nyitottság és a részvétel támogatása, és mert egy olyan évtizedben történt, amikor ezekről annyit beszéltek. A szomszédsági munka folyamatos leszólása, egy közösségi munkás szavai szerint „az érzelmi és intellektuális keréketörés egy formája volt. Elég sokáig tartott, míg túltettem magam rajta, és észrevettem a szomszédságomban végzett munkám értékét.” Sok munkáltató és támogató vesztette el a közösségi munka iránti érdeklődését, annak ellenére, hogy „a közösségi munka *egészének* elutasítása a CDP-k munkásainak működése alapján annyi, mint zenei téren elutasítani Beethoven egész munkásságát tapasztalatlan amatőrként elért teljesítménye vagy egy hibás felvétel alapján” (*Butterworth et al.*, 1982). A helyi közösségeket befolyásoló strukturális tényezőkre való eredménytelen hivatkozások, igazságtartalmuktól függetlenül, eltakarták előlünk a közösségi munka koherenciáját és hatékonyságát befolyásoló egyéb tényezőket, különös tekintettel az egyes közösségi munkások képzésére és szaktudására, a támogatásukra hozzáférhetővé tett erőforrásokra valamint képzésük és fejlődésük folytatására.

Ezen a ponton a történészek szigorúan fogják megítélni a CDP-k befolyását a közösségi munkára mint szakmára, és azokat a tényeket is, hogy néhány közösségi munkás és oktatói pozícióban lévő kolléga továbbra is országos politikai programként és legitímációként használta a közösségi munkát, annak ellenére, hogy saját vizsgálataik és gyakorlati tapasztalataik hatására maguk is felhagytak a közösségi munka végzésével.

A közösségi munka fejlődésének széttagoltságában az az ironikus, hogy a közösségi munka egységének és autonóm identitásának megőrzését célzó erőteljes törekvések ellenére (sőt lehetséges, hogy éppen ezeknek köszönhetően) jött létre. Láthattuk, hogy a közösségi munka megszületése állami elképzeléseknek és pénzügyi támogatásoknak köszönhető, valamint a fennálló hatalmi rendszeren belüli – *Baldock* szerint legszorosabban a *Calouste Gulbenkian Alapítvány*hoz köthető – felvilágosult liberalizmusnak. A szakmán belül jelentős volt az aggodalom a beolvadás lehetőségét illetően; attól tartottak, hogy a közösségi munka irányítását magához ragadja az állam vagy valamelyik a közösségi munkát befogadó szakmák közül, mint amilyen a szociális munka például. A 70-es évek a közösségi munka számára nem csak a növekedés időszaka volt, hanem a függetlenség keresésének is. A probléma az volt, hogy habár az államot és a liberális rendszert karnyújtásnyira távol tudták tartani (de nem annyira távol, hogy a pénzügyi támogatás veszélybe kerüljön), a közösségi munkások nem tudtak vonzóerővel hatni vagy befolyással lenni azokra, akiket inkább szövetségeseiknek éreztek – a társadalmi mozgalmak tagjaira és azokra, akik a szocialista mozgalmakkal és szakszervezetekkel politizálásban vettek részt. Egy olyan szervezet, mint például az ACW, nem rendelkezett sem terepen dolgozó munkásokból álló szervezett választótestületekkel, sem számottevő tagsággal vagy részvétellel a munkásosztálybeli szomszédsági dolgozók, szakszervezeti aktivisták és a társadalmi mozgalmak tagjai körében.

Az autonómia hangoztatása főleg tiltakozó jellegű volt, leginkább a kívülről jövőnek tűnő érdekek és értelmezések elutasításából állt; hiányzott belőle egy pozitívabb, saját elképzelés kifejtése. E feladat intellektuális bonyolultsága, a közösségi munkások közötti (valamint a köztük és munkáltatóik között meglévő) politikai és szakmai nézetkülönbségek, valamint ezen nézeteltérések nyílt megvitatásának nehézségei késleltették a közösségi munka öndefinícióját. Az öndefiníciónak ez a késleltetése, az szakma inkohereciájának fentebb részletezett okaival együtt, elkerülhetetlenül ahhoz vezetett, hogy a közösségi munka életképessége, mint olyan szakma, amely iránt a gyakorlati

munkások többsége elhivatottnak érzi magát, tovább csökkent. Az elhivatottság egyre inkább intézményeknek, projekteknek, programoknak szólt, vagy azon mozgalmak vagy politikai csoportok ideológiájának, amelyek soraiból az egyes közösségi munkások kikerültek, vagy amelyekhez csatlakozni szerettek volna.

A közösségi munka viszonylagos sikertelenségének, mint olyan szakma, amely elhivatottságot és szakmai öntudatot képes ébreszteni, nem lett volna akkora jelentősége, ha létrejött volna a gyakorlati munkások és oktatók támogatását és hűségét bíró központi országos szervezet. Szerintünk nem jött létre ilyen. A közösségi munka művelőinek szakma iránti elhivatottsága vagy a szakmát összetartó, érdekeiért és fejlődéséért lobbizó központi testület nélkül a szakma jövője van veszélyben. A közösségi munkát befogadó irányzatok számára egyre csábítóbb saját maguk karcsúsított, közösségi munka nélküli verziójának kialakítása, a költségvetési megszorításokon keresztül megvalósítható gyáva intellektuális magatartás. A szakmát belülről is fenyegeti veszély. Az inkoherencia forrásai megmaradtak, és a közösségi munkán belül a 70-es évek végén történt fejlesztések visszatekintve láthatóan csökkentették szakmai jellegét – a kutatási központok például nem feltétlenül értenek egyet azzal az eszmével, amely a közösségi munkást egy szakképzett, a szomszédos csoportok szervezéséhez és támogatásához szükséges szakembernek tekinti. Maguk a közösségi munkások is egyre inkább vagy visszatérnek más szakmák köztudatban jobban elfogadott tevékenységeihez (amely jól láthatóan előrevetíti például a szociális munka fejlődését), vagy társadalmi mozgalmakhoz csatlakoznak és a Munkáspárton, valamint a szakszervezeteken belül dolgoznak tovább. A közösségi munka iránt régóta elhivatott hivatalnokok és oktatók lassan más területek felé fordulnak, részben mert átérzik a szakma iránti általános elkeseredést és pesszimizmust, részben pedig mert kételkednek a közösségi munka képességében azoknak a problémáknak a megoldására, amelyek várnak rá, továbbá arra, hogy az emberek erőfeszítései és elképzelései iránt nyitott és segítőkész módon vitassák meg ezeket.

A közösségi munka, mint meghatározott alapelvekre és módszerekre épülő szakma szétesésének kilátása egy olyan időszakban került előtérbe, amelyben jól láthatóan, növekvő mértékben vált ismertté, hogy tulajdonképpen mit is tud nyújtani. Mindenfelől elismerően értékelik a közösségi munkát mint a szociálpolitika, az oktatás, valamint a változások és fejlesztések egy eszközét. Más szakmák, mint például a szociális munka, egyre inkább alkalmaznak olyan közösség-alapú munkamódszereket, amelyeknél a közösségi munkások hozzáértése és tapasztalatai felbecsülhetetlen értékűek. Emellett rengeteg elvégzendő feladat van hátra a városi és vidéki körzetekben, és a közösségi munka gyakorlatának ez a 80-as évekbeli napirendje egy későbbi fejezetben kerül tárgyalásra.

David N. Thomas fenti műve megtalálható a Közösségi Adattárban, Budapest I.,
Corvin tér 8. félemeleten. A könyvet egy részletes bibliográfia zárja a 306-311. oldalon.
(A szerk.)

Rövidítések jegyzéke

Rövidítés	A szervezet angol neve	A szervezet magyar neve
CEBSD	Combined European Bureau for Social Development	Egyesült Európai Társadalomfejlesztési Iroda
ACW	Association of Community Workers	Közösségi Munkások Egyesülete
ALHE	Associacion of London Housing Estates	Londoni Lakótelepek Egyesülete
ALM	Arts Laboratory Movement	Művészeti Laboratórium Mozgalom
CCETSW	Central Council for Education and Training in Social Work	Szociális Munka Központi Oktatási és Képzési Tanácsa
CCP	Community Communications Project	Közösségi kommunikációs projekt
CDP	Community Development Projects	közösségfejlesztő projektek
CGF	Calouste Gulbenkian Foundation	Calouste Gulbenkian Alapítvány
CPF	Community Projects Foundation	Közösségi Projektek Alapítványa
CRU	Community Resources Unit	Közösségi Erőforrások Részlege
CSS	Councils of Social Service	Szociális Szolgáltatási Tanács
DHSS	Department of Health and Social Security	Egészségügyi Társadalombiztosítási Főosztály
ERCHCW	European Regional Clearing House for Community Work	Közösségi Munka Európai Regionális Információs Központja
FCWTG	Federation of Community Work Training Group	Közösségi Munkásokat Képző Szervezetek Föderációja
ICE	Inner Cities Exhibition	Belvárosi kiállítás program
LASS	Local Authority Social Services Department	Önkormányzati Szociális Szolgáltató Főosztály
LDDC	London Docklands Development Corporation	Londoni Dokkok Fejlesztési Testülete
LTO	London Tenants' Organisation	Londoni Lakásbérlők Szervezete
MSC	Manpower Service Commission	Munkaerő-szolgáltató Bizottság
MSC	Manpower Services Commission	Munkaerő Szolgáltató Testület
NCB	National Children's Bureau	Gyermekek Országos Irodája
NCC	National Consumer Council	Nemzeti Fogyasztóvédelmi Tanács
NCSS	National Council of Social Service	Szociális Szolgáltatások Országos Tanácsa

NFCA	National Federation of Community Associations	Közösségi Egyesületek Országos Föderációja
NIAE	National Institute of Adult Education	Országos Felnőttoktatási Intézet
NISW	National Institute for Social Work	Szociális Munkások Országos Intézete
NYB	National Youth Bureau	Nemzeti Ifjúsági Iroda
PCE	Political Economy Collective	Politikai Gazdasági Kollektíva
SCHECG	Standing Conference of Housing Estate Community Groups	Lakótelepi Közösségi Csoportok Állandó Konferenciája
SCP	Southwark Community Project	Southwark-i Közösségi Projekt
SLL	Socialist Labour League	Szocialista Munkás Liga
SNW	Society of Neighbourhood Workers	Szomszédsági Munkások Társasága
WEA	Workers' Educational Association	Munkások Oktatási Szövetsége
WTFG	William Temple Foundation Group	William Temple Alapítványi Csoport
YSDC	Youth Service Development Council	Ifjúsági Szolgáltatások Fejlesztési Tanácsa
YVFF	Young Volunteer Force Foundation	Fiatal Önkéntes Erők Alapítványa
	Ingleby Comunittee on Children and Young Persons	Ingleby Gyermekek- és Ifjúsági Bizottság
	North-Kensington Family Study Project	Észak-Kensington-i Családkutató Központ
	Department of Health and Social Security	Egészségügyi és Társadalombiztosítási Intézet
	Community Development Journal	Közösségfejlesztési Folyóirat
	Ministry of Overseas Development	Tengerentúli Fejlesztések Minisztériuma
	Colonial Office	Gyarmati Hivatal
	Liverpool Council of Social Service	Liverpool-i Közösségszolgálati Tanács
	Ministry of Education	Oktatási Minisztérium
	Scottish Education Department	Skót Oktatási Főosztály
	International Socialists	Nemzetközi Szocialisták
	New Left	Új Baloldal
	Student Community Action Task Force	Diákok Közösségi Akciója Taktikai Egység
NEB	National Enterprise Board	Nemzeti Vállalkozási Testületet

A közösségfejlesztés gyökerei Hollandiában

Részletek a *Közösségfejlesztés a világban: gyakorlat, elmélet, kutatás, képzés* c. kötet holland esettanulmányából (Community Development around the World: Practice, Theory, Research, Training, University of Toronto Press, 1997)

Fred Stafleu

Bevezetés

(137–140. o.)

Hollandia sűrűn lakott, magasan felett kis ország az Északi-tenger partján, három folyó (a Rajna, a Maas és a Scheldt) torkolatánál. Sok holland él a hajózásból, turizmusból és a kereskedelemből, valamint az áruk belföldi szállítmányozásából.

Az ország területe 41 500 km², lakosainak száma meghaladja a 15 milliót, a népsűrűség 412 fő/km². Az aktív keresők száma 6 millió, 67%-uk a szolgáltató szektorban dolgozik, 28%-uk az iparban, 5%-uk pedig a mezőgazdaságban és a halászatban. A Hollandia-szerre tapasztalható demográfiai nyomás különösen sürgetővé teszi a városi és vidéki területekkel kapcsolatos tervezőmunkát.

Hollandia parlamentáris rendszerrel rendelkező alkotmányos monarchia, 12 vidéki tartományt lefedő föderális államban. A politika nagymértékben épít a helyi önkormányzatok munkájára.

A holland társadalomra igencsak jellemző az a valami, amit maguk a hollandok „blokkosításnak” neveznek (a társadalom csoportjainak vertikális megkülönböztetése). Ez alatt az olyan szervezetek politikai, kulturális és társadalmi életének szimbiózisát értik, amelyek hasonló vagy teljesen egyező célkitűzésekkel, ám különböző vallási és ideológiai alapokkal rendelkeznek. Ez a jelenség szinte mindegyik szektorban megnyilvánul, beleértve a műsorszórást, a sajtót, az oktatást, a politikai pártokat, szakszervezeteket, kórházakat, valamint a sport- és társadalmi egyesületeket. A blokkosított társadalmi struktúra a '60-as évek során bomlásnak indult; ez a folyamat a '70-es évek során felgyorsult és máig is folytatódik. Ennek ellenére bizonyos struktúrák stabilak maradtak, különösen az egykori gyarmatokról származó kisebbségek és a mediterrán térségből érkező bevándorlók között, akik szeretnék fenntartani az állam által támogatott (blokkosított) programjaikat és szolgáltatásaikat. Mindez persze igen nagy kihívást jelentett az említett csoportok integrációja szempontjából, akiknek jó része városokban él és tevékeny részt vállal a multikulturális társadalom kialakításában.

Az 1973-as év kritikus volt a háború utáni holland gazdaság fejlődése szempontjából. Az év során bekövetkező első olajválságot hosszú gazdasági terjeszkedés előzte meg, a bruttó nemzeti össztermék (GNP*) 6–7 százalékkal nőtt évente, és az éves munkanélküliségi ráta nem haladta meg a 2 százalékot. 1973 után a többi iparosodott országhoz hasonlóan itt is lelassult a gazdasági növekedés. Az 1973 előtt rengeteg állást biztosító ipar kevésbé intenzívvé vált a munkaerő szempontjából, a munkahelyek

*Ma már a GDP-t használják inkább (A szerk.)

száma pedig gyorsan csökkenni kezdett. Ugyanakkor a munkaerőpiac egésze sokkal nagyobb iramban növekedett, mint a legtöbb országban. Ennek egyik oka, hogy Hollandiában több nő keresett fizetett állást, mint máshol. Az 1973-as 3 százalékról 1983-ra a munkanélküliség 17 százalékra nőtt. 1983 után szerencsére új növekedési periódus kezdődött, a foglalkoztatás mértéke pedig fokozatosan nőtt. Az 1990-es évek elején bekövetkező és ezúttal tartósnak ígérkező gazdasági recesszió drámai mértékben növelte meg újra a munkanélküliséget, és ezzel párhuzamosan a szociális segélyekre jelentkezők számát.

Az európai és nemzetközi gazdaság pangása, amely a holland társadalombiztosítási rendszer kibővülésével járt együtt, egyre kétségesebbé tette a holland jóléti állam fenntarthatóságát. Az emberek ráadásul egyre kevesebb hajlandóságot mutatnak arra, hogy elfogadják a kölcsönös szolidaritás elvét, márpedig ez a jóléti állam legfontosabb alapelve. A mostani recessziót megelőzően a legtöbben úgy gondolták, hogy az alacsony jövedelmű néprétegeknek széles körű társadalmi illetve gazdasági támogatásban kell részesülniük, amelyet a tehetősebb néprétegeknek kell állniuk. Ez a cél pedig leginkább igazságos adórendszerrel és a szociális biztonságot célzó kiterjedt törvénykezéssel érhető el, amely biztonsági hálózatokat épít ki a leginkább hátrányos helyzetűek számára.

A jóléti állam a hatvanas évek végén ért pályájának csúcsára; addigra már teljes körű gondoskodást nyújtott az embereknek, a bölcsőtől egészen a sírig. Úgy gondolták, hogy a teljes foglalkoztatás megvalósításának eredményeképpen a strukturális szegénység többé már nem létezik.

Ebben az atmoszférában a központi kormányzat és a helyi önkormányzatok kötelességüknek érezték, hogy a szociális programok széles körét indítsák be, illetve finanszírozzák – ezek túlnyomó részét önkéntes szervezetek és intézmények bonyolították le. A programok között számos vidéki és városi közösségfejlesztő projekt szerepelt, ezek többek között a tanulásban való visszamaradottságra, a szomszédsági fejlesztésre (különösen a városi területek fejlesztésére), valamint a szociális segítségnyújtás hasznélvezőire összpontosítottak. Egyes programok érezhetően jobban működtek, mint mások.

Az 1973-as olajválságot követő gazdasági recesszió arra kényszerítette az embereket, hogy újból átgondolják a társadalom társadalmi-gazdasági struktúráját. A „aktivista” hatvanas évek kulturális forradalmának égisze alatt nőtt az emberek öntudatos-sága, fokozódott az individualizmus, felgyorsult a szekularizáció, és megszűntek a hagyományos keretek. A közösségek építése és a szolidaritás többé már nem volt alapvető követelmény.

A mélyreható recesszió a jóléti állam elképzelésének újragondolására készítette a kormányzatot és a politikai pártokat, hiszen egyre kevésbé tűnt valószínűnek, hogy az állam minden felmerülő igényt finanszírozni tud. Az állami kiadások mértéke (állami szektor) elfogadhatatlanul magas szintet ért el (a bruttó nemzeti össztermék 60%-át), amelyben kiugróan magas volt a szociális biztonságra fordított összegek aránya.

Azóta számos alapvető változtatást hajtottak végre (vagy legalábbis szerettek volna végrehajtani) a társadalompolitikában, ezek közül néhány:

- a kormányzati kiadások fokozatos csökkentése,
- a központi állami hatalom átruházása a megyei és helyi önkormányzatokra,

- a független szervezetek és az üzleti szektor bevonása a kormányzati feladatok megvalósításába („kevesebb állam, több piac”),
- a nonprofit szervezetek támogatásának drasztikus csökkentése az egészségügyi, szociális, oktatási és kulturális szektorokban,
- béremelések visszafogása, különösen az állami szektorban,
- a munkanélkülieknek, fogyatékosoknak és másoknak kiutalt társadalombiztosítási juttatások mértékének és a szegények szociális támogatásának fokozottabb ellenőrzése.

Az utolsó tétel (szociális támogatás) különösen szorosan kapcsolódik a jóléti állam fogalmához. A szociális juttatások csökkentésének gazdasági szükségessége mellett meg kell említenünk, hogy azok, akik dolgoztak, egyre inkább kezdtek lázadni az ellen a személyes tehertétel ellen, amelyet „nem dolgozó” szomszédjaik miatt kellett vállalniuk. Ezek az emberek elfogadhatatlannak tartották a visszaélések és csalások mértékét is. A bruttó és nettó fizetésük közötti jelentős különbséget látva úgy érezték, hogy a nagyfokú szociális költsékezés nem más, mint pénzkidobás. A jobb iskolázatásnak és szakképzésnek, valamint a háztársak (ti. a nők) munkába állásának köszönhetően a múlt alacsony fizetésű munkásainak sikerült bevételeiket növelniük. Így, míg az alsóbb munkásosztályok fölfelé haladtak a társadalmi ranglétrán, a „nem dolgozókat” maguk mögött hagyták. Ez a magyarázata annak, hogy a jóléti állam miért veszítheti el politikai támogatóinak jó részét a népességben belül.

A közösségfejlesztésben a kölcsönös szolidaritás egy igen fontos alapelv, és olyan tevékenységekre fordítható le, amelyek közös cselekvést sürgetnek közösségi szinten a közös problémák megoldására. Az 1990-es évek elején a „társadalmi megújulásnak” nevezett kormányzati stratégiája új kontextust és támogatást biztosított a közösségfejlesztő tevékenységek számára. Egy másik stratégiával, „a közigazgatási megújulással” közösen a társadalmi megújulást célzó programok ösztönözték az állampolgárok és csoportjaik, szervezeteik részvételét a saját életfeltételeik javítását célzó közös cselekvésben. Számos városi kerületben (különösen a hanyatlásnak indult területeken) a helyi szervezetek több kisléptékű projektet indítottak be az olyan problémák kezelésére, mint a munkanélküliség, környezetszennyezés, bűnözés, vandalizmus vagy a multikulturális viszonyok. A programok jórésztében közösségi munkások is jelentős szerepet vállaltak.

Cees de Wit

A közösségfejlesztés gyökerei Hollandiában

(uo. 140–148. o.)

A kezdetek

A közösségfejlesztő munkának Hollandiában komoly hagyományai vannak. Tudomásunk van róla, hogy *Leiden*ben, egy kis egyetemi városban, a mai közösségfejlesztők ősei már a XVII. században is tevékenykedtek. Feladatuk az volt, hogy biztosítsák a mindennapi élet zavartalan működését a szomszédságban. Általában az egyének és a társadalmi struktúrák között közvetítettek, és ez olyan problémákkal járt együtt, amelyek már akkor sem voltak könnyű úrrá lenni. A vallás és a munka területén a papság is részt vett az effajta közvetítésben, másfelől pedig az ún. szomszédsági elöljáróknak kellett felügyelniük, szükség esetén pedig elrendezniük a mindennapi élettel járó gyakorlati kérdéseket, például a közbiztonsággal kapcsolatban. Elrendezték a vitákat, intézkedtek a temetésekről, garantálták a szabad átjárást, megszervezték az ünnepségeket, és eltakarították a trágyát és a szemetet. A szomszédsági elöljárót a szomszédság lakói választották maguk közül. A pozíciót betöltő személynek megfelelő tekintéllyel és önállósággal kellett rendelkeznie. Vagy segítőkre volt szüksége, vagy kellő izomzattal kellett rendelkeznie ahhoz, hogy a heves vitákban közvetítsen, és „elöljáró módjára” rendezze el azokat, vagy „szemkontaktussal és kézfogással” kényszerítse ki a meg egyezést. A meggyőző erőt a helyi ünnepségek alkalmával felszolgált sör és sonka is kellőképpen megtámogatta.

A szomszédsági elöljárók eltűnésének számos oka van, mint pl. a helyi városi önkormányzatok feladatainak kibővülése, a rendőrség megerősödése, a biztosítók és a higiéniai intézmények megjelenése. Mégis, a közösségfejlesztő munkásnak ez a jellemzője számos más formában is megjelenik a történelem során. Egyes esetekben a környező közösség nem helyi (ti. közös érdekekkel rendelkező), hanem más jellegű, és a közösségfejlesztő egyfajta „kategoriális szakemberként” jelenik meg. Az első ipari forradalom alatt, amely meglehetősen későn következett be Hollandiában (a XIX. és a XX. sz. fordulóján), leggyakrabban a szakszervezeti vezetők végeztek ilyen munkát. A következő periódusban a közösségfejlesztés már egy teljesen új fejleménnyel egészül ki a civil szektoron belül – nevezetesen a lakásügyi testületek megjelenésével. A második világháborúig a „népművelés, népoktatás” vált a beavatkozás fő hangsúlyává: ez a fajta oktatás egyfelől állami lakótelepeken (*Ebenezer Howard* kertvárosi mozgalmának szellemében), másfelől pedig a „népiskolákban” történt, amelyek amolyan fél-állami iskolák voltak felnőttek számára. A vidéki közösségfejlesztés megyei szervezeteken keresztül történt. (*Broekman*, 1987, 38–43 o.).

A második világháború után

A háborút követő újjáépítés során, a modernizációs hullámmal egy időben, újra megindult az iparosítás. Ezek a nagyszabású változások jelentős hatást gyakoroltak a helyi közösségekre, a szakmai szerepekre, az oktatási mintákra, a háztartások helyzetére és a

hagyományos világlátásra. Ezzel párhuzamosan az élet, munka és szabadidő területei földrajzi értelemben egyre inkább kibővültek. Továbbá a háború okozta lakáshiány olyan elosztási rendszerhez vezetett, amely az urbanizált területeken való fokozatos terjedésével egyre inkább felbomlasztotta a rokonsági hálózatokat. Ebben az összefüggésben a holland közösségfejlesztés az 1945–60 közötti periódusban levált az eseti munkára fókuszáló szociális munkáról. A közösségfejlesztés feladata az volt, hogy segítsen Hollandia újjáépítésében „és megfelelő mederbe terelje az iparosítás és modernizációs hatásait”. Attól féltek, hogy az ipari növekedés és az urbanizáció arc nélküli társadalmat hoz majd létre, és morális hanyatláshoz, valamint az antiszociális elemek elszaporodásához vezet. Úgy gondolták, hogy ezek a nemkívánatos fejlemények megelőzhetőek a társadalmi oktatás megerősítésével, és a társadalmi tervezés demokratizálásával, amit a közösségekben (helyben) végzett munkával és a szociális szolgáltatások fejlesztésével kívántak megoldani. A társadalmi viszonyok ősi, vidéki mintája szolgált modellként a kölcsönös és harmonikus kapcsolatok ösztönzéséhez. Létrejött egy elkülönítés is az „új” szakma funkcionális és kategoriális dimenziói között (Boer, 1968, 155–94 o; Tienen & Zwanikken, 1972; Besteman, 1974).

Ahogy azt a bevezetőben is említettük, a blokkokra tagolt holland jóléti állam fontos szerepet játszott ezekben a fejleményekben. Támogatásokat biztosított a közösségfejlesztők kijelöléséhez és a blokkok szerinti szociokulturális szolgáltatások, pl. közösségi házak kialakításához. Ezeket nemzeti szinten képviselői és konzultációs testületek fogták össze, amelyeket ugyancsak az állam finanszírozott. A közösségfejlesztés abban az időben legfontosabb szervezeti támogatásként klubhelyiségekhez és közösségi házakhoz jutott. A közösségszervezés és kulturális munka összekapcsolódott a falvak és szomszédságok lakóinak meglévő hálózataival, tevékenységeivel, miközben szabadidős és oktatási tevékenységeket alakítottak ki az adott szomszédság saját kultúrájára, szükségleteire építve.

A szabadidőt és az oktatást célzó közösségfejlesztő munka hagyományosan a közösségi házból, valamint az általa azonosított, illetve kialakított hálózatokból indult ki. A gyakorlatban azonban messze túlmutatott ezeken a tevékenységeken, felfedezve és felkutatva az adott hálózat vagy csoport belső erőforrásait, amelyek alapul szolgáltattak a hatékony szervezetek és stratégiák kialakításához – ez pedig lényegbevágóan fontos volt az innovatív fejlesztések megvalósításához. Mivel az intézményi döntéshozásban való állampolgári részvétel meglehetősen ritka volt ebben a periódusban, a helyi szervezeteknek speciális stratégiákat kellett kialakítaniuk megfelelő külső erőforrások megtalálására, hogy olyan projekteket vállalhassanak fel, amelyek javítják az életfeltételeket és a foglalkoztatás kondícióit.

Városi újjáfejlesztés a '70-es és '80-as években

A '70-es és a '80-as évek során nagyszabású városrehabilitációs programot indítottak a hanyatló városi szomszédságok újjáélesztése érdekében. A közösségfejlesztő munka által megtámogatott szomszédsági szervezetek fontos szerepet játszottak ebben a folyamatban, amely során a közösségfejlesztő munka szilárd alapra tett szert (Haberer, 1978). Az emancipáció területén számtalan olyan szomszédsági szervezet jött létre, amely a helyi lakosok saját képességeire épült és fiatal építészek, közösségfejlesztők támogatták. Ezek a szervezetek a helyi lakosokéi és a helyi lakosokért voltak, projektalapon szerveződtek, és gyakran fontos partnerként funkcionáltak a szomszédsági

újjaépítés és megújulás folyamatában. Saját irodával rendelkeztek, amelyet a városi tanács biztosított számukra, és saját költségvetésük volt az olyan tevékenységekre, mint a képzés, kirándulások szervezése, vagy az alternatív szervezetek kialakítása. Az esetek többségében saját kerületi újságot adtak ki és saját (gyakran döntő) szavazati joguk volt az újjáélesztési projektekben. A megújulási folyamat során a közösségfejlesztők különös figyelmet fordítottak arra, hogy helyi lakosokként megerősítsék pozíciójukat az építőiparral szemben, amely gyakran büntetlenül, a profit által vezérelve járt el. Nem meglepő hát, hogy a fizikai újjaépítés összekapcsolása a közösségfejlesztő folyamatokkal és tevékenységekkel meglehetősen ellentmondásos volt (Kleijn, 1978). Miközben a legerősebb szomszédsági szervezetek látványos eredményeket értek el, a megújulási folyamat gyakran túl gyors és követhetetlen volt a legtöbb helyi lakos számára, minden tervezés, időbeosztás és „szerződéses menedzsment” ellenére (Kleijn, 1985).

Intermezzo

A közösségfejlesztő munka egy „mi/ők” perspektívából kezelte a városi újjáélesztés folyamatát. Bár számos, egymással versengő rivális intézmény tevékenykedett, a városi önkormányzatok felvállalták a „démon” szerepét mint az állam helyi képviselői. A „mi” jelentette a veszélyeztetett szomszédság lakosait és azok segítőit, az „ők” pedig a helyi önkormányzatot, annak összes „jóbarátjával” együtt az építőiparon belül. A közösségfejlesztés szerepe itt az volt, hogy egyfajta szociális feltalálónak és kampány-szervezőként, hálózatfejlesztőként, szervezetépítőként és brókerként lépjen fel a helyi lakosok nevében a különböző önkormányzati főosztályokkal és más kormányzati testületekkel folytatott egyezkedések során.

A helyzet azóta sokkal bonyolultabb lett. A „mi” nem jelöli többé a hagyományos holland munkásosztálybeli polgárokat, az „ők” sem a helyi önkormányzatot, amelynek hatalmában áll szétosztani az államtól és az építőipartól érkező támogatásokat. A helyi lakosok szervezeteit manapság olyan etnikai és szociokulturális csoportok alapítják, amelyek elvesztették közösségeiket, vagy pedig olyan emberek (nagyon is sokan), akiknek a gazdasági, társadalmi vagy politikai kirekesztéssel kell szembenéznüik mindennapi életük során. *Jane Jacobs* megfogalmazásában a cél nem más, mint az „integrált sokszínűség” (Angotti, 1993, 203 o.).

Az egész ideológiai, politikai és közigazgatási helyzet meglehetősen bonyolulttá vált. Az utóbbi években a jóléti állam megpróbálta betölteni azt a szakadékot, amelyet a tudás, hatalom és jövedelem újrafelosztása generált. A munkaerő hagyományosan szűk értelmezésének megszűnésével, a blokkosodás dezintegrációjával, a globális ideológiák „nagy, átfogó elképzeléseinek” elkopásával, és a megszorítások ideológiáinak ezzel járó megerősödésével úgy tűnik, hogy az állam szerep többé már nem tölti be az erkölcs-prédikátor vagy normatív intézmény szerepét. A nemzeti kormány egyre inkább háttérben marad, és két irányban folytatja munkáját. Támogatja az államok centralizációját az Európai Közösség formájában; s eközben a helyi önkormányzatok vállalják a felelősséget a jóléti és jóléti-politikai feltételek megteremtéséért (igaz, sokkal kevesebb rendelkezésre álló tőkével).

Más szóval: a társadalom már nem nyújt pontos útmutatást a tekintetben, hogy mit is vár a közösségfejlesztéstől, azon túl, hogy annak mindig valami olyan újdonságot kell prezentálnia, ami újból megerősíti az embereket összekötő szolidaritást. Mindez természetesen egy igen speciális kihívást jelent a közösségfejlesztők számára, hiszen a

szomszédságok szociokulturálisan már nem homogének, sőt kifejezetten heterogének. Mindeközben egyre növekszik azoknak a száma, akikre a közösségfejlesztés fókuszál (ti. a kirekesztettek), ők pedig csak akkor aktivizálódnak, ha úgy látják, hogy részvételük konkrét eredményekhez vezet. A „sokszínűség integráció nélkül” ezeknél az embereknél azt jelenti, hogy nemcsak a munkaerőpiactól idegenedtek el, hanem egymástól, sőt önmaguktól is. Reakciójuk az, hogy visszalépnek (regrediálnak), saját rituálékat alakítanak ki, spekulálnak vagy sikkasztanak, és saját altársadalmakat alakítanak ki a saját szubkultúrákkal (Engbersen, 1994). Csak a visszaeső bűnözőket kíséri oly nagy mértékű társadalmi érdeklődés, vagy inkább félelem, hogy az állam szerepet vállaljon a társadalmi kísérletezésben. Ilyen körülmények között gyakran a helyi rendőrségi tisztviselők vállalnak szerepet a szociális munkában, saját feladataik mellett. Meglehetősen bizonytalan, hogy milyen irányból érkezik majd a társadalmi és/vagy kormányzati támogatás a konstruktívabb, innovatívabb mozgalmak iránt. Magyarul, ez egy meglehetősen nehéz időszak a közösségfejlesztők számára, hiszen sokkal nagyobb mértékben kell bizonyítaniuk létjogosultságukat, mint bármikor ezelőtt. Szolgáltatásaikra egyre inkább szükség van, de a támogatások egyre csökkennek.

A társadalmi megújulás szükségessége a kilencvenes évek elején

A gazdasági és társadalmi struktúra radikális átalakításából fakadó fenti problémákat az emberek általában addig tolerálják, amíg azok más háza táján merülnek fel. A múltban a térbeli közelség fontos volt a társadalmi viszonyok fejlődése szempontjából, és a terület-orientált közösségfejlesztés képes volt arra, hogy megfelelő organikus válaszokat adjon a problémákra. Az utóbbi időkben azonban ez a „térbeli viszonyok” tétel meglehetősen bonyolulttá vált, hiszen sokak számára a szomszédság életkörülményei már nem igazán számottevőek a társadalmi részvétel szempontjából. Az emberek jó része máshol dolgozik, és a munkahelyi nyomás gyakran olyan magas, hogy hazaérve leginkább egyedül kívánnak lenni. Társadalmi, szabadidős vagy egészségügyi kérdésekben nincs szükségük a szomszédságukra vagy a rokonaikra. Sokkal inkább támaszkodnak saját hálózataikra vagy funkcionális közösségeikre. Ezekben a „társadalmi gyakorlatra alapozott közösségekben (Heraud, in Plant, 1974, 38 o.) az egyén identitásának csupán töredéke manifesztálódik. Ezeknek a hálózatoknak ugyanakkor megvannak a saját szektoriális érdekvédő szervezeteik is. Az eredmény egy olyan társadalmi struktúra, amely a szolidaritás tekintetében igencsak töredezett (Vilrocx, in Coenen & Leisink, 1993, 211 o.).

Rengetegen vannak persze olyanok is, akiknek nincs és nem is lesz fizetett állása. Ők jellemzően a legalacsonyabb bérleti díjakkal rendelkező területeken élnek, és általában otthon maradnak, mert félnek, hogy nem kapják tovább a segílyt – hiszen bármilyen munkát találnának is, a fizetést levonnák a kiutalt segílyből. A kezdeményező készség tehát nem kifizetődő... Az ilyen szomszédságokban az emberek saját túlélési stratégiákat dolgoznak ki, amiben esetenként a közösségfejlesztés is segítségükre van. Ezek az emberek önkéntes alapon igenis tudnak társadalmilag hasznos munkát végezni, mégpedig olyan projektekből, amelyek társadalmi szempontból jelentősek, de gazdasági szempontból nem igazán élveznek prioritást. Míg a gazdasági szektor elismeri a társadalmi rend és stabilitás fontosságát, még nem ért el arra a szintre, hogy

gazdaságilag is jutalmazza azokat a tevékenységeket, amelyek pedig ők magát is megerősítik.

Gyorsan szükség volt tehát olyan irányelvekre és stratégiákra, amelyek megakadályozzák az „underclass” növekedését, valamint a társadalom egy jelentős részének társadalmi és gazdasági kirekesztését. Ezt a kihívást vállalta magára az 1980-as évek társadalmi és közigazgatási megújulást szorgalmazó mozgalma, amely *Rotterdam* városából indult ki (Rotterdam a világ legnagyobb kikötőjével és magas számú munkanélkülivel rendelkezik).

A kikötőhöz kapcsolódó tevékenységek eredményeként az üzlet felvirágzott a városban, és a haszon egy részét olyan társadalmi innovációk támogatására fordították, amelyek átlépnek a szektoriális vonalakon, és alapot szolgáltatnak az új irányelvek kialakításához. Az emberek számos projektet terveztek és valósítottak meg több kerületben és szomszédságban, demonstrálva, hogy az együttműködés nem csak szomszédok között lehetséges, hanem kormányzati intézmények között is. A rotterdami kezdeményezések sikerén felbuzdulva a holland kormány úgy döntött, hogy követi a példát, és az ország egész területére kiterjedő, a társadalmi és közigazgatási megújulást célzó programot hirdet meg, amely három területre összpontosít:

- foglalkoztatás, jövedelem és oktatás,
- a mindennapi élet fizikai környezetének minősége,
- innovációk a szociális és kulturális területen.

A városi önkormányzatok feladata a program helyi szinten való megvalósítása volt. Olyan integrált kezdeményezések megtalálását tűzték ki célul, amelyek a különböző városi intézmények és szervezetek pénzügyi és más erőforrásainak összeadását követelik meg, ellensúlyozva a blokkosított bürokráciát és a töredezett szervezeti struktúrát.

Mivel láthatóan képesek voltak kezdeményezni, aktivizálni és mind a közösséggel, mind pedig a rendszerrel együttműködni, egyre inkább igényelték a közösségfejlesztők közreműködését a program megvalósításában (*Leur*, 1991, 35–39 o.). Meggyőzésük azonban nem volt könnyű feladat. Az ilyen irányú próbálkozások ugyanis a szakma alapjait és megújulását célzó kérdéseket vetettek fel...

A kerületek társadalmi menedzsmentje: a '90-es évek közepe

Az utóbbi időkben fontossá vált a kerületek társadalmi menedzsmentjének kérdése (*Hooijdonk & Raspe*, 1993). A gyakran a lakótelepi menedzsmenttel, vagy városi menedzsmenttel azonosított „szomszédsági gondnok” szakma művelőinek általában számos különböző jelenséggel kell foglalkozniuk, és szerepük szoros kapcsolatban áll a XVII. századi szomszédsági elöljáró szerepkörével. Ebben a viszonylatban fontos kérdés a fizikai környezet minősége, és különösen az élet minősége, amelyben mind a gondnokok, mind pedig a helyi lakosok érintettek, és amely közösségfejlesztő munkát igényel. A szomszédsági menedzsment nem könnyű feladat, hiszen a helyi lakosok nem játszhatják el a kormány szerepét, és ráadásul nem rendelkeznek a kellő pénzügyi eszközökkel ahhoz, hogy teljes felelősséget vállaljanak a szomszédság menedzsmentjéért. A közösségfejlesztő munkás pedig abban különbözik a XVII. századbeli vezetőtől, hogy a lehető legkisebb mértékben kell neki magának irányítania a dolgok alakulását. Ezért létfontosságú végiggondolni, hogy mi függ és mi nem függ össze a közösségfej-

lesztéssel. A szomszédsági menedzsment általában véve azt jelenti, hogy egy bizonyos szomszédság ingatlantulajdonosai és használói maguk hoznak döntéseket és tesznek annak érdekében, hogy megfelelő módon lépjenek fel a nemkívánatos dolgok ellen, valamint fenntartsák és javítsák a környezet és az életfeltételek minőségét. Ezzel kapcsolatban négy fontos aspektust kell megemlítenünk:

- fizikális-technikai menedzsment (ingatlanfejlesztés, az utcák és a zöld környezet fejlesztése, karbantartása és szemétszállítás),
- térbeli-funkcionális menedzsment (mit, hol és miért?),
- pénzügyi menedzsment (becslések, költségvetések, kiadások, igazítások és a kiadások követése),
- társadalmi menedzsment (életminőség, közös menedzsment és a helyi lakosok részleges önmenedzselése).

A társadalmi menedzsment azokkal a döntésekkel és tevékenységekkel áll kapcsolatban, amelyek a szomszédság szociokulturális és társadalmi-gazdasági működésének szempontjából fontosak. Ehhez kapcsolatokra van szükség a helyi lakosok, az épületek fenntartói, a lakókörnyezet és a szomszédsági szolgáltatások között. Célja az együttműködés kiépítése a munkanélküliség, a lakosság elöregedése, a bevándorlók érkezése és letelepedése, valamint a bűnözés, vandalizmus és környezetszennyezés növekedéséhez kapcsolódó társadalmi problémák csökkentésében, illetve megoldásában (*Os & Haefen*, 1998). Ebben a viszonylatban a közösségfejlesztés feladatai a városrehabilitáció során teljesített funkciókhoz hasonlíthatók. A kihívások azonban különbözőek: *kampányszervezőként* és *hálózatfejlesztőként* a közösségfejlesztőnek ma jóval sokszínűbb csoportokat kell aktivizálnia a közös cél elérésének érdekében. *Brókerként* és *szervezőként* olyan egyéneket kell bevonnia a különböző csoportokba és szervezetekbe, akiknek kötődése kevésbé nyilvánvaló (bár közel azonos pozícióban vannak), ily módon hozva létre gyümölcsöző kapcsolatokat közöttük és más fontos szereplők között.

Befejezés

A holland közösségfejlesztők tudatában vannak saját felelősségüknek, és szem előtt tartják a minőségi munkát és az oktatásban való előrelépést. Bizonyíték erre a szakmai profil kialakítása (*Attema*, 1991), számos könyv megjelentetése, egy külön elnök kinevezése a közösségi munka külön tanulmányozására a rotterdami egyetem filozófiai kárán, valamint az olyan vezető közösségfejlesztők országos jegyzékének létrehozása, akik szakmájukban megfelelően képzettek és fiatal kollegáikat tanácsokkal láthatják el.

A következőket tekintjük a holland közösségfejlesztés fő témáinak:

- *Elméleti* munka, amely a szomszédságok életminőségével foglalkozik. Ez számos olyan funkcionális aspektust vonhat maga után, amelynek célja a társadalmi identitás és kohézió csökkenésének, az elhanyagoltságnak, a társadalmi zavaroknak, a bizonytalanságnak az ellensúlyozása.

- *Kategorizált* munka az idősekkel, nőekkel, bevándorlókkal vagy kisebbségekkel, fiatalokkal és fogyatékosokkal, amelynek célja az emancipáció és a megnövekedett önállóság.
- *Funkcionális* munka, melynek lényege a lakásüggyel, egészségüggyel, oktatással, munkanélküliséggel, szociális biztonsággal és szegénységgel kapcsolatos hatékony irányelvi keretek és programok kialakítása, különös tekintettel a gazdaságilag és társadalmilag kirekesztettek csoportjára. E feladat megvalósítása során a közösségfejlesztő elsősorban a rendszer és a közösség összekapcsolójaként funkcionál.

A holland esettanulmányt tartalmazó kötet megtalálható a Közösségi Adattárban, Budapest, I. Corvin tér 8. félemelet. A könyvben a holland esettanulmány végén, a 211–216. oldalon található egy átfogó bibliográfia. (A szerk.)